

Gardeners' World

Groene school

**Breng licht in de
najaarstuin met
fleurige potplanten**

Aan de slag

**Eet het hele jaar
door van je eigen
frambozen**

Inspiratie

**Deze plantkleuren
zorgen voor een
goed gemoed**

**Zaai nu
de basis voor
volgend jaar**

Zo snoei je de winter door • Novembermaand: klapproosmaand • Koopadvies kruiwagens
Alles over de drakenbloedboom • Een passende kas voor elke tuin

Volg ons op Instagram

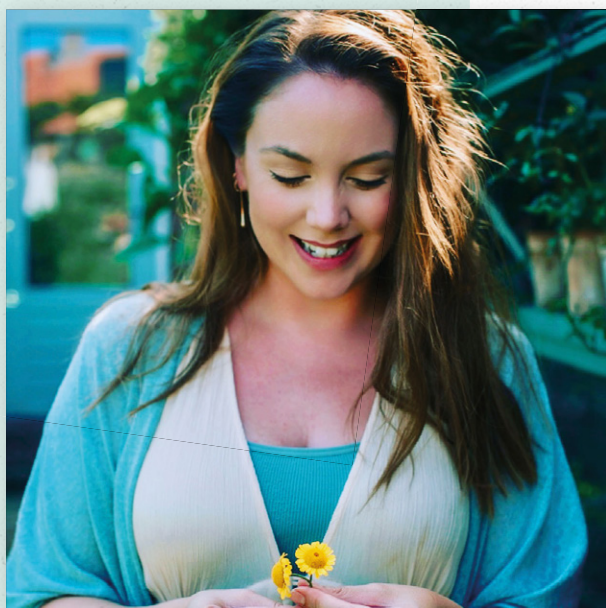
Ga je aan de slag met onze tips?
Wij zijn benieuwd!

Deel je foto's op Instagram met
#MijnGardenersWorld

We zien je graag daar!

@gardenersworldnl
#MijnGardenersWorld

**Deel je
foto's!**

Anne is ook op
Instagram te vinden via
@annesduurzametuinen

“Er is deze maand
nog genoeg te doen
buiten, voor de nodige
vitamine D.”

Dahlia-type

Je hebt verschillende soorten bloemen. Degenen die reageren op de afname van licht en dan overgaan op een winterslaap, en degenen die reageren op temperatuur en er pas het bijltje bij neergooien wanneer het vriest. Dahlia's bijvoorbeeld bloeien vrolijk door tot en met kerst, mits het kwik niet onder nul zakt. Met onverminderde energie stomen ze door. Het verschil zit hem in waar ze vandaan komen.

Dichtbij de evenaar zijn de seizoenen compleet anders in vergelijking met die van ons. Waar wij in Nederland en België afscheid nemen van het daglicht in de herfst en alles weer hard gaat groeien in het voorjaar vanwege het terugkerende licht, is dit totaal niet aan de orde waar dahlia's vandaan komen, namelijk Mexico. Deze Zuid-Amerikanen zijn daarom extra waardevol in een tuin waarin de meeste planten afzwaaien voor de donkere dagen.

Ik vermoed dat dit verschil in hoe planten reageren op seizoenen, temperatuur en de afname van licht ook opgaat voor mensen. Zo ben ik zeker geen dahlia-type. Kou vind ik prima, want ik hijs mezelf gewoon in drie lagen wol en ga buiten aan de slag. Maar zodra het licht afneemt, dan geldt eigenlijk hetzelfde voor mijn energie. Net als voorjaarsbollen trek ik mij stiekem het liefst terug om af te wachten tot het weer beter vertoeven is buiten. Mijn gigantische vriezer vol met kant-en-klare soep, pesto's en sauzen die ik maakte van mijn oogst komt dan ook extra goed van pas de komende tijd.

Terwijl er buiten steeds minder te halen valt en ik minder puf heb om te koken, eten we toch lekker door uit de moestuin. Volgens mij zijn er veel tuiniers die hetzelfde hebben. We hebben niet voor niets een passie die zich buiten afspeelt. Gelukkig is er deze maand nog genoeg te doen buiten, waar de nodige vitamine D mee aan te maken valt. Massa's (tulpen)bollen kunnen nu de grond in, en ik oogst zoete aardappels, yacon, en aardperen, wat toch weer een bak energie geeft, of je nu een dahlia-type bent of niet. Fijne tuinmaand!

Liefs,

Anne

awieggers@fnl.nl

INHOUD

november 2022

30

Op de cover

- 22 Zaai nu de basis voor volgend jaar
- 26 Eet het hele jaar door van je eigen frambozen
- 30 Breng licht in de najaarstuin met fleurige potplanten
- 35 Zo snoei je de winter door
- 42 Een passende kas voor elke tuin
- 47 Koopadvies kruiwagens
- 50 Bladaarde: laat dit cadeau niet aan je voorbijgaan
- 64 Deze plantkleuren zorgen voor een goed gemoed
- 82 Alles over de drakenbloedboom
- 94 Novembermaand: klapproosmaand

64

82

40

Seizoen

- 10 **Wij zijn gek op november**
Onze tuinen maken het beste van de dalende temperaturen.
- 15 **The Full Monty**
We moeten allemaal bijdragen om de klimaatverandering af te remmen.
- 16 **Topkeuze**
Kweek rozen voor hun grote bottels.
- 18 **Red de bij**
Tips van de Bijenstichting.
- 20 **Tuingast van de maand**
De admiraalvlinder (*Vanessa atalanta*).
- 22 **Vers uit de tuin**
Smaak van de maand: gepofte regenboogmais.
- 26 **Frambozen**
Pluk (bijna) het hele jaar door de heerlijke vruchten van je frambozen.

Groene school

- 30 **De zonnige kant van de winter**
Monty plant winterbloeiers in potten.
- 35 **Jouw snoeimaand**
Leirozen, vlinderstruiken en struikmalva's.
- 40 **Zaaien in het najaar**
De grote voordelen van weeuwenteelt.
- 42 **Waar moet ik beginnen? Deel 3**
Alan over het kiezen van de juiste kas.
- 47 **Koopadvies kruiwagens**
Kies de kruiwagen die aansluit bij jouw tuinklussen.

Volg @GardenersWorldNL
nu ook op Facebook,
Pinterest en Instagram

42

88

26

50

50 Bladaarde
Een najaarscadeautje van de natuur.

55 Vraag & antwoord
We geven antwoord op tuin vragen.

Inspiratie

64 Kleur voelt goed
Carol vertelt hoe kleuren je stemming verbeteren.

69 Alles over kamerplanten
Het Chinees lantaarnplantje.

72 De mooiste tulpen voor het najaar
Zo geniet je van maart tot eind mei van de mooiste tulpen.

76 Zet je huis in bloei deze winter
Door bollen voor te trekken staat je huis je tijdens de feestdagen in bloei.

82 Dracaena: een bloedmooie sterke plant
Rogier en Marieke over de drakenbloedboom.

87 Inheemse held
Sint-Janskruid stelt zichzelf voor.

88 Sterren van de winter
De winterse tuin heeft zijn eigen, unieke kwaliteiten.

94 Levende herinneringen
Alan laat zien hoe je klaprozen in de tuin kweekt.

Aan de slag

103 Monty's maand

106 Bloemen in november

108 Groente & fruit

110 In de kas

111 Algemene tuintaken

En verder

6 Het prikbord

39 Puzzel en win

112 Colofon

113 Groeigids

Welkom

Lees hier alles over wat er deze maand te doen valt op tuingebied, nieuws, weetjes en nog veel meer ...

1 Grote barsijs (*Acanthis flammea*)

Elk jaar schuift de grote barsijs een stukje op van Scandinavië naar het zuiden. In berken en elzen kun je ze zien hangen aan dunne takjes, op zoek naar zaden. Hij lijkt op de kleine barsijs (die hier broedt), maar hij is wat bleker en grijzer, met wittere vleugelstrepen. Je herkent hem verder aan het rode voorhoofd en de zwarte bef.

2 Koperwiek (*Turdus iliacus*)

De spikkels op het verenkleed van de koperwiek verraden dat dit een soort lijster is, maar dan eentje met koperkleurige okseltjes. Ook deze wintergast is afkomstig uit Scandinavië, waar hij broedt in de naaldbossen. Tussen september en mei kun je hem in onze contreien spotten, vooral op bessenstruiken.

3 Witkopstaartmees (*Aegithalos caudatus caudatus*)

Kijk dan hoe ontzettend schattig! Het witte pluizenbolletje van de witkopstaartmees doet je spontaan smelten. Zoals de naam al aangeeft is dit een staartmees met een wit kopje. In de winter trekken ze, heel soms in groten getale, vanuit Scandinavië, Polen en verder oostelijk naar het zuiden en westen. Ze bezoeken graag tuinen om te smullen van vetbollen.

4 Pestvogel (*Bombycilla garrulus*)

Nog een noorderling. De pestvogel zakt af naar warmer oorden vanuit Noord-Rusland en Scandinavië, zeker als hij in zijn thuisregio 's winters te weinig eten kan vinden. Daarom zie je het ene jaar veel meer pestvogels dan andere jaren. De pestvogel is met zijn bruine kuif erg herkenbaar. Verder heeft hij het formaat van een spreuuw en vliegt hij ook een beetje spreuuwachtig.

5 Klaapekster (*Lanius excubitor*)

Er zijn hier al meer dan twintig jaar geen broedparen meer waargenomen, maar in de winter willen klaapeksters ons land nog wel aandoen. Deze rovers eten graag muizen en kevers, maar soms ook andere kleine vogeltjes. Kom je een luguber tafereel tegen van dieren die aan prikeldraad gespietst zijn, dan kan dat het werk van de klaapekster zijn ...

Wintergasten

De zomergasten zijn inmiddels naar warmer oorden vertrokken, maar er zijn nieuwe gasten voor in de plaats gekomen. Deze vogels vinden onze contreien een prettige pleisterplaats om de winter door te brengen. Kijk dus uit naar de volgende wintergasten en wie weet heb je het geluk ze te spotten.

Tuingasten

Schattige scharrelaar

Juliette Rooijmans heeft in haar tuin twee egelhuisjes en heel veel rommelhoekjes. Elke avond geeft ze deze stekelige bezoeker wat eten. "De egel is er elke avond", vertelt ze. "Twee weken geleden zat hij op mij te wachten toen ik hem eten kwam geven. Zo schattig! Ik heb er ook wel eens twee tegelijk gezien. Ik vind het een enorm geluk dat ze mijn tuin hebben gevonden en geniet er elke avond van – het zijn kleine geneugten in een tijd waarin er veel negatieve dingen gebeuren."

Halsbandparkieten

In de achtertuin van Leendert Moerland uit Koog aan de Zaan landde een groene gast in de achtertuin. "Ik had in onze tuin dit jaar diverse zonnebloemen staan, en echt supermooie exemplaren. Eenmaal uitgebloeid werden ze ontdekt door de halsbandparkieten, die er zich massaal te goed aan deden. Ook dit exemplaar voelde zich thuis en liet zich niet verjagen. Het was maar goed dat ik een aantal uitgebloeide bloemen in de schuur heb laten drogen, dus zaad genoeg voor het seizoen 2023."

Nationale Natuurwerkdag

Wanneer: 4 en 5 november

Waar: diverse locaties in Nederland

Info: www.natuurwerkdag.nl

Op vrijdag 4 en zaterdag 5 november zijn er verspreid over heel Nederland natuurklussen te doen die bijdragen aan natuurbehoud- en herstel, zoals wilgen knotten, bollen planten, insectenhoeven bouwen, bomen planten en veel andere activiteiten. Maak bijvoorbeeld

broeihopen in Middelburg, plant bomen in Stadskanaal, knot wilgen in Amsterdam-Zuidoost en nog veel meer. Kijk snel op de website voor een klus bij jou in de buurt. En blader ook naar pagina 54 om te zien hoe leuk het is om mee te doen!

Bert Damminga zaaide de inheemse zaadjes op een bedje van zelfgemaakte compost.

Annet Fioole liet een mini-groentuintje wijken om de zaadjes uit te kunnen strooien en hoopt op een leuk bloemenweideje volgend jaar.

INHEEMSE ZAAIWEK 2022

Aan de slag met inheemse zaden

Van 26 september tot en met 2 oktober organiseerden we samen met de Stichting NL Bloeit, De Bijenstichting en kweker van wildebloemzaden Cruydt-Hoeck de eerste Inheemse Zaaiewek. En wat is dat door iedereen geweldig opgepakt! Op onze sociale media werden we druk getagd en ook in onze mailbox kwamen spontaan meerdere foto's binnen van zaaierende lezers. Heel veel dank daarvoor! En nu is het alleen nog wachten op de eerste bloemen ... Wij zien graag later jullie resultaten.

De familie Boom uit Schelluinen zaaide de inheemse zaden in een kleine appelboom in de boomgaard.

In de tuin van ... *Froukje Stiekema*

uit Haren (Groningen)

Een kleurrijke, weelderige tuin. Dat had ik voor ogen toen ik acht jaar geleden begon met mijn tuin. We waren verhuisd van Leiden naar Groningen. Stap voor stap heb ik de tuin aangelegd. Eerst ben ik me gaan verdiepen in tuinieren: tuinboeken lezen, plantenkennis opdoen. Gaandeweg leerde ik mijn tuin steeds beter kennen, vooral door van alles uit te proberen.

In mijn tuin staan vaste planten en grassen. In het voorjaar bloeien wilde bloemen en bollen. Er staan heesters (heel veel vlinderstruiken), een appelboom en krentenboompjes. Organische lijnen verbinden de borders.

Ik hou van een natuurlijk ogende tuin. Ook wil ik een plek creëren voor insecten en andere dieren, vandaar dat ik niet te netjes ben op mijn tuin en er veel ruimte is voor rommelhoekjes en dergelijke. Planten mogen zich uitzaaien en zo ontstaan vaak de mooiste combinaties.

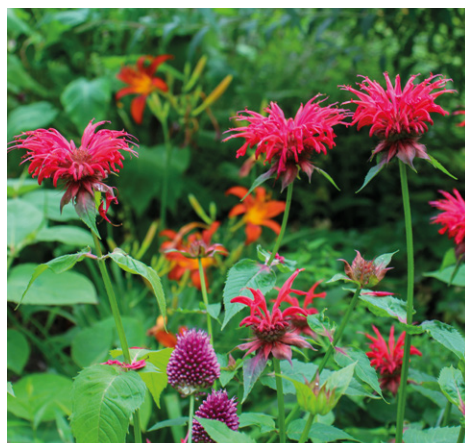
De foto's geven een impressie van mijn tuin in juli en augustus. Zoals je ziet, ben ik dol op planten als zonnekruid (*Helenium*), kogeldistel (*Echinops*) en zonnehoe (Echinacea).

IN JOUW TUIN

Wil jij iets vertellen
over jouw tuin? Ga naar
[gardenersworld
magazine.nl/jouw-tuin](https://www.gardenersworld.nl/jouw-tuin)
en stuur ons jouw
verhaal.

“ Gaandeweg leerde ik mijn tuin steeds beter kennen,
vooral door van alles uit te proberen. ”

Het leukste aan tuinieren vind ik het dynamische karakter ervan. Seizoenen en omstandigheden veranderen. Je hebt niet alles in de hand. Hoe planten met elkaar combineren vind ik ook boeiend. Contrast in kleur, textuur en vorm maakt het spannend.

Een tuin is nooit af. Ik geniet van dit seizoen, maar ben ook al bezig met nieuwe plannen: meer structuur in de winter, planten zoeken met blad die goed combineren met voorjaarsbollen, boeken lezen, nieuwe ideeën opdoen ... Ik vind het helemaal geweldig. Voor mij is de tuin een plek waar ik rust vind, lekker buiten ben en veel creativiteit kwijt kan.

*“Lieve God, kijk ons nou
eens, wat is de herfst mooi
dit jaar.”*

Belinda Meuldijk

Wij zijn gek op november

November is best wel een lekkere maand. Het geeft je de gelegenheid om iets wolligs aan te trekken: een warme trui, een paar dikke sokken, en wanneer de gelegenheid erom vraagt, dat oude, bijna versleten, maar o zo vertrouwde vest dat bijna nooit meer uit de kast komt. De afgelopen maanden stonden in het teken van korte mouwen en sandalen, maar we mogen ons nu weer onderdompelen in de wereld van corduroy en kasjmier. De winter is aanstaande, dus wij (en onze tuinen) maken het beste van de dalende temperaturen: kom maar op met de wollen wintermuts!

STER VAN DE MAAND

Cornus kousa var. *chinensis* (kornoelje)

Mensen maken zich soms zorgen dat deze kornoelje (en sommige andere) er een beetje dorstig uitziet met zijn enigszins hangende bladeren. Vrees niet, beste lezers, dit is niet het geval. Het is allemaal volkomen natuurlijk. Deze Aziatische boom is van zichzelf al heel mooi, maar hij heeft twee bijzondere hoogtepunten: ten eerste in juni, wanneer de kleine groenige bloemen worden opgeluisterd door prachtige witte schutbladeren, en ten tweede nu, wanneer de bladeren beginnen te verkleuren naar vlammend oranje en rood. Als je geluk hebt, krijg je dieproze vruchten die er prachtig uitzien, maar helaas niet eetbaar zijn.

Vermeerderen uit zachte en harde houtstekken. Beschut tegen koude winden. **Hoogte x Breedte** 7 m x 5 m

WINTERGLOEI

We roepen je vaak op om planten niet te vroeg terug te snoeien, zodat er een habitat is voor tuindieren en tevens iets waarop de vorst zich kan nestelen. Maar soms is snoeien essentieel. Het zaadhoofd van de afgebeelde *Achillea* moet gesnoeid worden, zodat de glimmende oranje stengels van de kornoelje kunnen schitteren.

Cornus 'Midwinter Fire'

Uitstekende winterstruik. In het voorjaar terugsnijden, omdat de jonge stelen het felst zijn. Liefst in vochtige grond. **H x B** 2 m x 2 m

Euphorbia palustris

Draag altijd handschoenen bij het snoeien, omdat het sap kan irriteren. Vermeerderen uit wortelstekken in het voorjaar. **H x B** 1 m x 1 m

ROZE ZONNEBRIL

Sommige mensen vinden deze prachtige herfstbol veel te roze. Zij vinden hem te veel kauwgombal en veel te zoet. Zij houden ook niet van een tutu en kunnen niet tegen een plant die lijkt op een flamingo in hun border. Wij zijn het daar niet mee eens. We zijn op weg naar misschien wel een strenge winter en dus geldt: hoe meer roze, hoe beter.

Nerine bowdenii

Staat het liefst tegen een warme muur. Vermeerderen uit zaad of door te delen na de bloei.

H x B 40 cm x 10 cm

BUIGEN IN EEN BRIESJE

Het weer laat zich moeilijk voorspellen, maar wij durven te zeggen dat we best wat wind gaan krijgen deze maand. Hij zal onze tuinen geselen en proberen een slagveld aan te richten. Dit gras kan daar gelukkig goed tegen. Het zal trillen en ratelen als een sambabal, maar breken doet het niet. Vanuit jouw warme plekje achter het raam levert het een prachtig schouwspel op.

***Miscanthus sinensis* 'Malepartus'**

Snoei eind winter terug tot de grond. De bloeipluimen drogen goed. Deel kluiten in het voorjaar.

H x B 2 m x 1,2 m

SCHARLAKEN SCHOONHEID

De Japanse esdoorn is altijd een belangrijk symbool geweest: hij staat voor elegantie (niet verrassend), zegen (het geluk om er een te hebben) en een toonbeeld van de seizoenen (mooie, groene blaadjes die sensationeel verkleuren in de herfst). De boom is door de eeuwen heen het onderwerp geweest van vele gedichten en schilderijen. In Japan staan esdoorns bekend als *kaede*, wat 'kikkerhanden' betekent, zo genoemd vanwege de vorm van de bladeren.

Acer palmatum

Vermeerderen gaat het best door luchtaflegging (marcotteren) in het najaar of vroege voorjaar. Snoeien, alleen indien nodig, tussen november en januari. **H x B** 6 m x 6 m

APPELTJE VOOR DE DORST?

Het is geen najaar zonder fruit. We hebben onze appelbomen in de gaten gehouden sinds de eerste roze bloesems in de lente tevoorschijn kwamen. De kleine vruchten zijn langzaam opgezwollen en van kleur veranderd, we hebben ze beschermd tegen vorst, fruitmotten en hongerige dieren. Nu is het herfst en is het tijd voor de eerste beet. Het sap druipt langs je kin en het leven is goed.

Appels

Er zijn veel soorten beschikbaar. Ga naar een lokale kwekerij om er zeker van te zijn dat de juiste bestuivers in jouw buurt groeien en dat de uiteindelijke grootte van de boom geschikt is voor je tuin.

The Full Monty

Door zorgvuldig te plannen en planten kunnen we allemaal bijdragen aan het verminderen van de risico's van klimaatverandering, aldus **Monty**.

FOTO: JASON INGRAM

Klimaatverandering, en de effecten ervan op ons leven, is niet iets wat we kunnen wegwensen. Iedereen die op deze planeet leeft, zal er de rest van zijn leven mee te maken krijgen.

Maar 'ermee omgaan' betekent niet dat we alleen de gevolgen ervan moeten dragen. Vorig jaar was er op de Chelsea Flower Show een tuin genaamd 'Cop 26' die alle kwesties van klimaatverandering en duurzaamheid rechtstreeks in verband bracht met onze tuinen – tot en met een bloembak. De tuin was op briljante wijze ontworpen en samengesteld door Marie-Louise Agius en slaagde erin een groot aantal lastige onderwerpen te behandelen en toch toegankelijk te blijven. Dit soort dingen kunnen makkelijk prekerig overkomen, maar deze tuin was niet zo.

Het aspect dat mij het meest interesseerde, was hoe we kunnen omgaan met het extreme weer dat inmiddels een patroon wordt, en in het bijzonder de zware regens die overstromingen steeds gewoner maken. Iedereen die deze

“Als we allemaal iets doen, kunnen wij tuiniers echt het verschil maken.”

pagina's leest weet dat ik hier belang bij heb. Longmeadow overstroomt regelmatig, maar tot nu toe is het een nogal spectaculair, vaak mooi, ongemak geweest. Maar het water stijgt. Ik ben niet direct bang dat ons huis zal overstromen. Het water zou dan zo hoog moeten stijgen dat elk huis binnen een mijl of twee ook onder water zou komen te staan. Wij vormen dan slechts een klein onderdeel van een veel grotere gebeurtenis. Maar de tuin wordt beslist natter en we moeten ons daaraan aanpassen.

Deels gebeurt dit door zorgvuldig te planten. Zo plant ik geen tulpen, krokussen, alliums en narcissen in het ondergelopen lange gras, maar wel sneeuwkllokjes, *Fritillaria*'s en *Camassia*'s. Die zijn allemaal blij met natte voeten. De *hosta*'s, *Rodgersia*'s, *Ligularia*'s, *Rheums* en kornoelje in de vochtige tuin houden van hun sub-aquatische winterperioden, en de kweepeerbomen kunnen veel beter tegen de daaruit voortvloeiende natte grond dan appels of peren. 'Juiste plant, juiste plaats', is een mantra die werkt.

Maar het punt van de tuin in Chelsea was niet

alleen dat we de gevolgen van overstromingen in onze eigen tuinen kunnen beperke (hoe belangrijk dat ook is), maar ook dat water op een harde ondergrond niet wegzakt. Het gaat gewoon ergens anders heen. Het is vergelijkbaar met 'recycling', waarbij bijna altijd plastic van de ene plaats naar de andere wordt verplaatst zonder dat het probleem van overtollig plastic afval wordt opgelost. Een tuin die voornamelijk uit harde oppervlakken bestaat, verergert het waterprobleem van iedereen.

We moeten zoveel mogelijk kansen creëren om overtollig water te absorberen. Het kan dan langzaam wegzakken in onze ondergrondse watervoerende lagen en geleidelijk zijn weg vinden naar onze rivieren en de zee. Dat is immers wat er meestal gebeurt, behalve bij extreme weersomstandigheden. Het probleem is natuurlijk dat extreem weer nu veel vaker voorkomt en steeds vaker zal voorkomen, of we dat nu leuk vinden of niet.

Een van de ergste bijdragen die tuiniers en huiseigenaren aan het probleem hebben geleverd, is het asfalteren en bestraten van te veel voortuinen. Hoewel we het aantal auto's en het gebruik ervan zeker moeten verminderen, zullen auto's niet snel verdwijnen. Parkeren is een deel van het tuinbouwprobleem. Lokale overheden en regeringen moeten samen nadenken om een deel van de oplossing te zijn.

Het komt erop neer dat we allemaal zoveel mogelijk zachte, absorberende oppervlakken in onze tuinen moeten maken. Indien nodig horen daar sloten bij die kunnen worden beplant als kleine mini-wetlands. Ik heb zelfs het gevoel dat Longmeadow in de nabije toekomst een graskuil moet krijgen.

We kunnen niet voorkomen dat de klimaatverandering op korte termijn plaatsvindt, maar we kunnen – en moeten – allemaal ons steentje bijdragen om de klimaatverandering af te remmen en de gevolgen ervan te verzachten. Ook hier kan niemand alles doen, maar iedereen kan iets doen. En als we allemaal iets doen, hoe bescheiden ook, dan kunnen wij tuiniers, die in de frontlinie staan van de klimaatverandering, echt het verschil maken.

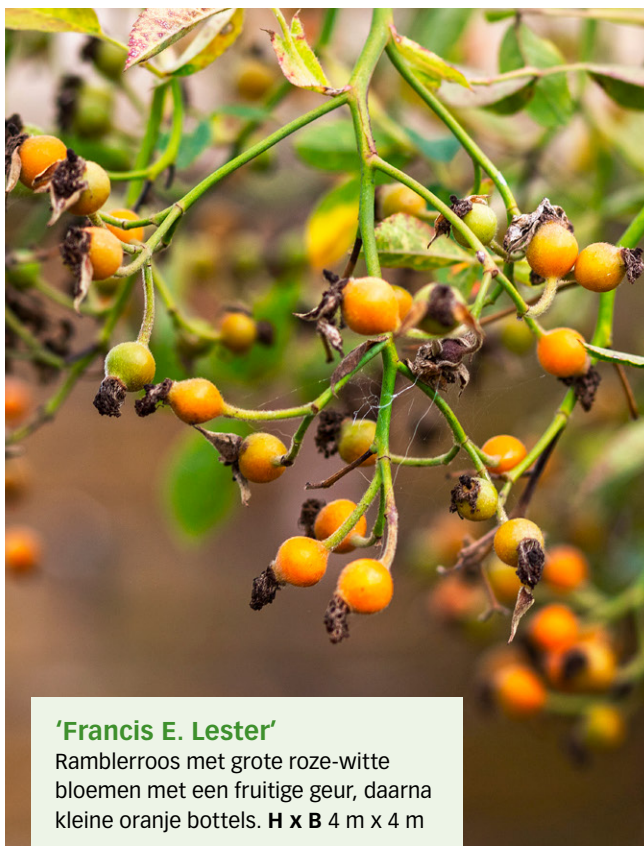
Monty

'Alba Semiplena'

Grijsachtig loof en trossen witte bloemen, daarna trossen rode bottels.

Hoogte x Breedte 2 m x 2 m

'Francis E. Lester'

Ramblerroos met grote roze-witte bloemen met een fruitige geur, daarna kleine oranje bottels. **H x B** 4 m x 4 m

Egelantier (*Rosa rubiginosa*)

Geurend blad en kleine roze bloemen, gevolgd door een overvloed aan bottels tot ver in de winter. **H x B** 2 m x 2 m

'Master Hugh'

Roze bloemen, paars getint blad, daarna flesvormige rood-oranje bottels. Snoei om in toom te houden. **H x B** 4 m x 4 m

Bottelrozen

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Bottels in kleur												
Plant kale wortels												

'Geranium'

Opstaande, bijna doornloze scheuten met donkerrode bloemen. De bottels komen in augustus. **H x B** 2 m x 1,5 m

Topkeuze

Bottelrozen

Er zijn veel rozen die je kunt kweken voor hun grote bottels, maar niet allemaal zijn ze aan te raden.

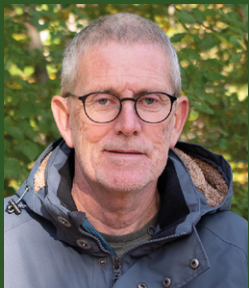
Wanneer je denkt aan het kweken van rozen voor hun kleurrijke herfst- en winterbottels, komen vast als eerste de rimpelrozen (*Rosa rugosa*) in je op. Ze zijn sterk, veerkrachtig, flexibel, ze geven veel vruchten en bloemen en zijn geweldig voor tuindieren. Dit klinkt ideaal, maar er zit één groot nadeel aan.

Rosa rugosa is zo invasief dat ze op veel plekken inheemse plantensoorten verdrijven. Bij ons is er geen wet die het kweken van *Rosa rugosa* verbiedt. Er zijn gelukkig vele andere sterke en gemakkelijk te kweken rozen met grote en kleurrijke vruchten. Er is ook een roos die speciaal is ontwikkeld voor de bottels en die helaas de belachelijke naam 'Jam-a-licious' draagt. Het is echter een *rugosa*-type, en dus staat die niet op onze lijst!

De meeste rozen produceren bottels, maar om ze telkens opnieuw te laten bloeien, moeten we ze koppen. Dus in wezen knippen we de bottels eraf. We gaan er echter niet vaak toe over om eenmalig bloeiende rozen te koppen, zodat deze hun volle herfstglorie kunnen ontwikkelen.

■ **Standplaats** Alle rozen zijn bladverliezende, winterharde struiken die het beste bloeien en de meeste vruchten dragen in de volle zon. Ze doen het goed op bodems die niet uitgedroogd of drassig zijn. Rozen met een goede bottel hebben ook de neiging hoog te worden. Je houdt ze in toom door elke winter de hoogste groei weg te snoeien.

■ **Verzorging** Voed de rozen in de zomer twee keer met een rozenmeststof. Mulch ze na de wintersnoei met onkruidvrij, organisch materiaal. Knip wat bottels af en gebruik ze voor herfst- en kerstdecoraties.

De Bijenstichting zet zich in voor bijen en beschermt ze tegen uitsterven. Via cursussen, workshops en open dagen leer je alles over bijen. Je kunt ook altijd een kijkje komen nemen in de demonstratietuin in Vorden, waar met veel vrijwilligers gewerkt wordt aan de bloemenborders. Iedere maand geeft **Jaap Molenaar**, de directeur van het Bijen Educatiecentrum, ons in *Gardeners' World* de perfecte tips om onze tuinen nog natuur- en bijvriendelijker te maken. www.bijenstichting.nl

Red de bij!

Les van de Bijenstichting

November is een overgangsmaand naar een nieuwe fase in de natuur. De tijd van de warme kleurschakeringen in de natuur maakt plaats voor iets anders.

De bladeren vallen van de bomen. De takken worden weer goed zichtbaar. De bomen en struiken ogen krachtig. Onder de grond overwinteren de bijen. Er is even rust in de natuur.

De lucht is in deze tijd van het jaar vaak helder van kleur, een frisse wind waait en af en toe schijnt de zon door de bomen. Prima weer om met de regenjas en laarzen er flink op uit te trekken.

CURSUS:

MAAK JE TUIN BIJ-VRIENDELIJK

Lezers van *Gardeners' World* betalen €50 (i.p.v. €135). De cursus bevat 24 lessen, incl. tips & korting op producten bijenstichting.nl/bvgw/

Meidoornzandbij

Twintip

In de tuin zie je in november weinig activiteit. Bedenk wel dat de bijennesten zich ondergronds bevinden. Heb je in het voorjaar gezien dat bijen op een open plek of zandheuvel actief waren? Laat dit stuk grond dan met rust en spit het niet om. In het nest zitten jonge bijen als pop te overwinteren. Die komen in het volgende voorjaar weer tevoorschijn.

Wil je leren om je tuin bijvriendelijk te maken? Geef je dan nu al op voor onze online cursus 'Maak je tuin bijvriendelijk'. Lezers van *Gardeners' World* kunnen voor slechts 50 euro deze cursus volgen (de normale prijs is 135 euro).

In deze onlinecursus (24 lessen) leer je de basisbeginselen hoe je jouw tuin bijvriendelijk kunt maken. Verschillende bijensoorten bezoeken verschillende soorten bloemen. Waarom is dat zo? En je ontvangt tips hoe je met de juiste voedselplanten in jouw tuin de verschillende bijensoorten kunt helpen. Daarnaast kun je tijdens een webinar live vragen stellen en krijg je toegang tot een deel van onze andere cursussen. Voor meer informatie en om je aan te melden ga je naar bijenstichting.nl/bvgw.

Bijen en tuinen

Fruittomen plant je wanneer ze in rust zijn. De beste maanden hiervoor zijn november en december, omdat de bomen die in die periode geplant worden nog nieuwe wortels aanmaken.

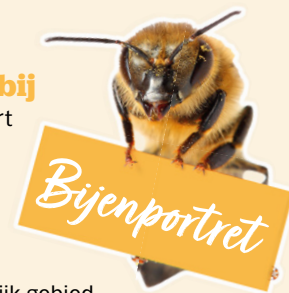
Plant de fruitboom in de vollegrond. Dat is gemakkelijker én beter voor de planten. Ze genieten dan van een stevige verankering en hebben toegang tot een groot water- en voedingsreservoir, waardoor ze minder zorg vragen.

Seizoen

De meidoornzandbij

De meidoornzandbij behoort tot het geslacht van de zandbijen. Nederland telt ongeveer 75 verschillende soorten zandbijen. De meidoornzandbij komt zowel in landelijk als stedelijk gebied voor. Deze bij is te herkennen aan de oranjebruine beharing die het duidelijkst te zien is op het borststuk. De Engelsen noemen haar de 'chocolate mining bee'. De kop, het deel waar de ogen zitten, is vooral zwart gekleurd. De vrouwelijke zandbijen hebben daar waar hun achterste poten vastzitten aan het borststuk een bosje haren. Dit wordt de dijingvlok genoemd. Daarmee kunnen zij stuifmeel vervoeren. Deze bij hoort daarom ook tot de pootverzamelaars. De lengte van het vrouwtje is 13 tot 14 millimeter. De lengte van het mannetje varieert tussen de 10 en 13 millimeter.

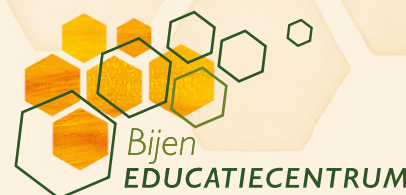

Nestelgelegenheid

Alle zandbijen graven hun nesten in de bodem. De meidoornzandbij is op veel verschillende plaatsen te vinden, omdat zij geen voorkeur voor een bepaald bodemtype heeft. De vrouwtjes nestelen gemeenschappelijk. Dat betekent in de praktijk dat honderden vrouwtjes dezelfde nestingang gebruiken. Maar onderling bemoeien zij zich niet met elkaar. In het voorjaar verlaten veel jonge mannetjes en vrouwtjes tegelijk het nest. Er wordt of is gepaard en de vrouwtjes gaan snel nestgangen graven of gebruiken bestaande nestgangen. De gezamenlijke nestingang vertakt zich in verschillende hoofd- en zijgangen waarin broedcellen worden aangelegd. Elke broedcel wordt afgesloten met een aardse prop. De vrouwtjes bevoorraden de cellen met 'pollenballen', bestaande uit een mengsel van stuifmeel en nectar. Een larve komt om zo'n pollenbal heen te liggen, zodat hij goed bij het voedsel kan. De larven verpoppen eind juli, begin augustus. Na een paar weken ontdoen de tot volwassen exemplaar uitgegroeide larven zich van hun pophuid en overwinteren zo in de broedcellen.

Voedsel

De meidoornzandbij bezoekt planten van verschillende geslachten, met een voorkeur voor roosachtigen. Deze bij wordt regelmatig boven in bloeiende bomen en struiken gezien op zoek naar voedsel. Het is een belangrijke bestuiver van appel- en perenbomen – waar wij mensen dan weer letterlijk de vruchten van plukken.

Tuingast van de maand

Admiraalvlinder

(*Vanessa atalanta*)

In november zijn onze tuinen vaak vochtig en koud. Bessenstruiken zorgen voor plukjes kleur en lokken veel vogels. Dit is een goed moment om voor de natuur meer struiken en bomen te planten, want nu zijn ze weer verkrijgbaar met kale wortels. Kies bijvoorbeeld hulst, Gelderse roos, hazelaar en meidoorn. Heb je de ruimte, ga dan voor een lijsterbes, zilverbek of sierappel. Die zullen je tuin gegarandeerd vanaf volgend najaar vullen met vogels.

Op zonnige dagen heb je kans nog een verdwaalde vlinder of hommalkoningin te zien. Zorg dat ze genoeg te eten vinden in je tuin: laat de laatste rudbeckia's en *Verbena bonariensis* staan, en knip klimop met bloemen en vruchten niet terug. Afgewaaide appels en peren zijn ook prima hapjes voor vogels en insecten.

Dit kun je tegenkomen

Admiraalvlinder *Vanessa atalanta*

De admiraalvlinder of atalanta is een grote vlinder met fluweelzwarte vleugels en witgestippelde oranje-rode strepen. De volwassen vlinders voeden zich via diverse nectarrijke planten zoals vlinderstruiken en *Verbena bonariensis*, maar ook zacht fruit zoals afgewaaide appels. De rupsen eten het blad van de grote brandnetel, maar soms ook de kleine brandnetel (*Urtica urens*).

Deze trekvlinder legt grote afstanden af en komt hier in het voorjaar aan vanuit Zuid-Europa. Na de paring leggen de vrouwtjes eitjes op waardplanten. De rupsen eten hun buikjes rond binnen hun veilige, opgerolde blad.

Een deel van de vlinders trekt in het najaar weer naar het zuiden, een ander deel probeert hier te overwinteren. Op zonnige dagen kun je ze zien vliegen of zoeken naar een beschut plekje, zoals in schuren en onder dakranden.

Puberende vosjes zoeken inmiddels naar hun eigen ruimte.

Kijk ook uit naar ...

■ Koperwieken en kramsvogels. Deze trekvogels uit Scandinavië eten bessen en afgewaaide fruit.

■ Vossen houden geen winterslaap. De jongen van dit jaar zijn nu pubers geworden die zoeken naar hun eigen plekje en voedsel, dat schaarser begint te worden in deze tijd van het jaar. Maar de vos weet de weg naar bewoond gebied (en dus eten) steeds beter te vinden.

■ Mezen en vinken verzamelen zich nu in groepjes die samen speuren naar voedsel en slaapplekken en elkaar waarschuwen bij dreigend gevaar.

“Een deel van de vlinders trekt in het najaar weer naar het zuiden, een ander deel probeert hier te overwinteren.”

In haar moestuin kweekt **Rekha Mistry**, naast de traditionele groente en fruit, allerlei exotische variëteiten. Je kunt haar volgen op Instagram: **@rekha.garden.kitchen**.

Nu oogsten

Zelfs in de winter kan de oogst kleurrijk zijn. Ik pluk nog steeds **prei** en **rode bieten** uit de tuin, en **wortelen** uit de potten in de kas. **Wintersla** en **-radijs** zijn ook welkome toevoegingen aan mijn lunch. In de kas heb ik **erwtenscheuten** gekweekt om mijn maaltijden toch een lentesmaak te kunnen geven. Ook heb ik de eerste **pastinaken** geoogst. Wat ruiken die lekker! Stukjes pastinaak smaken geweldig als ze gegrild zijn. Lekker knapperig en gekarameliseerd van buiten en zacht van binnen.

Tot eind november kun je nog rode bieten oogsten.

Vers uit de tuin

De winter komt eraan, maar **Rekha** oogst nog steeds kool, sla en rode bieten. Ze heeft ook een leuk recept met regenboogmais.

Lief dagboek, het liefst zou ik deze maand schrijven over heerlijke wandelingen terwijl de vrieskou mijn gezicht streelt en ik geniet van het uitzicht op mijn moestuin, met mijn dikke winterjas aan en mijn mand om mijn arm geklemd. Maar helaas is de werkelijkheid anders!

Een regenjas, paraplu en een natte hond. Dat zijn mijn maatjes als ik over het verregende perceel ploeter op zoek naar iets om mijn herbruikbare tas te vullen.

De laatste jaren zijn onze winters steeds natter geworden, met een overstroomde moestuin tot gevolg. Het was tijd voor maatregelen. Een paar maanden terug ben ik begonnen met het ophogen van de randen van mijn perceel om de bodem op zijn plek te houden als er weer een overstroming dreigt. Daarna heb ik er groenbemesters overheen gestrooid die de komende wintermaanden moeten gaan groeien. Ik ben nu al blij dat ik dat heb gedaan.

Ik begin doorweekt te raken en maak haast met het vullen van mijn tas. Ik pluk snel een paar kool- en slabladeren die er enigszins appetijtelijk uitzien. Ik haal ook wat snijbiet, peterselie en lente-uitjes uit de kas. Ik strooi nieuwe houtsnippers over de looppaden, maar alleen op droge dagen. En nu ga ik als de weerlicht weer terug naar huis waar het warm en droog is.

Smaak van de maand

Ik heb dit jaar voor het eerst regenboogmais (ook bekend als 'glass gem') gekweekt. Daarbij heb ik wel wat overdreven, want er stonden er bijna vijftig! Op zich is dat niet erg, want zodra ze in de grond staan vergen ze niet veel arbeid. Tussen eind voorjaar en zomer groeiden ze tot bijna twee meter hoogte. Begin najaar haalde ik de kolven naar binnen om te drogen. Van deze mais kun je prima popcorn maken, maar niet alle soorten zijn geschikt. Let daar dus goed op.

Popcornballen

VOOR 10-12 BALLEN

INGREDIËNTEN

- 100 g gepofte ■ regenboogmais (of een andere maissoort)
- 4 el rietsuikerstroop
- 2 el boter
- 2 tl water
- 125 g poedersuiker
- ½ tl kaneelpoeder
- 10 g marshmallows

BEREIDINGSWIJZE

1 Leg de gepofte mais in een grote schaal en zet deze weg.

2 Doe alle ingrediënten in een steelpan en zet hem op een middelhoog vuur. Blijf roeren tot de suiker en marshmallows zijn opgelost. Laat 5 minuten koken, maar let op dat de bodem van de pan niet verbrandt.

3 Neem de pan van het vuur en laat even afkoelen. Giet de inhoud over de gepofte mais. Roer snel door elkaar om de popcorn zoveel mogelijk te bedekken.

4 Was je handen en doop ze even in koud water. Pak met je natte handen wat van het mengsel en draai er kleine ballen van.

5 Maak de popcornballen zo groot of klein als je zelf wilt. Doe een vel bakpapier op een schaal en leg daar de ballen op om ze te laten afkoelen. De popcornballen kun je maximaal 48 uur te bewaren in een bewaardoos.

Rekha zorgt voor wat kleur in haar winterse oogst met regenboogmais.

Moestuinklusjes

In de winter zijn de meeste plaagdieren in winterslaap, behalve duiven. Die storten zich zonder pardon op onbedekte koolsoorten. Daarom doe ik **netten over de planten** en trek ze strak. Om **snijbieten te beschermen tegen vorst** doe ik er **stolpen overheen**. Maar ik heb ook een paar planten in de kas staan, zodat ik toch kan blijven oogsten. In dit grauwe seizoen is elk beetje kleur namelijk meer dan welkom.

Ik **controleer mijn spruitjes** en **verwijder alle dode bladeren**. Waar nodig **zet ik de steunen extra goed vast**. Daarnaast blijf ik **gevallen bladeren verzamelen** om er straks meer dan genoeg bladcompost aan over te houden.

FOTO'S: PAUL DEBOIS; GETTY/EYEWAIVE/SVELANAK

Rekha legt gevallen bladeren op de stapel. Na twee jaar zijn deze vergaan en te gebruiken als potgrond of mulch.

3 om nu te telen

Rabarber 'Fulton's Strawberry Surprise'

Ik sta te popelen om deze plant met zijn felrode stelen te kweken. Zijn smaak zou geweldig moeten zijn.

Planten Kies een lichte en beschutte plek in goed doorlatende grond. Werk voor het planten compost door de grond. Laat de kroon iets boven het oppervlak uitsteken en druk de aarde eromheen goed aan. Groeit vanaf de lente.

Tuinkers

Een gekrulde, snel groeiende kiemgroente. Zorgt voor variatie in een winterse salade.

Zaaien Zaai bovenop vochtige potgrond in zaai bakjes en plaats op een lichte vensterbank. Houd de potgrond altijd vochtig, van onderaf. Na 6 à 8 dagen kun je de eerste blaadjes oogsten.

Sjalot 'Jermor'

Koperkleurige sjalot met roze gekleurd vlees. Heeft een zoete en pitige smaak.

Planten Plant deze variëteit buiten in het najaar. Plaats bollen 25 cm uit elkaar met 30 cm tussen rijen. Druk ze iets de grond in zodat de topjes gelijk zijn aan het oppervlak. Bescherm de topjes tegen hongerige vogels.

VOLGENDE MAAND Rekha luidt het jaar uit met een groente die niet iedereen evenveel waardeert.

Geef vorst geen kans!

JUTE

VLIESDOEK

HOES MET KOORD

AFDEKVLIES

HOES MET RITS

NOPPENFOLIE

Iedere tuinliefhebber kijkt met een zekere angst naar het winterseizoen. Zullen de planten de kou overleven? Met een goede bescherming hoef je ze niet elk voorjaar te vervangen. Natuurlijk met NATURE®.

GEEN PROBLEEM VOOR JE TUIN

Ons klimaat wordt grilliger. Vorstperioden zijn onvoorspelbaar en kunnen plaatsvinden vanaf november tot en met medio mei (IJsheiligen). Dat hoeft voor je tuin geen probleem te zijn. Mits je de juiste beschermingsmiddelen bij de hand hebt. Met het brede assortiment winterbescherming van NATURE® geef je de (nacht)vorst geen kans!

WINTERBESCHERMHOEZEN

De winterbeschermhoezen van NATURE® zijn gemaakt van uv-bestendig, niet-geweven polypropyleen en voorzien van een aantrekkkoord en eventueel ritssluiting om deze gemakkelijk over de plant aan te kunnen brengen. De ritssluiting zorgt voor het gemakkelijk luchten of water geven zonder dat de bescherming tegen het winterweer in het gedrang komt.

WINTERNOPPENFOLIE

Je kunt de wortels van de planten beschermen door de plantenpot in te pakken met noppenfolie. Dit zorgt voor bescherming en heeft een thermische isolerende werking.

Nature® is een merk van de Outside Living Industries groep • www.outsideliving.com

Frambozen

Pluk ook (bijna) het hele jaar door de heerlijke vruchten van je frambozen. Wij laten zien hoe je dat doet.

Frambozen zijn niet moeilijk. Zelfs in de schaduw leveren ze een redelijke oogst, al zul je meer vruchten krijgen in de zon. En ze vinden de meeste soorten grond wel best, behalve heel natte of erg kalkrijke bodems. De planten gaan jaren mee, dus het is goed om tijd te investeren in het verbeteren van de grond voor je ze plant – bijvoorbeeld met veel compost. Bied daarnaast beschutting tegen sterke wind. Je kunt zelfs een plant in een grote pot (35 cm) zetten met universele (turfvrije) potgrond en een beetje leem.

Welke framboos kies je?

Er zijn twee soorten frambozen: eentje met vruchten in de zomer en eentje met vruchten in het najaar. Plant je ze allebei, dan eet je dus frambozen van juni tot oktober! Maar plant ze om verwarring te voorkomen niet door elkaar, want ze moeten allebei verschillend gesnoeid worden.

Zomeframbozen

'Malling Promise' Een vroeg ras met lekker zoete vruchten aan compacte planten met doornen. **Oogsten: jun-jul.** **'Glen Ample'** Enorme oogst van heerlijke, grote vruchten op doornloze takken. **Oogsten: jul.** **'Tulameen'** Grote, zoete vruchten en weinig doornen aan de takken. **Oogsten: jul.** **'Octavia'** Laat rijpende zomer-variëteit, met zoete vruchten en weinig doornen. **Oogsten: jul.**

Herfstframbozen

'Polka' Forse oogst van grote, zoete frambozen. **Oogsten: jul-sep.** **'Joan J'** Overvloedig en zoet. **Oogsten: jul-okt.** **'All Gold'** (links) Gele, zoete vruchten aan stekelige takken. **Oogsten: aug-okt.** **'Autumn Bliss'** Veel grote, smakelijke vruchten. **Oogsten: aug-okt.**

Problemen oplossen

- **Vogels** Je kunt zomerframbozen het beste kweken in een fruitkooi als je ze wilt beschermen tegen snoepgrage vogels. Of kies toch voor herfstframbozen, want die worden iets minder fanatiek belaagd door de vogels.
- **Frambozenkevers** De larven eten aan de bloembodems van de frambozen, waardoor de oogst een stuk kleiner uitvalt. Ook zorgt het voor kleine, misvormde vruchten. Zet een paar weken voor de bloei vallen uit om de volwassen kevers te vangen.
- **Stengelziekten** Veelvoorkomende ziektes zijn onder meer taksterfte (*Eutypa*), grauwe schimmel (*Botrytis*) en verwelkingsziekte (*Fusarium*). Deze ziektes krijgen meer kans wanneer de plant erg dichtgegroeid is, dus snoei elk jaar en verwijder zwakke of beschadigde stengels.
- **Wortelrot** Jonge takken worden zwart en de hele plant gaat dood. Graaf hem op, gooi hem weg en plant geen nieuwe frambozen op dezelfde plek.

Frambozenkever

Plant meerdere soorten frambozen om te kunnen oogsten van juni tot de eerste vorst.

Zo plant je frambozen met kale wortel

Verwijder meerjarig onkruid en zet steunstokken en -draden op hun plek. Voor **zomerframbozen** plaats je een enkele rij stokken met horizontale draden op 60 cm, 120 cm en 180 cm hoogte. Voor **herfstframbozen** zet

1 Graaf een gat dat groot genoeg is om de hele plant in te zetten zonder dat de wortels de zijanten raken. Zet ze 45-60 cm uit elkaar.

2 Plant tot de diepte waarop hij bij de kweker stond. Spreid vezelige wortels uit, tot 5 cm onder het oppervlak. Duw de grond voorzichtig aan.

Frambozen snoeien en leiden: dit moet je doen

Zomerframbozen

Deze planten dragen vruchten op zijtakken van de takken die vorig jaar zijn aangegroeid. Na de oogst snoei je de takken die vrucht hebben gedragen terug tot de grond. In september bind je de beste overgebleven takken aan de draden, 10-15 cm uit elkaar (dus 8-10 per meter). Die krijgen volgend jaar vruchten. Verwijder zwakke of overtollige takken. Steken er takken boven de draden uit, buig ze dan en bind ze naar onder aan. In februari knip je ze terug tot twee knoppen boven de bovenste draad. Verwijder eind voorjaar zwakke of dunne nieuwe takken tot er 10-11 per meter overblijven. In september bind je de beste 8-10 weer aan.

Sommige zomerframbozen worden meer dan twee meter hoog.

Herfstframbozen

Herfstframbozen zijn makkelijker te snoeien en leiden dan zomerframbozen, want je hoeft ze niet aan te binden. De takken zijn meestal korter en ze krijgen vruchten aan de groei van de jonge takken. Zet ze in het midden tussen twee parallel gespannen draden met 45 cm tussenruimte, op 75 cm en 150 cm van de grond. Deze planten dragen fruit in het bovenste deel van de jonge takken, dus snoei gewoon elk jaar in februari alle takken terug tot de grond.

je stokken neer met een tussenruimte van 45 cm en horizontale draden op 75 cm en 150 cm hoogte. Het beste koop je frambozen in het rustseizoen, wanneer ze met kale wortel verkrijgbaar zijn. Plant ze dan meteen.

3 Plant je lange stengels (die zijn duurder maar je oogst al in het eerste groeiseizoen), bind ze dan vast aan de draden.

4 Geef water en mulch dan de grond met een laag tuincompost of gebruikte potgrond uit groeizakken om het vocht vast te houden.

Herfstframbozen hebben minder steun nodig dan de zomervariëteiten.

GROENE SCHOOL

Leer elke maand iets nieuws in de tuin. Van basistechnieken als met onkruid omgaan en snoeien tot het vergroten van je moestuinoogst, in deze rubriek komt het allemaal aan bod.

Deze maand

- 30 De zonnige kant van de winter**
Monty plant winterbloeiers in potten.
- 35 Jouw snoeimaand**
Leirozen, vlinderstruiken en struikmalva's.
- 40 Zaaïen in het najaar**
De grote voordelen van weeuwentee.
- 42 Waar moet ik beginnen? Deel 3**
Alan over het kiezen van de juiste kas.
- 47 Koopadvies kruiwagens**
Kies de kruiwagen die aansluit bij jouw tuinklussen.
- 50 Bladaarde**
Een najaarscadeautje van Moeder Natuur.
- 55 Vraag & antwoord**
We geven antwoord op tuinvragen.

Het nectarrijke nieskruid is niet alleen mooi, maar levert ook onmisbaar voedsel voor vroege bestuivers.

“Breng licht in februari met de schitterende kleuren van bollen die je nu plant, zoals irissen, narcissen, hyacinten, sterhyacinten en blauwe druifjes.”

De zonnige kant van de winter

Door nu potten te beplanten, fleurt je wintertuin meteen op. En als je bollen plant, geniet je ook in het voorjaar van kleur. **Monty** laat zien hoe je de perfecte potten maakt.

FOTO'S JASON INGRAM

Tegen half november begint Longmeadow te vervagen tot een groen-bruine waas. Modder maakt al het gras glibberig en verraderlijk, en regen verandert paden in glijbanen. We verlangen naar koude, heldere dagen om een glimpje zon op te vangen en het even droog te hebben. Maar we houden niet op met tuinieren en de tuin houdt nooit op om ons zo nu en dan een bijzonder glimpje geluk en blijdschap te schenken.

Ook de verdorrende grasborders kunnen er nog steeds prachtig uitzien en groene structuurplanten zijn op hun best (hoewel een stuk minder sinds meeldauw onze groenblijvende buxusheggen drastisch heeft gedecimeerd). Maar alles heeft een opkikker nodig om deze, voor mij althans, miezerigste en mistroostigste tijd van het jaar een beetje op te vrolijken.

De beste manier om dit te doen is met een paar goed geplaatste potten die speciaal voor de winter beplant zijn. Ik geef toe dat de keuze beperkt is, maar het kan echt – en het is echt nodig. Later, wanneer het nieuwe jaar begint, wordt de keuze voor potten steeds groter, want dan lopen de eerste bollen uit. Dus februari kan stralen dankzij de schitterende kleuren van bollen die je nu plant, zoals irissen, narcissen, hyacinten, sterhyacinten, blauwe druifjes en, uiteraard, tulpen, die volgen in april.

Maar laten we eerst eens kijken naar die zes rampzalige weken voor de kerst. In deze naargeestige periode is er niet veel dat troost biedt, behalve jezelf onderdompelen in werk, zoals ik doe, en elke dag een stevige wandeling maken. Maar een paar winterpotten helpen wel degelijk om de sfeer te verlichten.

Wat langdurige winterkleuren betreft, gaat er weinig boven klein- of grootbloemige wintervioelen. De grootbloemige violen zijn wel gevoeliger voor weersinvloeden, vooral voor zware regen waardoor de bloemblaadjes triest gaan hangen. De kleinbloemige variëteiten zijn compacter, maar blijven gelukkig onder de meeste weersomstandigheden overeind. Ik kweek beide soorten, maar ik geef grootbloemige violen wel wat meer beschutting.

Beide soorten zijn beschikbaar in allerlei kleuren, van lichtgeel en roze tot prachtig dieprood en paars, en blijven ook bij het zwaarste winterweer dapper doorbloeien. Grootbloemige violen zijn bosplanten, die het beste bloeien in koele, vochtige omstandigheden, in lichte of gevlekte schaduw, en zijn sterk genoeg om in bijna alle omstandigheden te overleven. Kleinbloemige violen doen het echter alleen goed in de volle zon en zolang ze niet uitdrogen. Bladaarde zou de perfecte potgrond zijn, maar ook andere losse, lichte grondsoorten zijn geschikt. En hoewel ze niet mogen uitdrogen, mogen ze ook nooit in drassige grond staan, dus zorg voor een goede waterafvoer.

Primula's uit de Polianthus-groep gaan in het najaar bloeien en blijven dat de hele winter doen. Zet ze dicht bij elkaar in een pot voor een krachtige en toch charmante compositie. Die pot moet trouwens wel vrij diep zijn, zodat de wortels voldoende kunnen groeien en de pot lang mooi blijft.

Nieskruid is een uitstekende potplant en is in de wintermaanden op zijn mooist. De Aziatische hybriden komen het meeste voor, maar die zijn pas vanaf februari mooi. Wil je al eerder kleur, kies dan de kerstroos, *Helleborus niger*, die tegenwoordig veel hybride varianten heeft om hem robuuster te maken en vroeger te laten bloeien (al zijn ze wat minder mooi dan de botanische vorm). Deze bloeien aan het eind van het jaar en staan erg mooi in een pot, zelfs wanneer ze alleen bladeren hebben. Net als de meeste

“Tulpenbollen planten is een van mijn favoriete klussen en ik verheug me op de tientallen kleurige voorjaarspotten.”

andere nieskruidvariëteiten houden ze van een koele plek in halfschaduw en rijke potgrond die niet uitdroogt. Vul de ruimte tussen de potten met mos uit de tuin en je hebt een compositie die zowel binnen als buiten prachtig staat. Wij hebben deze als decoratie van de kersttafel gebruikt en

Op Longmeadow worden tientallen potten beplant met tulpen voor een waar voorjaarspektakel.

ook buiten neergezet, waar de planten het winterse weer trotseren.

Over binnenshuis gesproken, ik kweek altijd een paar amaryllissen, of beter gezegd *Hippeastrum*. Hun enorme bollen moeten als struisvogeleieren half boven goed drainerende potgrond uitkomen. Bij mij staan ze in de kas totdat de bloemknop verschijnt, waarna ik ze binnen zet om te gaan bloeien. Het beste is om ze op een zo koel mogelijke plek neer te zetten, maar wel in natuurlijk licht. Dan zullen ze zo lang mogelijk bloeien. Hoe dan ook, ze fleuren een kamer in de winter wekenlang op.

Eerst schaduw, dan licht

In een tuin die 's winters geen of weinig direct licht krijgt – en wij hebben delen die tussen november en maart geen zon zien – zijn varens prachtig, want die gedijen zelfs in de diepste schaduw.

De geschubde mannetjesvaren, *Dryopteris affinis*, is een van mijn favorieten. Zijn opvallende, hoge bladeren blijven de hele winter mooi, verdorren in het voorjaar en lopen daarna opnieuw uit. Een pot met een flinke *Dryopteris* in het midden, drie of vier klimopplantjes, zoals *Hedera* 'Mein Herz', en grootbloemige violen of cyclamen voor wat kleur, geeft je tuin in de winter een ander gezicht, zelfs in diepe schaduw.

Er zijn een paar prachtige zilverkleurige bladplanten die als achtergrond kunnen dienen voor de felle kleuren van violen. Zilverkruiskruid (*Jacobaea maritima*, hoewel beter bekend als *Senecio cineraria*) is heel sterk en zal de meeste weersomstandigheden overleven. In het voorjaar kan beschadigd loof worden verwijderd en zal de plant zich herstellen.

Als je een beschutte plek hebt, kun je *Astelia* 'Silver Shadow' proberen.

RECHTS Mos helpt om vocht in de pot vast te houden en bootst de omstandigheden van de natuurlijke boshabitat van nieskruid na.

LINKERPAGINA Amaryllis die in november in potten wordt geplant, bloeit vanaf de kerst tot ver in het nieuwe jaar.

Voorjaarsbloeiende bollen in potten planten

Het planten van bollen, zoals deze *Crocus tommasinianus* 'Barr's Purple', is een van de gemakkelijkste manieren om je te verzekeren van oogverblindende voorjaarspotten.

1 Vul een pot met drainagegaatjes in de bodem voor een derde met een 2:1-mengsel van turfvrije potgrond en plantenkorrels.

2 Plant veel bollen voor meer impact. Bij een enkele laag mogen de bollen elkaar bijna raken. Geef ze meer ruimte als je in lagen plant.

3 Dek af met grond (twee keer de bolhoogte) en een beetje grit. Druk aan en geef water. Zet weg tot je de eerste scheuten ziet.

Deze vaste plant heeft lange, zilveren bladeren die alle kanten op buigen. Mijn ervaring is dat hij de hele winter mooi blijft als hij beschermd staat tegen vorst en wind.

Zodra het nieuwe jaar aanbreekt, wordt alles beter. De dagen worden geleidelijk langer en het allermooiste is dat de bollen opkomen. Eerst schuchter, met een paar sneeuwklonken en akonieten, maar in februari barst het kleurenfeest los met bloeiende krokussen, narcissen en irissen. Deze laatste zijn mijn favoriet en ik plant er altijd zoveel mogelijk in elke pot die ik maar beschikbaar heb.

Deze zeer vroege irissen zijn alpiene planten en kunnen dus tegen extreme kou, maar hebben wel goede drainage nodig. Ik plant ze daarom in een half-half mengsel van turfvrije potgrond en voldoende grit. *Iris unguicularis*, de winteriris, kan in sommige omstandigheden al in oktober bloeien en bloeit rond de kerst altijd. Het is een bladerrijke, groenblijvende plant, maar hij heeft zoveel mogelijk zon nodig om goed te presteren. *I. danfordiae* heeft felgele bloemen op korte stengels en bloeit bij ons half januari. Na het eerste jaar bloeit hij meestal minder, maar omdat hij niet duur is, kun je er ook voor kiezen om elk jaar nieuwe bollen te kopen.

Iris reticulata heeft mooie blauwpaarse bloemblaadjes en bloeit eind januari, begin februari. Ik heb *I. reticulata* 'Harmony', met een zeer diepe blauwpaarse kleur en een gouden vlek op de onderste 'lip'. De bladeren

“Bollen verschijnen eerst schuchter, maar dan barst het kleurenfeest los met bloeiende krokussen, narcissen en irissen.”

zijn tijdens de bloei vrij gedrongen, maar groeien daarna nog minstens 30 cm door. 'J.S.Dijt' heeft een dieprode kleur en bloeit later, maar is ook een sublieme keus.

Iris histrioides 'Lady Beatrix Stanley' heeft prachtige blauwe bloemen, met een

Monty plant voorgetrokken hyacintebollen in ondiepe potten voor de feestdagen.

geel honingmerk in het midden van de bloemblaadjes, op korte stelen. *I. histrioides* is een lid van de *reticulata*-groep en vooral 'George' is schitterend, met roodpaarse bloemen die flink groter zijn dan van de meeste andere in deze groep. Alle cultivars van *I. histrioides* bloeien jaar in, jaar uit zeer rijk. Tenslotte, niet onbelangrijk, is november de maand om tulpenbollen te planten. Dit is een van mijn favoriete tuinklussen. Ik geniet ervan om kruiwagens vol korrelige potgrond te mengen (een goede drainage is essentieel) en verheug me op de tientallen kleurige voorjaarspotten.

Je kunt de potten flink vol stoppen, mits de bollen elkaar niet raken. En als de pot diep genoeg is, kun je ze ook in lagen planten. Dek de onderste bollenlaag af met ongeveer 3 cm potgrond voordat je de volgende laag erop zet. Op deze manier hebben al mijn grote potten drie lagen met drie verschillende tulpen en bovenop plant ik vaak steenraket en klimop. Ik zet de potten binnen, zodat de regen ze niet drassig maakt, geef ze eens per maand water en verhuis ze eind februari naar buiten, wanneer de eerste scheuten verschijnen. Tegen die tijd moet de winter weer een jaar het veld ruimen en koester ik me in de groeiende voorjaarsvreugde.

VOLGENDE MAAND Monty geeft zijn kijk op duurzaam tuinieren en legt uit hoe we een verschil kunnen maken.

De wintersnoei onder de knie

Dit seizoen is de ideale tijd om de meeste struiken en bomen te snoeien. Wij vertellen je alles over het waarom, wanneer en hoe in deze masterclass **snoeien**.

Er is niets dat ons collectieve tuinierhart meer angst inboezemt dan snoeitechnieken en -momenten. Maar wees niet bang: snoeien draait slechts om het gezond houden van planten door dood hout te verwijderen en gezonde aanwas, vruchten en bloemen te stimuleren. Het heeft allerlei voordelen om struiken en bomen 's winters te snoeien:

- Er zijn minder problemen met ziekten en ongedierte.
- Beschadigd en dood hout is beter zichtbaar.
- Je kunt de structuur en vorm van planten goed beoordelen.

Eind winter is de perfecte tijd voor het snoeien van heesterrozen.

Begin winter (november-december)

Begin winter gaan veel planten een rustperiode in. Ze laten hun bladeren vallen, waardoor de structuur en conditie van hun takken en stengels zichtbaar worden. November en december zijn perfect voor de snoei van leirozen. Je werkt hun structuur bij en verwijdert dood hout. Je kunt dan ook vlinderstruiken, rozen en struikmalva's inkorten tegen windworp.

PAS OP VOOR Meniezwammetje
Verwijder stompjes. Die zijn gevoelig voor deze schimmel.

Struiken op winderige plekken

Harde wind kan de wortels van vlinderstruiken, struikmalva's, theehybriden en floribundarozen loswrikken, wat afsterving veroorzaakt. Kort de planten

bovenaan met een derde in, zodat ze minder wind vangen. Haal de zaadhoofden van vlinderstruiken om te voorkomen dat die op de grond vallen.

Pas geplante bomen

Pas geplante bomen kunnen rommelig worden en een onevenwichtige vorm krijgen. Geef ze een goede structuur: verwijder de scheuten aan de onderste derde van de stam, zodat

alle energie naar de ontwikkeling van de kruin gaat. Controleer op kruisende of schurende takken, en dun overvolle delen uit. Ga secuur te werk, want je kunt takken niet terughangen.

Wijnstokken en berken

Tijdens de actieve groei zitten stengels en bladeren vol met het sap dat door de hele plant stroomt. Als we snoeien en dus een wond veroorzaken, kan dit sap weglekken (bloeden)

en zal de plant verzwakken. Structuursnoei van planten als wijnstokken, esdoorns en berken moet begin winter gebeuren, wanneer de sapstroom het traagst is.

Dode, zieke en stervende takken

Dood, ziek en stervend hout vormt een ingang voor ziekten en ongedierte, dus verwijder het zodra je het ziet. Snoei terug tot op gezond hout. Extreem koud weer kan tot nog meer

afsterving leiden, dus snoei niet te veel, want na een strenge winter moet je misschien nogmaals drastisch snoeien. Dood hout verwijderen stimuleert sterke, nieuwe aanwas.

Leirozen

Begin winter is de perfecte tijd om leirozen te snoeien en aan te binden, want dan zijn de takken en meedogenloze doorns van deze winterharde planten goed zichtbaar. Kort zijscheu-

ten in tot op een paar ogen en bind sterke, nieuw aanwas aan. Door een of twee oudere takken te verwijderen, kun je deze klimplant in de loop van de tijd verjongen.

Eind winter (januari-februari)

Eind winter is de ideale tijd om diverse tuinplanten te snoeien voor een gezonde voorjaarsaanwas. In deze categorie vallen struiken die eind zomer bloeien en struiken die om hun blad worden gekweekt, en ook fruitbomen (behalve steenvruchten), blauwereggen, rozen en groep 3-clematissen.

PAS OP VOOR
Rottende takstompjes
Slechte snoei leidt tot rot.
Verwijder rotte delen direct.

Groep 3-clematissen

De clematissoorten *C. viticella*, *C. integrifolia* en *C. tangutica* moet je elk jaar aan het eind van de winter tot op ongeveer 20 cm boven de grond terugsnijden. Er zullen ver-

volgens sterke nieuwe scheuten en takken verschijnen, die weer uitbundig zullen bloeien, omdat de planten tijdens de rustperiode zijn gesnoeid.

Theehybriden

Deze bloeien op takken die in het voorjaar en de zomer zijn verschenen. Door 's winters te snoeien houdt je de rozen compact en zullen ze bloeien op robuuste, groene takken.

Verwijder ook de takken die naar het midden van de plant groeien. Snoei altijd terug tot vlak boven een oog. Ogen zijn in de rustperiode soms moeilijk te zien.

Heesterrozen

Kort doorbloeurende heesterrozen met een derde in. Haal ook meteen dood hout weg en creëer een open centrum om te zorgen voor een goede luchtcirculatie. Dit voorkomt

dat er later problemen ontstaan door ziekten. Je kunt de takken die naar het midden groeien helemaal weghalen door ze tot aan de basis terug te snoeien.

Kleinfruit

Het snoeien van fruitplanten is eind winter een van de belangrijkste tuinklussen. Kleinfruit, zoals zwarte bessen, kun je nu snoeien door een paar oudere takken bij de basis te

verwijderen (wat jonge, sterke aanwas bevordert) en een open vaasvorm te creëren. Snoei herfstframbozen helemaal tot de grond terug.

Appels en peren

Appels en peren die je in januari of februari snoeit, zullen krachtig gaan groeien. Streef naar een open gestel en verwijder de iele waterloten die weinig vrucht zullen dragen.

Snoei jaarlijks niet meer dan twintig procent van de boom, anders reageert die met snelgroeiende nieuwe takken die ten koste gaan van de oogst.

Kruidachtige vaste planten

Stimuleer de biodiversiteit en het tuinleven door kruidachtige vaste planten pas eind winter te snoeien. Hun holle stengels bieden beschut-

ting voor insecten en hun zaden zijn een bron van voedsel. Snoei de plant tot op de grond terug en gooi het snoeiafval op de composthoop.

Verjongingssnoei

Naarmate takken ouder worden, zullen ze minder goed bloeien en vrucht zetten. Verjong oudere struiken door elk jaar een deel van de takken te verwijderen. Dit stimuleert de groei van

nieuwe takken en houdt de struik compact, gezond en evenwichtig. Gezonde struiken kun je nu ook drastisch terugsnoeien, tot net boven de stambasis.

Vlier, kornoelje en vlinderstruik

Struiken reageren sterk op een drastische snoei aan het eind van de winter. Dit is ideaal voor planten die eind zomer op eerstejaars hout bloeien en voor planten die we om

hun mooie bladeren kweken. *Buddleja davidii*, kornoelje en vlier zijn voorbeelden van planten die je in februari drastisch mag snoeien voor een sterke en rijk bloeiende aanwas.

Tips voor de wintersnoei

Gereedschap

Haal een takkenschaar, een inklapbare snoeizaag en een snoeischaar in huis. Die zullen voor de meeste snoeiklussen in de tuin voldoen. Een snoeischaar is handig om kleine takken te snoeien, maar voor dikkere takken moet je overschakelen op een takkenschaar of snoeizaag. Houd je gereedschap schoon en scherp.

Composteren

Je kunt winters snoeiafval op de composthoop gooien, maar niet als het ziek is. Voer ziek materiaal af of gooi het bij het GFT-afval. Knip houtig snoeiafval klein of gebruik een versnipperaar, en gooi het in lagen op de composthoop die je afwisselt met groen materiaal, zoals grasmaaisel.

Snoei dit niet

Snoei nu geen pruimen-, abrikozen- en kersenbomen, want die zijn gevoelig voor loodglans. Deze schimmel produceert in het najaar en de winter sporen die het hout via wonden binnendringen. Snoei gevoelige bomen altijd 's zomers. En snoei verder niet bij vorst.

VOLGENDE MAAND Appelbomen snoeien.

Complete gids voor bloembollen

De ogenschijnlijk simpele bloembol heeft alles in zich om een prachtige, bloeiende plant te worden. Ze kunnen vazen vol bloemen op tafel vullen, druk bezocht worden door bijen en vlinders, en zorgen dat je tuin maanden achtereen bloeit. Het enige dat je hoeft te doen, is ze in de grond stoppen en een paar maanden geduld te hebben. In de *Complete gids voor bloembollen* vind je heel veel inspiratie voor het kweken van bloembollen – het hele jaar door. Je leert hoe je het planten van de bollen zo uitkiert dat er altijd wel iets bloeit. Verder geven we je de beste praktische tips waarmee bollen zelfs op de lastigste plekken goed groeien en bloeien. Met deze speciale uitgave van *Gardeners' World* heb je alles in handen om een paradijsje aan te leggen.

PUZZEL & WIN

Vul de puzzel in en maak kans op de speciale uitgave **Complete gids voor bloembollen.**

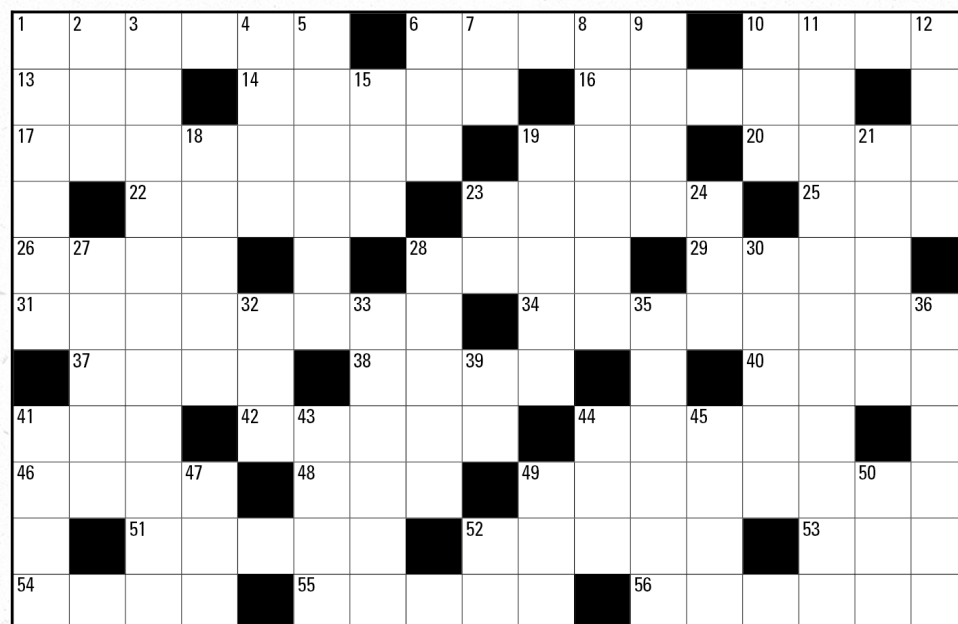
KRUISWOORDPUZZEL

HORIZONTAAL

1 verwonding **6** ziekte **10** plant **13** een en ander (afk.) **14** van bepaalde steensoort **16** bejaarde (volkstaal) **17** verloop van een grootheid in de ruimte **19** een weinig **20** citrusvrucht **22** vroegere hulpverleningsinstantie **23** invoer in een computer **25** lidwoord **26** ledige ruimte **28** geheimschrift **29** slot **31** denderend **34** beroemd **37** wedspel **38** zwaardwalvis **40** koninklijke aansprektitel **41** Europeaan **42** rails **44** theatershow **46** aanhanger van een godsdienst **48** behoeftig **49** dienaar **51** jongeren **52** toiletartikel **53** departement (afk.) **54** uiting van verkoudheid **55** houtsoort **56** uitwerking

VERTICAAL

1 periode van eierproductie **2** voordat **3** eetgerei **4** Bijbelse figuur **5** ongevolde ruimte **6** straalvliegtuig **7** binnen **8** band om een ton **9** balletrokje **10** groet **11** rangtelwoord **12** teken **15** ingenieur (afk.) **18** voorgeschreven voedingswijze **19** land in Azië **21** bewerkte dierenhuid **23** in oprichting **24** containermaat (afk.) **27** draagbalk **28** informatiedrager **30** onderwerp **32** vurig paard **33** Scandinavisch **35** versje **36** bereidingsvoorschrift van spijzen **39** Zweedse munt (afk.) **41** identificatienummer **43** schildknaap **44** Rotterdamsche Electriche Tram (afk.) **45** levendig **47** kledingstuk **49** betoverende invloed **50** december **52** persoonlijk voornaamwoord

Breng de letters uit de genummerde vakjes over naar de gelijkgenummerde vakjes van de oplossingbalk.

36	56	17	4	33	49	20	23

Vul het antwoord vóór 29 november 2022 in op www.gardenersworldmagazine.nl/puzzel

Zaaien in het najaar

Veel tuiniers beginnen in januari met het zaaien van tuinbonen. Maar wist je dat in Engeland deze boontjes massaal in de herfst de grond ingaan? Deze zogeheten weeuwenteelt is aan onze kant van Het Kanaal de afgelopen decennia echter behoorlijk in onbruik geraakt. Zonde! Want het heeft meerdere voordelen.

In vroeger tijden bestonden er nog geen verwarmde kassen waarin het hele jaar groenten gekweekt konden worden. Om toch al snel na de winter het eerste voedsel te kunnen oogsten, werden er al in het najaar een aantal winterharde gewassen gezaaid om ze een voorsprong te geven. Deze manier van groenten telen wordt met een ouderwets woord 'weeuwenteelt' genoemd. Overwinteringsteelt zou echter ook een goede term zijn. Als je geen verwarmde kas hebt, of als je energie op kasverwarming wilt besparen, is weeuwenteelt een must.

Hoe werkt weeuwenteelt?

Volgens de Van Dale uit 1898 waren weeuwen niet alleen weduwen, maar ook "in den bak overwinterende planten." Dat verklapt al een beetje hoe weeuwenteelt werkt. Je zaait je groenten op een zonnige plek in een koude bak (zonder bodem) die je bij vorst of heel slecht weer afdekt. Vroeger werd voor het afdekken vaak jute gebruikt, maar een doorzichtige afdekplaat of vliesdoek kan natuurlijk ook.

Voor de winter zal alleen een jong plantje verschijnen, maar in de winter gebeurt er verder niet zoveel. Geef tijdens deze periode maar weinig water en zorg (als het weer het toelaat) voor voldoende ventilatie. Na de winter krijgt het plantje een groeispruit en is het slechts nog wachten op je eerste oogst.

Met welke gewassen werkt weeuwenteelt?

Weeuwenteelt wordt vooral ingezet bij het kweken van diverse koolsoorten. Op Engelse moestuinwebsites heeft men het vaak over 'spring cabbage', ofwel lentekool. Maar als je op zoek bent naar zaden voor deze kool, zoek dan niet verder. Het is namelijk niet één soort. Met lentekolen worden koolsoorten bedoeld die je in de herfst zaait en in het voorjaar kunt oogsten. Denk bijvoorbeeld aan spitskool (foto), witte kool, rode kool en bloemkool.

Vrijstersteelt

Naast weeuwenteelt bestaat er ook nog de vrijstersteelt. Dat is een vroege teelt of wintersteelt. Je zaait dan geschikte gewassen vaak al rond februari, waardoor je eerder kunt oogsten dan wanneer je zou wachten met zaaien tot in het voorjaar.

De exacte herkomst van de termen weeuwenteelt en vrijstersteelt zijn niet helemaal duidelijk. Maar een theorie luidt dat vrijsters als 'koude vrouwen' werden gezien, omdat ze nooit een man hadden gehad. Weduwen daarentegen waren wel 'warme vrouwen' (want gehuwd). Zo lijken weduwen symbool te staan voor het warme begin van de teelt voordat de kou intreedt, terwijl de vrijstersteelt een koude teelt is.

Dek je gewassen af met vliesdoek als het weer bar en boos wordt.

Doe net als Rekha en zaai ook tuinbonen in het najaar.

Maar niet alleen kolen kun je op deze manier kweken. Ook andijvie, knolselderij, koolrabi, palmkool, rode bieten, sla, tuinbonen en wortels doen het prima als weeuwenteelt. Kijk voordat je zaden inslaat wel altijd eerst even op de verpakking of jouw favoriete ras geschikt is om op deze manier te zaaien. De tuinboon 'Aguadulce' is bijvoorbeeld een favoriet voor de weeuwenteelt, evenals de bloemkool 'All The Year Round'.

Heb je veel last van slakken in je tuin of vertrouw je het niet helemaal, zaai dan je tuinbonen voor in roottrainers en plant ze uit in februari. Zet er ook meteen wat rijshout bij om ze te steun te geven. Nijp de toppen eruit wanneer de planten 30 à 40 cm hoog zijn om aanvallen door de zwarte bonenluis – die komen tevoorschijn zodra het warmer wordt – te voorkomen.

Waar moet ik beginnen?

Kassen

Veel beginnende tuiniers worden onzeker bij het idee dat ze eerst de basis moeten aanleren. Maar in deze exclusieve twaalfdelige serie helpt **Alan Titchmarsh** je om de vaardigheden onder de knie te krijgen die echt belangrijk zijn. Deze maand legt hij uit waarom elke tuinier een kas(je) nodig heeft om planten tegen de kou te beschermen. Hij geeft ook goedkopere alternatieven, die je helpen om sterke, gezonde planten te kweken.

Je leert:

- ✓ De juiste kas kiezen
- ✓ De basis van het binnen kweken van planten
- ✓ Budgetvriendelijke opties

A man with grey hair, wearing a red sweater over a blue and white checkered shirt, stands in profile looking into a greenhouse. The greenhouse has a metal frame and glass panels. Inside, there are various green plants, including some in large terracotta pots. The lighting is natural, coming from the glass panels.

“Alleen met een kas kun je blijven tuinieren wanneer het weer buiten bar en boos is. ”

In een kas kun je een grotere verscheidenheid aan planten kweken.

Binnen kweken

Je hoeft geen ervaren tuinier te zijn om naar een kas te snakken. Alleen met een kas kun je blijven tuinieren wanneer het weer buiten bar en boos is. Een kas geeft je bovendien nieuwe mogelijkheden, zoals het zaaien van vorstgevoelige bloemen en gewassen die je anders later als plantjes zou moeten kopen. Het biedt ook een beschutte omgeving waarin je tomaten, paprika's, komkommers en meloenen kunt kweken, ongeacht de grillen van het weer.

De beginkosten worden verzacht doordat je geld kunt besparen, want planten die je uit zaad en stekken opkweekt, zijn goedkoper dan die je bij een kwekerij koopt, en je kunt meer plantensoorten dan normaal kweken. Decoratieve potplanten kunnen je glazen paleisje veranderen in een serre. Zelfs als je alleen maar een veranda met ramen of een muurkas hebt, zul je je afvragen hoe je ooit zonder hebt gekund.

Een kas kiezen

Het is met geen pen te beschrijven hoeveel plezier ik in de loop van de tijd van mijn kassen heb gehad. Mijn eerste kas bouwde ik toen ik twaalf was, van kunststofplaten en afvalhout. En sindsdien ben ik verkocht. Mijn huidige kas (en zijn voorganger op Barleywood waar ik *Gardeners' World* heb gepresenteerd) is van gepoedercoat aluminium. Hij was niet goedkoop, maar hij gaat een leven lang mee en heeft, behalve een wasbeurt in het voorjaar, geen jaarlijks onderhoud nodig.

Voor houten kassen moet hout van de reuzenlebensboom worden gebruikt, dat licht en zeer duurzaam is. Een aluminiumlegering is zowel duurzaam als relatief goedkoop, en wellicht de beste optie voor beginners. Een kas van ongeveer 2 bij 2,5 meter is geschikt voor de meeste tuinen en er passen verbluffend veel planten in. De vuistregel is: koop de grootste kas die je je kunt veroorloven en in je tuin past.

Hoe groot de kas ook is, je krijgt hem

zeker vol. Er zijn ook tweedehands kassen te koop, maar die moet je wel eerst met eigen ogen zien voordat je de losse onderdelen koopt. Misschien moet je hem zelf demonteren en opnieuw opbouwen, en weegt de kostenbesparing niet op tegen mogelijke problemen en gebroken glas.

Een muurkas kun je tegen een huis- of tuinmuur zetten en heeft het voordeel dat hij aan één kant goed geïsoleerd is, vooral als hij tegen een huis staat. Kleine muurkassen zijn handig om in de lente wat planten in op te kweken, maar je kunt er niet in werken.

Veel kassen worden gebruikt om potten, zaaiakken en dergelijke op te slaan, vooral 's winters. Houd er wel rekening mee dat modellen die volledig van glas zijn, ook volledig doorzichtig zijn, wat irritant kan zijn voor tuiniers die van orde houden. Kassen die tot op tafelhoogte dichte zijwanden hebben, zien er verzorgder uit als je er dingen in wilt opslaan.

FOTO'S: SARAH CUTTLE; GETTY/LENA_ZACHIKOVA

Een kas is niet alleen functioneel, het model kan ook je tuin een ander gezicht geven.

Planten zoals tomaten en aubergines die je in een kas kweekt, zijn beter beschermd.

Modellen met volledig glazen wanden zijn het meest geschikt als je er komkommers en tomaten en dergelijke in de grond wilt kweken. Maar in een kas met houten of stenen zijwanden kun je deze gewassen in potten op kweektafels met houten roosters of een laag grind kweken.

BELANGRIJKSTE PUNTEN

- Kies de grootste kas die je je kunt veroorloven.
- Inspecteer een tweedehands kas met eigen ogen.

De basis

Alle kassen hebben een stevige fundering van bakstenen of flagstones nodig. De fabrikant zal je de juiste fundering aanraden. Bespaar hier niet op. Van een halfslachtige fundering houd je jarenlang spijt. Een solide, goed aangelegde basis zorgt ervoor dat de kas stevig staat en lang meegaat.

Kassen moeten altijd in het volle licht staan, niet onder bomen. Een muurkas kun je het beste tegen een muur op het zuiden of westen plaatsen. Tegen een muur op het noorden of oosten gaan planten op zoek naar licht, waardoor ze hoog en iel worden. Ventilatie is cruciaal, zowel in het dak als de zijwanden.

Een vrijstaande kas kun je het beste met de nok in oost-westrichting zetten voor maximaal licht. Een noord-zuidrichting is echter geen ramp.

Installeer goten met regenpijpen en -tonnen om regenwater op te vangen. Automatische raamopeners voorkomen dat het in de kas te heet wordt als je er niet bent. Zonneschermen aan de binnen- of buitenkant lijken misschien overdreven, maar ze voorkomen dat de planten 's zomers verschroeien.

Een elektrische verwarming met thermostaat verlengt het seizoen, maar zorgt wel voor een hogere elektriciteitsrekening. Daarnaast is een watertappunt in de kas heel handig.

BELANGRIJKSTE PUNTEN

- Zorg ervoor dat de kas een solide fundering heeft.
- Plaats de kas in het volle licht, niet bij bomen.
- Installeer goten met regenpijpen en -tonnen om water te besparen.
- Investeer in ventilatie, zonneschermen, verwarming en elektrische kweekbakken, als je budget dat toelaat. Vergeet de stopcontacten niet.

Hoe bespaar je tijd?

Als de fundering er eenmaal ligt, kun je een kleine kas in een weekend opbouwen. Zorg wel voor een extra paar handen. Fabrikanten van duurdere kassen hebben meestal een team dat de kas voor je opbouwt, maar dat kost wel wat. Het is ongetwijfeld het geld waard, want alle initiële hobbels, zoals klemmende deuren en ventilatoren die niet passen, worden door het team gladgestreken.

Hoe bespaar je geld?

Als je een klein budget hebt en toch het beste wilt, kies dan een gepoedercoat aluminium model op lage bakstenen muren. Die ziet er fantastisch uit en gaat tientallen jaren mee. Met een kas krijg je waarvoor je betaalt: kleinere, krakkemikkige modellen zijn goedkoper, maar kwetsbaarder voor harde wind en algemene slijtage.

Elke kas is beter dan geen kas, zelfs eentje van behandeld hout en polyethyleen. Verwarming en een watertappunt geven extra kosten, maar verlengen je seizoen en helpen je om geld op planten te besparen.

Wat mag ik verwachten?

Een kas biedt beschutting onder alle weersomstandigheden, de voldoening om je eigen planten te kweken en, vooral 's zomers, de kans om je eigen groenten en mooie potplanten te kweken. Veelvoorkomende problemen? Door een gebrek aan ventilatie en schaduw in de zomer kunnen planten verschroeien. Besteed 's zomers net zoveel aandacht aan het verlagen van de temperatuur als 's winters aan het verhogen ervan. Controleer dagelijks of de planten genoeg water hebben.

Een onverwarmde kas beschermt wel tegen sneeuw en regen, maar een kas die je net vorstvrij kunt houden is het hele jaar door beter bruikbaar. Reinig de ramen één keer per jaar, eind winter of begin voorjaar, om zoveel mogelijk licht binnen te laten. Probeer de kas netjes te houden, zodat je ongedierte geen kans geeft om te overleven.

**ALANS
TIPS**

Zelfs wat plastic folie kan effectieve beschutting bieden.

ONMISBAAR VOOR KASSEN

■ Regenton

Profiteer van de regen door een regenton (of twee) te installeren die je koppelt aan de goten van de kas. Water geven met regenwater bespaart geld en is beter voor het milieu. Er is een groot aanbod aan regentonnen voor elke stijl en elk budget.

■ Automatische raamopener

Deze voorkomt dat de kas bij zonnig weer te warm wordt. Dit is vooral handig in het voor- en najaar, wanneer de temperaturen in de loop van de dag sterk fluctueren. Zoek op internet of bespreek de opties met een lokale kasleverancier.

■ Kweekstellingen en -tafels

Stellingen of tafels met houten roosters halen planten van de grond, waar de lucht kouder is. De meeste hebben een comfortabele werkhoogte en roosters verbeteren de luchtcirculatie, waardoor het risico op schimmels kleiner wordt. Ze zijn gemakkelijk verkrijgbaar en je kunt ze ook zelf maken.

WELKE ANDERE OPTIES HEB IK?

Koude bakken

Dit zijn lage bakken met een deksel van glas of kunststof, die bij voorkeur naar het zuiden of westen afloopt. Ze zijn ideaal om zaailingen en jonge planten af te harden, zodat die kunnen wennen aan de lagere temperaturen en niet ineens van de kas de tuin in hoeven.

Hoewel koude bakken niet verwarmd zijn, kun je ze gebruiken om zaailingen een paar weken eerder op te kweken dan buiten. In de zomer kun je in een koude bak met open deksel courgettes kweken, in een groeizak of in de verrijkte aarde uit de groeizak.

Plaats je koude bakken naast een kas, dan kun je

planten snel van de ene naar de andere plek verhuizen. Na een paar weken, en met elke dag een beetje meer ventilatie, zal de schok van de overgang naar de tuin minder groot zijn.

Folietunnels

Wil je voor relatief weinig geld een groot oppervlak beschermen, dan zijn folietunnels het meest geschikt. Ze zijn niet zo mooi en ze houden de warmte ook niet in extreme mate vast (behalve bij zonnig weer, dan moet je de deuren aan weerszijden openen om de lucht er doorheen te laten stromen), maar ze beschermen wel prima tegen wind en regen, en de planten groeien

in een folietunnel er sneller dan erbuiten.

Zorg er wel voor dat de zijanten van de tunnel stevig in de grond verankerd zijn. Want als de wind er onverhoopt onder komt, dan vind je de tunnel misschien terug in de tuin van de buren – of nog verder weg.

Kweekkappen

Dit zijn draagbare stolpen die je in het voorjaar gebruikt om bijvoorbeeld sla eerder te kunnen oogsten. Je kunt ze ook gebruiken om na de zomer langer te kunnen zaaien, tot in het najaar en zelfs de winter. Je kunt ook kiezen voor een minikas of een kweekbak met afneembaar deksel.

VOLGENDE MAAND Ga aan de slag met het ontwerpen van je tuin met Alans deskundige adviezen.

KOOPADVIES

Kruiwagens

Met behulp van een kruiwagen is het vervoeren van zware, lastige ladingen een fluitje van een cent.

Bij klussen als onkruid wieden, planten vervoeren of zware tuinmaterialen verplaatsen, is een kruiwagen je beste kameraad. Kruiwagens zijn een nuttige toevoeging aan je tuingereedschap. Welke klus je ook moet uitvoeren en welke last je ook moet dragen, met een kruiwagen verplaats je je altijd gemakkelijk door de tuin.

Kruiwagens zijn eenvoudig: meestal hebben ze gewoon één wiel en een metalen bak. Maar er worden steeds meer verschillende maten, stijlen en materialen gebruikt. En het type kruiwagen dat je nodig hebt, hangt af van het werk dat je het meest doet. Doe je regelmatig lichte tuinklussen, dan zal een plastic, ondiepe kruiwagen volstaan. Maar voor al het andere (en als je liever zo plasticvrij mogelijk tuinert) is een duurzamere, stalen kruiwagen aan te raden.

In dit artikel helpen we je bij het maken van de juiste keuze voor jouw situatie.

Kies een kruiwagen die past bij de plek waar hij wordt gebruikt en de taken waarvoor je hem nodig hebt.

Onderdelen van een kruiwagen

Handvatten De handvatten moeten lang genoeg zijn om gemakkelijk te duwen, op te tillen en te kantelen. Ergonomische handvatten met stangen zijn gemakkelijker voor de armen bij het duwen, maar hebben minder hefboomwerking bij het legen.

Grepen

Deze beschermen de handen en maken het duwen en optillen van de kruiwagen gemakkelijker. Handvatten van zacht rubber of plastic met ribbels zijn comfortabel en voorkomen dat de handen wegglijden. Controleer of ze stevig vastzitten.

Bak Gemaakt van kunststof, staal of polyester. Variëren in sterkte en breedte voor gebruik in kleinere tuinen, en hebben verschillende dieptes.

Kiepbeugel

Deze biedt steun bij het legen van de kruiwagen. Een vierkante balk maakt het gemakkelijker om de kruiwagen in de opslag op te zetten dan een U-vormige.

Capaciteit Wordt doorgaans aangeduid in liters, maar belastbaarheid in kilo's komt ook voor.

Band

Naast luchtbanden, zijn er ook wagens met massief rubberen of kunststof banden. Een goed opgepompte luchtband is veel gemakkelijker te duwen.

Wiel

Een kruiwagen heeft doorgaans één wiel aan de voorkant van de bak, maar er zijn wagens met twee of zelfs vier wielen.

Een kruiwagen veilig gebruiken

Voordat je de kruiwagen laadt, plaats je hem in de richting waarin je hem gaat duwen. Je hoeft hem dan niet op te tillen en onmiddellijk te draaien. Op een helling laad je de bak vol met het wiel naar boven of beneden gericht, anders valt de kruiwagen om. Laad de bak gelijkmatig, maar

met het grootste deel van het gewicht naar voren, over het wiel, zodat hij gemakkelijker te tillen is.

Til een kruiwagen altijd met gebogen knieën en rechte armen, en laad hem niet te vol ondanks het draagvermogen – til alleen datgene waar je je prettig bij voelt.

Een kruiwagen kiezen

Denk voordat je een kruiwagen koopt na over de belangrijkste taken waarvoor je hem nodig hebt, want zwaardere en grotere ladingen stellen meer eisen aan de bak en de wielen.

■ **Eén wiel of twee?** Kruiwagens met één wiel zijn gemakkelijker te manoeuvreren in de tuin. Ook maken die het eenvoudiger om de inhoud op te tillen en te legen. Maar ze kunnen gemakkelijk omvallen, vooral bij het draaien met een zware lading of als ze ongelijkmatig gevuld zijn. Kruiwagens met twee wielen vallen minder snel om, maar zijn minder wendbaar en moeilijker te draaien, tillen en legen.

■ **Welk type band is het beste?** Massieve rubberen of plastic wielen kunnen niet lek raken of leeglopen, maar ze zijn niet zo soepel in gebruik als een luchtge vulde band en kunnen moeite hebben met zeer ruwe

ondergrond. Luchtbanden kunnen lek raken of plat worden en moeten regelmatig worden opgepompt, maar ze zijn lichter en zijn veel comfortabeler bij het rijden over hobbels en oneffen terrein.

■ **Waar zijn ze van gemaakt?** Bakken zijn meestal van kunststof of metaal. Wat het beste is, hangt af van hoeveel gewicht je aankunt en wat je tilt. Stalen bakken zijn sterk en kunnen meer gewicht aan dan plastic, maar ze zijn gevoelig voor roest (tenzij er een roestwerende coating op zit) en zwaar. Ze zijn zeer geschikt voor het vervoer van bakstenen, stenen en grote planten.

Kunststof bakken zijn licht en vaak goedkoper dan metalen kruiwagens. Hoewel ze kunnen splijten onder zware lasten, gemakkelijk buigen en krassen, zijn ze ideaal voor het verplaatsen van snoeihout, onkruid en tuinaarde.

■ **Welke formaat heb ik nodig?** Controleer de afmetingen, vooral de breedte als je een kleinere tuin hebt of je kruiwagen langs smalle doorgangen of in een schuur moet duwen. De capaciteit, aangegeven in liters of als gewicht in kilo's, vertelt je hoe groot de last is die een kruiwagen aankan, maar houd altijd rekening met je eigen kracht en hoeveel je comfortabel kunt tillen en dragen.

A man with dark, curly hair is smiling and standing in a garden. He is wearing a tan jacket over a dark blue turtleneck sweater, dark blue trousers, and black rubber boots. He is surrounded by dense foliage with vibrant yellow and orange autumn leaves. In the foreground, there are large, heart-shaped leaves, some yellow and some green. The background shows more trees and foliage, creating a lush, autumnal setting.

“Ik ben een groot fan van herfstbladeren. Hoe meer, hoe liever, en ik koester ze tot en met het laatste blad.”

Najaars- cadeautje

Gratis en in overvloed voor alle tuiniers: volgens Monty zou iedereen maximaal gebruik moeten maken van herfstbladeren.

De bladeren vallen van de bomen en liggen als on vervulde wensen verspreid over de grond. De oogst is voorbij, het jaar loopt ten einde en al die lange, lichte dagen liggen achter ons. Dit zijn donkere dagen, en ze worden nog donkerder.

Dat wil zeggen, tot op zekere hoogte. De meeste van deze gevoelens zijn voor mij heel herkenbaar. Ik heb een hekel aan onze november- en decembermaanden, en zou deze streek graag verlaten zodra de wintertijd ingaat, om half februari weer terug te keren. Maar ik ben een enorme fan van herfstbladeren. Hoe meer, hoe liever, en ik koester ze tot en met het laatste blad.

Het najaar dankt zijn schoonheid natuurlijk voornamelijk aan bladeren. Toen ik in de VS was om een tv-serie op te nemen, vond ik het prachtig hoe Amerikanen het najaar 'fall' noemen. Het past perfect bij het seizoen van de vallende bladeren. De mate van kleurverandering in het najaar hangt af van het weer aan het einde van de zomer, want warme dagen en koude nachten stimuleren de productie van de stoffen die het rode pigment aanmaken.

De meeste bladeren lijken in het najaar geel te kleuren, maar eigenlijk is dat gewoon hun basiskleur, die dankzij de productie van bladgroen wordt afgedekt door groen pigment. Wanneer het bladgroen in het najaar vervaagt, komt het geel tevoorschijn. Bomen met gele zomerbladeren (zoals de populaire *Robinia pseudoacacia*) of gele vormen van normaal gesproken groene bomen (zoals de goudkleurige populier *Populus × Canadensis* 'Aurea') bevatten dan ook minder bladgroen en groeien altijd langzamer dan bomen met groene bladeren, want minder bladgroen betekent een kleinere suiker- en zetmeelproductie. Maar de overgang van geel naar oranje of rood hangt van het weer af.

Als energievoorziening zetten alle planten zetmeel in suiker om, maar wanneer de nachten koud zijn, lukt het niet meer om de suiker van de bladeren naar de wortels te transporteren. En die ophoping van suiker in de bladeren geeft de rode kleur. Wanneer eind zomer, begin

Door de afname van bladgroen worden bladeren geel en ontstaan gloeiende herfstkleuren.

De heerlijke aardse geur van herfstbladeren maakt het harken tot een waar genoegen.

najaar de verschillen tussen de dag- en de nachttemperaturen groot zijn, worden de bladkleuren extremer.

Grillige bladval

Bladeren vallen wanneer de cellen in de afscheidingslaag tussen de bladsteel en de tak kapot gaan. Over de ontstane wond vormt zich een kurkachtig litteken dat de boom tegen infectie beschermt. Sommige bomen vormen dit littekenweefsel niet, dus die laten hun dode bladeren niet vallen totdat de nieuwe bladeren in het voorjaar de oude van hun plek duwen. Daarom behouden jonge beuken en haagbeuken in de winter hun roestbruine bladeren. Populieren, berken en wilgen laten hun bladeren vroeg vallen, maar eiken kunnen ze tot in december houden. Hoewel ik altijd weer verbaasd ben over hoe willekeurig het moment van de bladval kan zijn. Zo kunnen ze na een strenge vorst, op een schijnbaar windstille dag, zomaar ineens naar beneden komen.

Eenmaal gevallen, ongeacht hun kleur, kunnen de bladeren van bladverliezende bomen en struiken worden verwerkt tot bladaarde. Ik houd van bladaarde. Het ruikt naar de voorjaarszon die de bodem van

een bos besprenkelt. Ik houd ervan hoe het zachtjes tussen mijn vingers valt. Ik houd ervan hoe nuttig het is. Het is een ideaal ingrediënt voor potgrond, het is ideaal om bosplanten te mulchen en het kan elke grondsoort verbeteren.

☞ *Ik houd van bladaarde. Ik houd van de geur, als van spikkels voorjaarszon op bosgrond.* ☞

Maar bladaarde is absoluut geen bladervariant van compost, het is niet een soort najaarscompost. Het ziet er ongeveer hetzelfde uit en je maakt er ook hopen van, maar daar houdt de vergelijking op. In tegenstelling tot goede compost, die je regelmatig moet keren ter stimulering van de bacteriën die het ruwe materiaal in het eindproduct omzetten, is bladaarde het resultaat van bijna uitsluitend schimmelactiviteiten. Voor dit zeer efficiënte proces is geen warmte of zuurstof nodig. De enige echt belangrijke factor om een herfstblad in bladaarde om te zetten, is vocht. Als de bladeren droog blijven, vergaan ze veel langzamer.

In principe hoeft je de bladeren van bladverliezende bomen alleen maar te verzamelen, nat te maken en weg te zetten. Dat is alles. Ze verteren vanzelf.

Een van de grootste tuiniermysterieën ligt in het feit dat nog nooit iemand heeft geprobeerd om bladaarde te gelde te maken. Er wordt beweerd dat de dood en belastingen de enige zekerheden in het leven zijn, maar volgens mij vormen herfstbladeren ook zo'n zekerheid. Er zijn tientallen verschillende potgrondmerken. Voor sommige merken worden op grote schaal kostbare veengebieden verwoest en andere hebben enorme machines nodig om het materiaal te keren en te verpakken. Terwijl in ons land biljoenen bladeren vallen, maar voor zover ik weet is er niemand die ze verzamelt, er bladaarde van maakt en aan tuiniers verkoopt.

Vocht voor vermolming

Op Longmeadow komen de meeste bladeren van lindebomen en haagbeukheggen, aangevuld met een flinke portie hazelaar- en esdoornbladeren. Nadat ik ze klein heb gemaakt, gaan ze in een grote bak van kippengaas en worden ze nat gehouden. Dat laatste is nauwelijks een probleem in dit natte deel van de wereld, maar in een droog jaar kan het betekenen dat we ze

Gezeefde bladaarde is de ideale toevoeging aan potgrond.

☞ Een van de grootste tuinmysterieën is dat nog niemand heeft geprobeerd om bladaarde te gelde te maken. ☞

laag voor laag moeten natspuiten. Ik roer ze af en toe om, eigenlijk voornamelijk om droge stukken bloot te leggen, en binnen de kortste keren hebben we perfecte bladaarde die volgend jaar oktober gebruiksklaar is. Dan leggen we de bak van kippengaas in oude potgrondzakken en is hij klaar voor een nieuwe lading.

Een klusje voor een natte winterdag is het zeven van een deel van de bladaarde om aan potgrond toe te voegen. Het is saai werk, maar het resultaat maakt me blij: het perfecte, fijnkorrelige, zwarte goud dat de ideale structuur voor groeiende wortels heeft en potgrond een belangrijke schimmelcomponent geeft. Maar het allerbelangrijkste is de structuur. Het is ook licht zuur, wat goed is voor rododendrons, camelia's, trompetbekerplanten, bosbessen en andere heideachtige planten. We gebruiken de ongezeefde bladaarde als mulch voor perken met bosgrond, zoals in de Spring Garden en de boomgaard.

Je kunt herfstbladeren ook gebruiken zonder ze te laten vergaan tot bladaarde. En dat is zeker handig als je een volkstuin hebt. Verspreid gewoon een 15 cm dikke laag bladeren over de grond. Gebruik dan een spittrees (die je voor een dag kunt huren) om ze door de toplaag te werken. In tegenstelling tot groen materiaal gebruiken herfstbladeren bij het rottingsproces weinig stikstof, dus ze beroven de bodem niet van waardevolle voedingsstoffen. Deze methode maakt zelfs de armste toplaag zeer bruikbaar.

Maak de bladeren fijn met een grasmaaier voordat je ze opslaat.

Zo maakt Monty bladaarde

Bladaarde maken is erg simpel. Ik gebruik een bezem, grashark en grasmaaier. Een maaier met opvangzak vergemakkelijkt het verzamelproces.

- Mijn bezem is zo'n ouderwetse takkenbezem met berkentwijgen, perfect om bladeren te verzamelen. Voordat ik ze maai, hark ik ze in lange rijen.
- Als de grond droog genoeg is, dan is het een goed idee om ze te maaien, want klein gemaakte bladeren vergaan sneller. Ik maai bijna al onze bladeren. Nadat ik ze heb verzameld, gooi ik kruiwagens vol op een lang stenen pad in de tuin. Ik zet de maaier op de hoge stand en 'maai' dan het pad,

waarbij de bladeren worden fijngehakt en opgevangen.

- Als je niet de ruimte hebt voor een permanente opslag van kippengaas, dan kun je de fijn gemaakte bladeren in een plastic zak doen. Vouw de bovenkant van de zak om, maar bind hem niet dicht. Zorg ervoor dat de bladeren goed nat zijn en prik een paar gaten in de zak om overtollig water af te voeren. Je kunt de zak achter een schuur of in een hoek zetten, en de bladeren zullen prima vergaan.

NATUURWERKDAG

een initiatief van LandschappenNL

“Ik knot wilgen, om hun ecosysteem te behouden.”

– Thomas Collette over de Natuurwerkdag.

Als we knotwilgen niet zouden knotten, dan scheuren ze open en gaan ze dood”, vertelt Thomas Collette, die al vanaf het begin betrokken is bij de Natuurwerkdag. “En dat zou zonde zijn, want een knotwilg is een ecosysteem op zich. In holtes van de knot broeden niet alleen vogels, ook voor insecten is het een fijne omgeving. Omdat een wilg vroeg in het voorjaar bloeit, krijgen insecten heel vroeg nectar. Verder ontstaat er humus in de knot, waardoor er ook andere planten in groeien.”

Start van het knotseizoen

Dat is de reden dat Thomas zich inzet voor het knotten van wilgen. De Natuurwerkdag, dit jaar op 4 en 5 november, is de start voor het knotseizoen van zijn natuurwerkgroep. Elk jaar doen zo’n 20 tot 25 mensen mee. Zij maken een start aan het knotten van honderd wilgen op twee rijen op een oude zeedijk. En dat is nogal een klus: het kan wel een hele ochtend

kosten om een grote knotwilg te snoeien, en de takken op te ruimen en te verwerken.

Doen wat je leuk vindt

De gepensioneerde milieukundige is al jarenlang vrijwilliger bij meerdere natuurprojecten. Met al die ervaring is hij de aangewezen persoon om de Natuurwerkdag bij ‘zijn’ twee wilgenrijen te coördineren en nieuwe mensen te verwelkomen. “Het leuke is: helemaal niets moet. Je kunt alles in je eigen tempo doen en je doet wat je leuk vindt. Of je nou graag bovenin een boom zit, of liever de takken verwerkt.” Want de gesnoeide takken blijven veelal in het gebied: de vrijwilligers maken er takkenrillen van. “Van een paar takken maken we palen, die slaan we in de grond, en de rest van de takken werken we erdoorheen. Zo leveren ze een schuilplek op voor vogels, insecten, kleine knaagdieren en egels.”

Het klinkt als fysiek zwaar werk, maar dat hoeft het niet te zijn. Voor iedereen is een klus

te vinden, benadrukt Thomas. “We houden het bij een ochtend, zo heb je nog energie over voor de rest van de dag. En natuurlijk houden we ook pauze. Onze groep drinkt koffie en thee in een koeienstal – dat is ook leuk voor de kinderen die meehelpen.”

De Natuurwerkdag is een initiatief van LandschappenNL. Dit jaar wordt de 22e editie georganiseerd en kun je op twee dagen meedoen (4 en 5 november). Je kunt je opgeven voor een klus bij jou in de buurt, om je samen met anderen in te zetten voor een groene leefomgeving. Er zijn locaties in heel Nederland. Op de website vind je een kaartje met klussen. Neem stevige schoenen mee, voor veilig gereedschap wordt gezorgd.
www.natuurwerkdag.nl

Vraag & Antwoord

In iedere tuin loop je wel eens tegen een vraag op – van vragen over plagen, ziekten en de beste planttijd tot het kweken van nieuwe soorten. Wij geven antwoord.

V Hoe bescherm ik mijn potplanten in de winter?

A Vorst en wind zijn in de winter de grootste vijanden van planten in potten, maar ook simpelweg kou kan veel planten beschadigen. Zoek dus uit tot welke temperaturen jouw planten kunnen overleven – hun mate van winterhardheid – zodat je weet hoe kwetsbaar ze zijn. Tuiniers denken vaak dat groenblijvers met hun stevige bladeren winterhard zijn. Maar juist bladverliezende planten zijn vaak beter toegerust op de winter. Ze laten niet voor niets hun blad in het najaar vallen, want dat helpt ze bij het overleven van koude omstandigheden.

Planten in potten zijn extra kwetsbaar bij kou, maar gelukkig kun je ze ook makkelijk hiertegen beschermen. Verplaats ze gewoon naar een beschutte plek, zoals tegen een muur. Het kwetsbaarste punt van potplanten is hun wortels: die staan in een pot meer bloot aan de elementen dan onder de grond, die een isolerende werking heeft. Vorstschade boven de grond zie je meteen, maar ook de wortels lijden in de winter. Ze kunnen beschadigd raken of afsterven, waardoor de plant geen water en voedsel meer kan opnemen.

Om je planten in potten beter te beschermen, kun je ze het beste op potvoetjes zetten en de potten isoleren met bijvoorbeeld wat bubbeltjesplastic. Een kleine opening tussen de onderkant van de pot en de grond voorkomt dat er water in de pot blijft staan, waardoor de wortels kunnen gaan rotten of de pot bij vorst kan barsten. Bedek de bovengrondse groei van vorstgevoelige planten met een luchtdoorlatend vliesdoek om ze te beschermen tegen de wind en bedek ze met stro als ze net niet helemaal winterhard zijn.

V Hoe hoog moet ik 's winters mijn potten zetten?

A Je hoeft slechts te zorgen voor een beetje lucht tussen de onderkant van de pot en de grond om te voorkomen dat er water in de potten blijft staan. Eenvoudige potvoetjes zijn ideaal, maar twee bakstenen werken ook. Zorg er wel voor dat de drainagegaten vrij blijven.

TIP
Knip je vaste planten nu niet terug. De groei van afgelopen zomer biedt isolatie aan de groeitoppen van de planten tot het voorjaar.

V Met welke makkelijke planten kan ik mijn voortuin mooier maken?

A Nieuwzeelands vlas (*Phormium*) kost weinig onderhoud, ziet er het hele jaar goed uit en is verkrijgbaar in veel kleuren. *Phormium* 'Maori Sunrise' produceert gestreepte, roze en roomkleurige bladeren. *Phormium* 'Dazzler' heeft rood blad dat mooi buigt en *Phormium tenax* 'Variegatum' groeit rechtopgaand met groen blad en roomkleurige randen. Allemaal zien ze er goed uit en vooral in de winter zijn ze een aanwinst, want ze zijn groenblijvend.

Een andere makkelijke groenblijver is de vingerplant (*Fatsia japonica*). In het najaar krijgt die vertakte groepen met ronde, witte bloemen, waarna vaak zwarte besjes verschijnen ter grootte van erwten.

Struikveronica's (*Hebe*) zijn ook makkelijke planten die weinig onderhoud vragen. Bij je lokale kwekerij vind je meestal allerlei soorten met verschillende bladvormen en bloemkleuren.

Als je al een goede mix hebt van struiken en vaste planten, is het op zo'n zichtbare plek wellicht een goed idee om wat groenblijvende struiken voor structuur en herhaling toe te voegen. Vormsnoei – in de vorm van bollen of meer avontuurlijke vormen – houd je met slechts twee keer per snoeien mooi. De rest van de tijd hoeft je er niets aan te doen. *Taxus baccata* is hiervoor een goede optie. Voor een wat losser uiterlijk, zijn siergrassen zoals *Molinia* of *Panicum* mooi en vrijwel onder-

Vormsnoei geeft structuur aan een border met minder formeel ogende bloemen.

houdsvrij. Kies soorten die de gewenste hoogte krijgen om de perfecte zachtheid in de gaten tussen planten op te vullen. Of als grassen niet jouw ding zijn, kies een goede bodembedekker, zoals winterharde geraniums of schaduwkruid (*Pachysandra*) om van je voortuin een geheel te maken en gaten op te vullen.

De juweelachtige besjes van *Nandina domestica* zorgen voor extra kleur in de herfst.

V Waarom krijgt mijn gezonde hemelse bamboe geen bloemen of vruchten?

A Hemelse bamboe (*Nandina domestica*) heeft een beschutte plek nodig in vochtige maar goed drainerende grond en zon of lichte schaduw.

Mulch de grond om je plant elk jaar met goed verteerd organisch materiaal, zoals compost. Plant je in borders op zwaardere grond, vul het plantgat dan op met een laag zand of grind op de bodem en een flinke dosis compost om de drainage te verbeteren. Bamboeplanten houden namelijk niet van natte voeten in de winter. Verbeter de bloei door hem in het groeiseizoen regelmatig te voeden met tomatenmest.

Sommige cultivars, zoals *Nandina domestica* 'Obsessed' (die prachtig rood blad krijgt in het voorjaar) produceren wel bloemen maar geen bessen.

In de herfst krijgt de *Fatsia japonica* leuke witte bloemen.

V Hoe heet deze leuke bloem die afgelopen zomer in mijn tuin verscheen?

A Het is een zinnia! Dit is bij veel mensen een vaste waarde in de zomertuin. Zinnia's zijn semi-winterharde eenjarigen, dus je moet ze in het voorjaar opnieuw zaaien. Ze zijn verkrijgbaar in allerlei kleuren, van wit en groen tot knalkleuren zoals felroze, rood en oranje. Kies bijvoorbeeld voor één kleur of zaai juist een mix om een mini-pluktuin te maken.

Zinnia's houden van zon en warmte, dus zet ze op een zonnige, goed drainerende plek.

V Welke bomen die tuindieren aantrekken kan ik als scherm in mijn tuin zetten?

A Kijk vooral naar bomen die in het voorjaar bloeien en daarna vruchten krijgen en in het najaar en mooie herfstkleur hebben. Denk aan lijsterbes (*Sorbus*), appel (*Malus*) en krentenboom (Amelanchier), maar controleer wel hoe hoog en breed de volwassen bomen worden. Maak dan de juiste keuze voor jouw ruimte. Je wilt niet dat je boom de hele tuin overneemt.

Vogels smullen van de glanzende vruchten van *Malus x robusta* 'Red Sentinel'.

V Hoe kom ik af van de winde in mijn tuin?

A Het beste kun je gewoon accepteren dat je af en toe winde tegenkomt en dan regelmatig schoffelen om de plant te verzwakken, in de hoop dat hij het ooit opgeeft.

Een drastische optie is om je tuinplanten uit te graven en ervoor te zorgen dat er geen stukje windewortel achterblijft in de wortelkluiten. Leg dan een grasmat in je border. Door deze regelmatig te maaien, verzwak je de winde.

V Welke eenjarige planten groeien goed samen?

A Een combinatie van cosmea (*Cosmos*) en *Tithonia* is erg leuk en er zijn heel wat cultivars verkrijgbaar. Kijk vooraf goed op het zakje om te zien hoe hoog elke soort wordt, dat je planten naar jouw smaak niet te hoog of juist te laag worden. Ook leuk om samen te zaaien: gele goudsbloemen (*Calendula*) met zwarte komijn (*Nigella sativa*).

V Wat is er gebeurd met mijn suikermais?

A Nee, de mais is door de hitte van afgelopen zomer niet gepoft. Maar het is wel aangetast door een schimmel, *Ustilago maydis*, die houdt van hitte en ook wel builenbrand of maisbrand wordt genoemd. Alle delen van mais, dus de stengel, het blad en de kolven, kunnen worden aangetast en raken dan vervormd.

Zodra de schimmel de kop opsteekt, kun je er weinig meer aan doen. Het beste kun je de planten verwijderen. Gooi de aangetaste

planten niet op je composthoop, want de sporen kunnen dan terugkomen via je compost. Ook kun je beter vijf jaar lang op dezelfde plek geen mais kweken.

Je kunt trouwens ook van de nood een deugd maken door de jonge paddenstoelen (want dat zijn het feitelijk) op te eten. In Mexico is maisbrand zelfs een delicatessen die gekstercend 'Mexicaanse truffel' wordt genoemd. Alleen zwangere vrouwen kunnen deze lekkernij beter niet eten.

Maisbrand is een schimmel die grijze en vervormde kolven veroorzaakt.

FOTO: CREATIVE COMMONS/JAMAIN

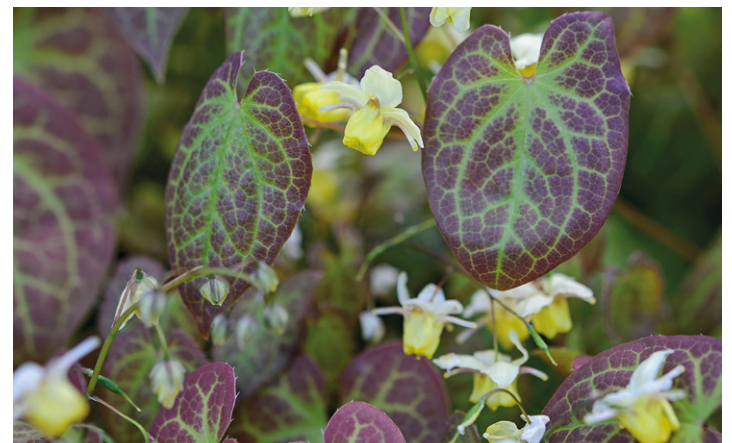
V Wat kan ik kweken op een plek die in de winter geen zon krijgt?

A Je kunt beginnen met een Japanse wasbloem (*Kirengeshoma palmata*). Die kan best wat ruimte innemen, maar hij krijgt mooie brede, gelobde bladeren en gele, wasachtige, klokvormige bloemen gedurende de zomer en herfst.

Zet hieronder helleborussen en hosta's, en misschien nog wat elfenbloemen (*Epimedium*), of een winterharde geranium. Plant tot slot een mooie varen, zoals *Dryopteris erythrosora* 'Brilliance', die koperkleurig blad heeft en 's winters groen blijft. Hij kan in zowel diepe als halfschaduw. Deze mix van planten voorziet je tuin van contrasterende texturen en kleuren, maar als je nog wat ruimte overhebt voor iets

bijzonders, kijk dan of je nog een paddenlelie (*Tricyrtis formosana*) erbij planten. Die heeft orchideeachtige, gespikkelde, paarse bloemen.

Elfenbloemen, met hun knikkende bloemen en hartvormige blad, houden van schaduw.

V Moet ik wachten tot de vorst voor ik planten terugknip?

A Wanneer in de herfst de temperaturen dalen en het licht minder wordt, gaan kruidachtige vaste planten in rust. De voedingsstoffen in hun bladeren worden teruggenomen door de planten en in de wortels opgeslagen. Na de winterrust gebruiken ze deze energie om weer te gaan groeien.

Als je deze planten te vroeg kortwikt, verzwak je de plant een beetje. Ook kan hij nog een beetje aangroeien net voor de winterrust, en deze jonge groei kan bij vorst beschadigd raken. Vroeger werden kruidachtige

borders na de eerste vorst gemulcht en teruggeknipt, maar als je ze tot het voorjaar met rust laat, kun je in de herfst genieten van hun late kleuren, de schoonheid van berijpte stengels en bladeren, of prachtige spinnenwebben. Het afgestorven materiaal boven de grond biedt bovendien beschutting aan allerlei beestjes.

Als er tussen je vaste planten vroegbloeiende bloembollen staan, zoals sneeuwklotjes en winterakonieten, ruim de borders dan op net voordat deze boven de grond komen.

Je vaste planten later terugknippen is beter voor de natuur.

V Hoe moet ik mijn knolbegonia's overwinteren?

A Knolbegonia's produceren scheuten vanuit een grote, vlezige knol. En als je ze afgelopen zomer genoeg water hebt gegeven, zullen ze met de warmte van afgelopen zomer goed hebben gebloeid.

Het overwinteren werkt ongeveer hetzelfde als met dahlia's. Knip de oude stengels af tot dicht bij de grond en haal de knol dan voorzichtig uit de grond. Pas op dat je de knol niet kneust of snijdt, want dat zijn plekken

waar rot makkelijk kan ontstaan tijdens het opslaan.

Leg de knollen vijf tot zes weken op de kop op een koele, droge plek om op te drogen. Leg ze dan in een bak gevuld met droog zand, dit keer met de juiste kant omhoog. Alleen de oude, afgeknipte bloemstengels komen boven de grond uit. Laat je niet verleiden tot het afwassen van aarde van de knollen, want dat leidt vrijwel zeker tot het rotten van de knollen.

V Deze plant is opgedoken in mijn tuin. Is dit onkruid of niet?

A Gefeliciteerd, je hebt een *Echium pininana* cadeau gekregen! Het eerste jaar vormt deze tweejarige plant een grote bladrozet, maar volgend jaar groeit hieruit een lange stengel met allemaal blauwe bloemen waar bijen verzot op zijn. Zijn Nederlandse naam is reuzenslangenkruid, en reusachtig wordt hij: twee tot wel vier meter hoog! Alleen ... hij houdt niet van nattigheid of matige vorst in de winter. Bedek de rozet dus met een open kweekklok of een stuk glas om hem te beschermen en zorg voor voldoende ventilatie. De planten sterven na de bloei af, maar zaaïen zichzelf uit.

Reuzenslangenkruid is een kanjer in de border met lange stengels vol blauwe bloemen.

Na een tweede bloei kun je de *Aubrieta* met eenderde terugknippen.

V Ik heb mijn *Aubrieta* teruggeknipt en daarna bloeide hij weer. Moet ik het knippen herhalen?

A Door de warmte hebben veel planten die eerder in het seizoen zijn teruggeknipt een tweede bloei gehad. Of je blauwkussen (*Aubrieta*) nogmaals terug moet knippen, hangt af van hoe ze eruitzien. Als de plant netjes en compact blijft, kun je de schaar achterwege laten. Maar als ze rommelig en 'open' worden, kun je beter ongeveer een derde van hun groei inkorten.

Als je ze moet knippen, geef ze dan in het voorjaar wanneer ze weer gaan groeien wat universele mest. Geef ze ook genoeg water tijdens droogte. Als jouw *Aubrieta* een paar bloemen heeft, hoeft je je ook niet druk te maken over de zaden: een paar zaaddozen zullen de plant niet verzwakken.

Knolbegonia's overwinter je op dezelfde manier als dahlia's.

V Mijn gladiolenknollen vermeerderen zich! Moet ik ze scheiden?

A Nieuwe stengelknollen van gladiolen vormen zich bovenop de oude. Zijn ze afgebroken, dan kun je makkelijk de grond eraf vegen en ze in het voorjaar planten zoals je gewend bent. Komen de nieuwe knollen niet makkelijk los, geef ze dan meer tijd en plant ze met de oude knol eraan vast. Wanneer je ze volgend jaar weer naar boven haalt, zullen ze wel makkelijk loslaten.

Plant gladiolenknollen in vochtige maar goed drainerende grond in de volle zon.

Gebruikte potgrond kun je prima kwijt in perken en borders.

V Wat kan ik het beste doen met gebruikte potgrond?

A Je kunt het op de composthoop gooien, maar het is ook goed spul om over je borders uit te strooien. Het is zonde om het weg te gooien en zolang er geen ziekten of plagen in zitten, is het geen enkel probleem om het in je tuin te gebruiken.

Schoonvrucht (*Callicarpa*) is geliefd om zijn opvallende paarse bessen. De vogels vinden hem minder interessant.

V Waarom eten de vogels de bessen van mijn schoonvrucht niet?

A Schoonvrucht (*Callicarpa*) is een goede struik om in de winter en het voorjaar kleur in je tuin te hebben, maar de vogels zijn gewoon niet zo'n liefhebber van de vruchten. Ze zullen de bessen overigens wel eten, maar alleen als er echt niets anders meer te krijgen is.

Pas eind maart of begin april heb je een kansje dat de vogels ernaar omkijken. Het liefst kiezen ze eerst struiken en bomen met lichtgekleurde bessen – gele, witte en oranje – voordat ze zich wagen aan de planten met rode of paarse bessen.

22% korting
bij Pixum met code*:
TUINKALENDER-22

SCAN MIJ VOOR
MEER INFO

MAAND OP MAAND DE LEUKSTE FOTO'S

Met de mooiste fotokalenders van Pixum start iedere maand met jouw lievelingsfoto's.

Maak hem zelf! Bezoek Pixum.nl of download de Pixum App.

pixum
JOUW ONLINE FOTOSERVICE

Deze code berekent 22% korting op alle Pixum fotoboxen via de Pixum website of de Pixum App. De korting wordt niet over de verzendkosten gerekend. De code is geldig t/m 28-2-2023. Kortingen kunnen niet gecombineerd worden met andere kortingen.

***“Met de hand gesmeed
gereedschap voor nu
en de toekomst.”***

SNEEBOER & Zn

Bij *Gardeners' World* geloven we in duurzaamheid. We geloven in ambachten en goed gereedschap dat een leven lang mee kan, om het vervolgens door te geven aan je kinderen en kleinkinderen. Sneeboer en Gardeners' World zijn dan ook voor elkaar gemaakt, want goed gereedschap is en blijft het halve werk.

Klassieke schrepel

Deze klassieke schrepel is speciaal ontworpen voor het uitdunnen van groenten in de moestuin, maar kan je ook gebruiken voor het wieden van onkruid. Waar hij geweldig bij van pas komt is het snel maken van plantgeultjes, en het aanaarden van prei en aardappels. Zelfs zware kleigrond krijg je met gemak bewerkt met dit vlijmscherpe gereedschap, en dat zonder pijn in de pols door de ingenieuze hoek die de schrepel maakt ten opzichte van het handvat.

Onze spades

In plaats van de tuin te zien als mooie plek waar voorzichtig in gespeeld dient te worden, kun je veel beter lekker samen aan de slag. Het zal je verbazen hoe snel kinderen jou eruit tuinieren en met de beste ideeën aan komen zetten. Hebben ze de smaak te pakken, neem ze dan serieus door ze ook echt goed gereedschap te gunnen. Deze geweldige kinderspade maakt dat ze net als jij aan de slag kunnen. De smalle spade voor volwassenen heeft steps, waardoor je met je voet zonder al teveel druk te hoeven zetten de grond in komt. Hij is perfect om midden tussen de planten in de border aan de slag te gaan, want door zijn lange, dunne vorm breng je geen schade toe aan de omringende begroeiing. Met een stevig en scherp blad is tuinieren nog nooit zo makkelijk, precies en licht geweest.

Penwortelschepje

Dit penwortelschepje heeft een lang, gebogen blad met een geslepen uiteinde dat makkelijk in de grond steekt. Dit maakt hem natuurlijk ideaal om snel en doeltreffend onkruid te kunnen verwijderen met diepe penwortels. Waar hij ook perfect bij van pas komt, is het planten van grote hoeveelheden bloembollen, zoals krokussen en cyclamen, onder je gazon. Met gemak kom je door het gras heen en lijkt honderd bollen planten ineens een koud kunstje.

WIN!

Wil je deze pachtige spade en producten winnen t.w.v. 180 euro?

Ga dan naar gardenersworldmagazine.nl/sneeboer en doe mee!

INSPIRATIE

Mis je kleur in de tuin? Is je tuin net niet die beschutte plek die je voor ogen had? Elke maand lees je hier alles over slimme tuinontwerpen, mooie bloeiers en tips om van je tuin een paradijs te maken.

69

72

76

82

87

Deze maand

64 Kleur voelt goed

Carol vertelt hoe kleuren je stemming verbeteren.

69 Alles over kamerplanten

Het Chinees lantaarnplantje (*Ceropegia linearis* subsp. *woodii*).

72 De mooiste tulpen voor het najaar

Zo geniet je van maart tot eind mei van de mooiste tulpen.

76 Zet je huis in bloei deze winter

Door bollen voor te trekken staat je huis je tijdens de feestdagen in bloei.

82 *Dracaena*: een bloedmooie sterke plant

Rogier en Marieke over de drakenbloedboom.

87 Inheemse held

Sint-Janskruid stelt zichzelf voor.

88 Sterren van de winter

De winterse tuin heeft zijn eigen, unieke kwaliteiten.

94 Levende herinneringen

Alan laat zien hoe je klaprozen in de tuin kweekt.

88

Kleur voelt goed

In het tweede deel van deze driedelige serie vertelt Carol Klein over de kunst van kleur-gebruik in de tuin. Deze maand legt ze uit hoe kleuren je stemming kunnen verbeteren.

De ster van de najaars-
border, *Kniphofia rooperi*,
tovert gegarandeerd een
glimlach op je gezicht.

Ik herinner me hoe ik de tuin van mijn vriendin Sonia inliep, door een oud houten hek met aan weerszijden grote, bemoste banken onder torenhoge beukenbomen, en overweldigd raakte door een enorme golf van rust.

Alles was zacht, niets botste, de kleuren van zowel bloemen als bladeren leken in elkaar over te vloeien. Er waren geen scherpe contrasten en hoewel ook de plek zelf de sfeer beïnvloedde, waren het de harmonieuze kleuren die het gevoel van totale kalmte creëerden. Soms wordt er geen rekening gehouden met kleur of, specifiek, met kleurgebruik, of berust dat op puur toeval.

Maar als kleuren bewust worden ingezet, kunnen ze de grootste bepaler van onze stemming zijn en ons ontspannen, prikkelen, energie geven of activeren.

Loop een tuin vol bloemriet, uitbundige dahlia's en levendige gladiolen binnen, en je zult je absoluut niet kunnen ontspannen. Integendeel: je trappelt om iets te ondernemen. Verschillende kleuren roepen verschillende reacties op, maar een sfeer wordt bepaald door de combinatie van deze kleuren. Geel met blauw vormt een mooie, comfortabele combinatie. Maar geel bij vurige oranje en rode tinten is opwindend.

“ Loop een tuin vol bloemriet, uitbundige dahlia's en levendige gladiolen binnen, en je zult je absoluut niet kunnen ontspannen. Integendeel: je trappelt om iets te ondernemen. ”

ENERGIEK

Ben je wel eens een tuin binnengelopen met een hoofd vol zorgen? En merkte je toen, terwijl je rondwandelde, dat je je optimistischer en opgewekter ging voelen?

Als de zon scheen, des te beter, maar het is goed mogelijk dat je stemming werd verbeterd door het kleurgebruik. Een caleidoscopische beplanting, met zeeën van verzadigde kleuren en accenten in tegenovergestelde kleuren, laat een tuin stralen.

Een tapijt van blauwe asters licht op als het is doorspekt met oranje zonnehoeven en gloeiende vuurpijlen, of laatbloeiende goudsbloemen of afrikaantjes.

Rode dahlia's lijken nog dynamischer wanneer ze naast of tussen groengele wolfsmelk of *Nicotiana langsdorffii* staan. De combinatie geel en paars prikkelt je netvlies, vooral als je de kleur die normaal het donkerst is lichter maakt, totdat die net zo intens is als de kleur die normaal het lichtst is. Stel je voor dat je er een zwart-witfoto van zou maken: op de foto kun je de twee tinten niet onderscheiden, omdat ze allebei even grijs zijn.

Een zeer lichte lila vlambloem, zoals *P. paniculata* 'Eventide', bij een felgele zonnehoeven tintelt. Je leeft ervan op.

IN DE STEMMING

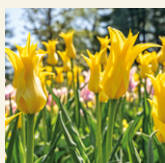
■ *Aster x frikartii* 'Mönch'

Aster x frikartii 'Mönch' bloeit maandenlang, wat hem tot een populaire tuinplant maakt. De

margrietachtige, lavendelblauwe bloemen hebben een spiraalsgewijs, goudgeel hart dat bij het ontluiken een groene tint heeft. De bloemblaadjes zijn lang, verijnd en daarnaast prachtig blauw.

Bloeit aug-okt

Hoogte x Breedte 70 cm x 40 cm

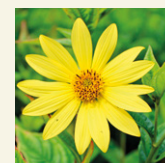

■ *Tulipa* 'West Point'

Een klassieke tulp met elegante, kelkvormige bloemen. De kleur is een zuiver geel dat een gevoel

van optimisme uitstraalt en het komende seizoen aankondigt. Kweek hem in goed drainerende grond op een zonnige plek of in potten op plekken die een oppepper nodig hebben.

B mei H x B 50 cm x 10 cm

■ *Helianthus* 'Lemon Queen'

Helianthus 'Lemon Queen' is een echte vaste plant waar je niet omheen kunt. Hij is

hoger dan ik en produceert in een paar maanden tijd honderden bloemen. Door hun opvallende afmeting en kleur maken ze reclame voor nectar en stuifmeel, en trekken ze bestuivende insecten aan.

B jul-sep H x B 2 m x 45 cm

KALMEREND

Kleur hoeft niet in het oog te springen om je stemming te beïnvloeden. Monochrome beplanting, vooral als die is gebaseerd op lichte, zachte kleuren en groene tinten, kunnen werken als diep inademen ... en langzaam uitademen.

Dergelijke kleurenschema's eisen niets van de toeschouwer, die simpelweg in de beplanting wordt opgenomen en ondergedompeld. Er zijn veel voorbeelden van beplantingen in één kleur. Het beroemdste voorbeeld is waarschijnlijk de witte tuin van het Britse kasteel Sissinghurst, oorspronkelijk ontworpen door Vita Sackville-West en Harold Nicolson.

Misschien was 'witte-tintentuin' trouwens een betere naam geweest. De nuances zijn weliswaar subtiel, maar geen twee witte tinten zijn gelijk. Ze variëren van hagelwit tot havermeel of eau de Nil, niet zozeer *Vijftig tinten grijs* als wel Procol Harum's *A whiter shade of pale*.

Toen we op Glebe Cottage een keer een kleurenspecial voor *Gardeners' World* aan het filmen waren, plukte ik zoveel mogelijk

roze bloemen als ik kon vinden. Elke bloem was anders. Zelfs binnen hetzelfde geslacht, de geraniums, waren er zachtroze tinten zonder spoor van blauw, zoals van de *Geranium sanguineum* var. *Striatum*, tot felle paarsroze tinten van de *Geranium sanguineum* zelf, de bloedooievaarsbek.

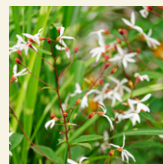
Hoe dichter de tinten bij elkaar liggen, hoe kalmerend het effect. Er mag niets schuren, niets botsen.

IN DE STEMMING

■ *Tulipa* 'Purissima'

Een serene, zuiver witte tulp. De maagdelijke kelken van deze bloemen ademen rust en schoonheid. Hij bloeit vrij vroeg. De bloemblaadjes openen en sluiten in het ritme van de voorjaarszon en blijven wekenlang mooi. Zelfs wanneer de bloemblaadjes vallen en de bloemen zacht ter ziele gaan, behouden ze hun gracieuze uitstraling. **B** mrt-apr **H x B** 50 cm x 10 cm

■ *Gillenia trifoliata*

Kalm en meeslepend: eind zomer is dit een van de mooiste planten. Hij vormt charmant gezelschap voor andere witte bloemen, maar

trekt met zijn elegante houding ook zelf de aandacht. De bloemen lijken sierlijke vlinders op de vertakkende stengels. Eind oktober krijgt het loof zachte herfsttinten.

B jun **H x B** 1 m x 60 cm

■ *Campanula persicifolia* 'Chettle Charm'

Deze klokjesbloem heeft zuiver witte klokjes met blauwe randen en kwaststreken. In het algemeen hebben klokjesbloemsoorten blauwe tot witte tinten. Sommige zijn intenser blauw, maar zelfs de donkerste tinten zijn zacht, nooit fel. De roze tinten van sommige Aziatische soorten zijn net zo zacht. **B** jun-sep **H x B** 60 cm x 40 cm

“Mijn tuingoeroe Christopher Lloyd was van mening dat een flinke clash meer waard is dan honderd risicoloze harmonieën.”

OPWINDEND

Mijn tuingoeroe Christopher Lloyd was van mening dat een flinke clash meer waard is dan honderd risicoloze harmonieën. Soms kan kleur je wakker schudden en je hart sneller doen kloppen. Er is een overvloed aan drama-queens die allemaal hun weg naar voren willen banen om in de spotlight te staan. “Kijk mij eens”, zeggen de dahlia’s. “Nee, nee, kijk naar mij!”, zeggen bloemriet en salvia’s, terwijl ze opzichtig poseren.

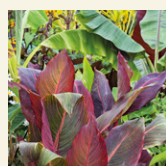
Niet iedere tuinier wil combinaties, associaties of zelfs confrontaties tussen planten, maar de avontuurlijk en experimenteel ingestelden onder ons zouden dat doel juist kunnen beogen.

Klinkt dat anarchistisch? Zijn er geen regels? Integendeel: om zo’n doel te bereiken, moet er heel veel worden nagedacht en gepland. Het is helemaal geen ratjetoe van willekeurige planten. Bij elk onderdeel moet worden stilgestaan. Wanneer bloeit de plant? Wie zijn de burens? En de burens aan de andere kant ...? Een magenta salvia, zoals *S. involucrata*, heeft een veel dramatischer effect

naast een oranje Mexicaanse zonnebloem dan hij ooit naast een paarsroze zonnehoeft zou hebben. Voeg een grote paarse cactusdahlia toe en het feest barst los.

Ook het kleurvolume is belangrijk. Het gaat er niet alleen om hoe fel de kleur van een bepaalde plant is, maar hoeveel van die kleur aanwezig is. Het is cruciaal om variëteiten te kiezen die bekend staan om hun flowerpower, want met een lang bloei-seizoen gaat het feest langer door.

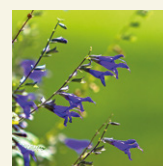
IN DE STEMMING

■ *Canna 'Durban'*

De fantastische ovale bladeren van dit bloemriet lopen uit in een scherpe punt en hebben diep-paarse strepen tussen frambozenroze nerven. Ook de middenerven van de bladeren zijn roze, evenals de stengels die laat in het seizoen schitterend oranje bloemen dragen.

B jun-sep **H x B** 1,6 m x 50 cm

■ *Salvia guaranitica* 'Black and Blue'

Salvia guaranitica, vooral de 'Black and Blue', is een verbluffende plant die in één seizoen gemakkelijk tot

voorbij schouderhoogte reikt. Het enige nadeel is dat de magnifieke blauwe lipbloemen vanuit hun gitzwarte schutbladeren gaan bloeien op het moment dat de eerste nachtvorst in de grond bijt. **B** aug-okt **H x B** 2,5 m x 90 cm

■ *Crocosmia* 'Lucifer'

Dit is de bekendste en, terecht, populairste crocosmia. Hij bloeit als eerste en wordt waar-

schijnlijk het hoogst. Hij werd voor het eerst gekweekt door Alan Bloom, plantenman bij uitstek en kweker van heel veel geweldige planten. Deze crocosmia bloeit met verzengend vuurrode bloemen.

B aug-sep **H x B** 1,2 m x 50 cm

“Groen staat voor groei: het is de eerste kleur in het voorjaar en belichaamt het begin van een nieuw jaar.”

FRIS

De beroemde vrouwelijke tuinier, Gertrude Jekyll, schreef: Groen is ook een kleur. Groen wordt vaak geassocieerd met rust en ontspanning. Zo is er een tijd geweest dat wachtkamers bij huisartsen en muren in ziekenhuizen vaak (een krachteloos) groen werden geschilderd. Maar groen kan ook heel stimulerend zijn.

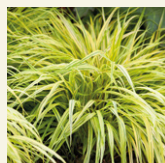
Groene tinten werken je weliswaar nooit op de zenuwen, maar als je ze combineert, kunnen ze energie uitstralen. Dit hangt grotendeels van de bladvormen af. Het contrast tussen grote, hartvormige hostabladeren en de scherpe halmen van een crocosmia creëert een opwindend ritme. Dit effect kan nog worden versterkt door verschillende kleuren groen te gebruiken, zoals geelgroen en blauwgroen.

Levendige groene tinten zijn cruciaal: de eerste halmen van veel grassoorten zijn bijna doorschijnend, vol licht en nieuw leven. Groen staat voor groei: het is de eerste kleur in het voorjaar en belichaamt het begin van een

nieuw jaar. Dit is de plek voor bonte bladeren, voor goudkleurig loof, voor contrasterende groene, gele en witte tinten die de beplanting animeren en je het gevoel geven dat er iets moois gaat beginnen.

De combinatie van planten die op verschillende momenten opkomen en allemaal in een ander tempo groeien, maakt je tuin als geheel een stuk levendiger. En dat zal de hele beplanting verbeteren.

IN DE STEMMING

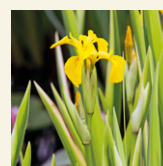

■ *Hakonechloa macra*

De meest uitbundige en veelzijdige van alle grassoorten, die het vaakst van kleed verandert. Het

voorjaar wordt geopend met gloednieuwe, felgroene stengels, die in de zomer langer worden en licht ombuigen. Daarna krijgen ze geleidelijk zachte herfstkleuren.

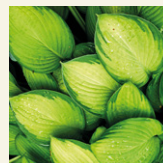
B aug-sep **H x B** 35 cm x 40 cm

■ *Iris pseudacorus* 'Variegata'

Deze plant valt begin voorjaar op dankzij de zwaardvormige bladeren met roomkleurige strepen. Zijn

vroege verschijning maakt je wakker en geeft scherpe accenten die contrasteren met narcissen en tulpen. Deze versie van onze inheemse gele lis heeft vochtige of zware grond nodig. **B** mei-jun **H x B** 1 m x 30 cm

■ *Hosta* 'Guacamole'

De grote, hartvormige, avocadogroene bladeren, die in het midden geel zijn, zetten de toon en blijven er

de hele zomer, tot ver in het najaar, jong en fris uitzien. Door hun afmeting contrasteren ze prachtig met wuivende grashalmen en verticale stengels en bladeren.

B jul-aug **H x B** 80 cm x 70 cm

VOLGENDE MAAND Carol zet haar avontuur met kleuren voort.

Alles over kamerplanten

Haal wat licht in huis met de hartvormige bonte blaadjes van deze gemakkelijk te kweken kamerplant.

Chinees lantaarnplantje

Geef je huis een stijlvol accent met een Chinees lantaarnplantje (*Ceropegia linearis subsp. woodii*). Deze charmante en snel groeiende kamerplant is heel populair dankzij zijn veelzijdige en onderhoudsarme karakter. De vlezige en gemarmerde hartvormige blaadjes hangen aan dunne stengels, die je kunt draperen, wikkelen of tegen een miniatuurlatwerk leiden om planken, ramen en tafels te decoreren.

Deze hangplant heeft niet veel groeiruimte nodig, waardoor hij geschikt is voor kleine ruimten en potten. En omdat het een semi-vetplant is, vergeeft hij je ook als je een paar keer vergeet water te geven.

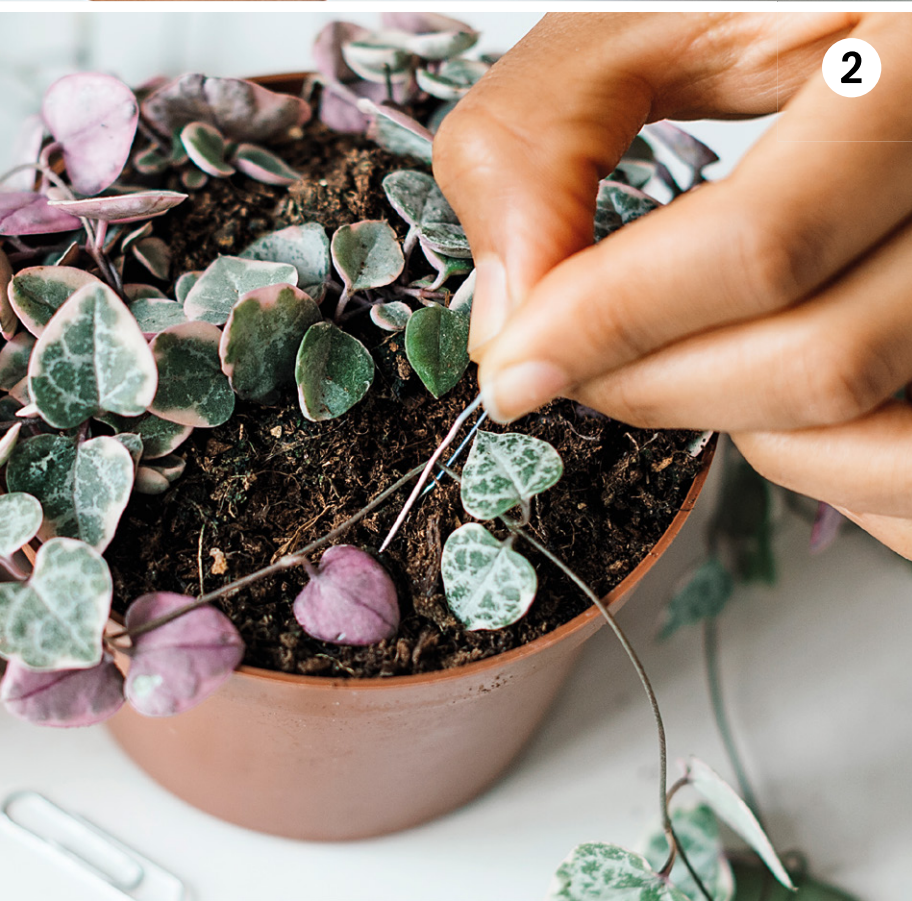

1

TIP

Houd de bovenlaag van de potgrond vochtig om de groei van nieuwe wortels te stimuleren.

2

Het Chinees lantaarnplantje komt oorspronkelijk uit zuidelijk Afrika, waar het in rotsachtige, ondiepe grond groeit. Het wil graag veel licht, maar is bestand tegen droge perioden. Het plantje is verkrijgbaar in een groene en een roze variant, en wordt gekweekt om zijn bonte blaadjes. Maar tijdens warmere perioden van het jaar verschijnen er ook buisvormige, paarse bloemen. Je hoeft hem niet vaak te verpotten, maar zorg er wel voor dat de potgrond voldoende draineert. Een mengsel voor kamerplanten of cactussen vormt een goed tehuis voor de wortels en wortelknollen.

Zoals bij alle vetplanten kun je aan de vlezige bladeren zien of de plant genoeg water krijgt. Maar vergeet niet dat planten ook bij te veel water kunnen verleppen, dus controleer de grond voordat je water geeft. Aan de stengels onder de blaadjes ontspruiten gemakkelijk wortels, waardoor je de plant eenvoudig kunt vermeerderen. Zet stengelstekken in het water en, zodra de wortels verschijnen, in een pot. Als de plant vooral aan één kant groeit, kun je een stengel de pot in leiden en daar laten wortelen. Hieronder lees je hoe je dat doet.

■ **Standplaats** Groeit het beste in helder, indirect licht, bij een temperatuur van 15–25 °C. Vermijd tocht, maar maak je niet druk om de luchtvochtigheid.

■ **Verzorging** Laat de grond tussen het water geven door bijna helemaal uitdrogen om te voorkomen dat de wortels en wortelknollen gaan rotten. Controleer de grond met je vingers voordat je water geeft.

■ **Details** Aan de stengels kunnen zich kleine wortelknollen ontwikkelen. Zet die met een stukje stengel eraan in een pot om een nieuwe plant te maken.

Nieuwe wortels stimuleren

1 Als een deel van de pot wat leeg is, kun je daar een hangende stengel (die je aan de plant laat zitten) neerleggen om te wortelen. Buig een paperclip open en maak er een U-vorm van.

2 Prik de paperclip over de stengel heen in de grond

om de stengel licht tegen de grond te drukken. Houd daarna de bovenlaag van de grond doorlopend een beetje vochtig totdat de wortels zich ontwikkelen en de grond in groeien. Na een paar weken wachten heb je een klein nieuw plantje.

VOLGENDE MAAND De vaderplant met zijn hangende bladeren.

'Prinses Irene'

De oranje met paarse bloemblaadjes staan mooi boven het zeegroene loof. Dankzij de korte stengels overleeft hij ook op een winderige, onbeschutte plek.

Bloei april-mei

H x B 30 cm x 10 cm

De mooiste tulpen om nu te planten

Door vroege en late tulpen te combineren, geniet je van maart tot eind mei van de mooiste tulpen.

Er zijn tulpen verkrijgbaar voor werkelijk alle smaken en tuinstijlen. Je hebt de keus uit bloemen met effen kleuren, een mengeling van tinten die in elkaar overvloeien of felle, contrasterende kleuren en gevlekte of gefranjerde bloemblaadjes. Ook qua bloemvormen is de keuze enorm, want die lopen uiteen van slank en gewelfd tot struis en rustiek. Verder kun je kiezen uit enkele, dubbele of meervoudige bloemhoofden. Sommige soorten, vooral de

botanische tulpen en naaste verwanten, zijn verrukkelijk elegant.

Je kunt tulpenbollen van oktober tot begin december in potten of borders planten. De vrieskou zou alle eventuele sporen van grauwe schimmel, die vaak bij tulpen voorkomt, moeten doden. Wil je in het voorjaar een continue bloei, kies dan variëteiten op basis van hun bloeitijd. Als je vroege en late soorten combineert, kun je van maart tot eind mei bloemen hebben.

'Black Parrot'

Papegaaitulpen hebben enkele bloemen met gefranjerde bloemblaadjes. Met zijn donkere bloemen is hij een goede snijbloem en een opvallende borderplant.

Bloei mei H x B 50 cm x 10 cm

'Angélique'

Deze volledig dubbele, pioenroosachtige bloemen zijn prachtig roze. Beschut de plant tegen wind en regen om de bloemen mooi te houden.

Bloei april-mei H x B 40 cm x 10 cm

'Spring Green'

Een geraffineerde 'viridiflora'-tulp met groengestreepte, witte bloemblaadjes. Meng hem met donkerbloemige tulpen of planten met zilverkleurig loof.

Bloei april-mei H x B 40 cm x 10 cm

'Cairo'

Tulp 'Cairo' heeft gevlamde, oranje bloemblaadjes en een verfijnde geur. Mooi bij andere roodoranje bloemen of contrasterende kleuren, zoals diepbruin of -paars.

Bloei april-mei H x B 45 cm x 10 cm

'White Triumphator'

De elegante, zuiverwitte bloemkelken gaan eind voorjaar open. Combineer ze met rode venkel of paarse steenraket (*Erysimum*).

Bloei april-mei H x B 60 cm x 10 cm

'Typhoon'

Bloei midden voorjaar met rechtstandige, vuurrode bloemblaadjes die uitlopen in een fijne punt. Staat prachtig vooraan in borders of in potten.

Bloei april-mei H x B 50 cm x 10 cm

'Mondial'

De grote, weelderige en licht geurende witte dubbele bloemen lijken op pioenrozen. Ze gaan begin voorjaar open en hebben vrij korte bloemstengels.

Bloei maart-mei H x B 35 cm x 15 cm

Meer bollen-inspiratie

Met de *Complete gids voor Bloembollen* heb je alles in handen om jaarrond te genieten van bloeiende bollen in jouw tuin. Bestel hem op gardenersworldmagazine.nl/bloembollen.

Cadeau bij een jaarabonnement: **Gardeners' World Scheurkalender 2023**

Met de scheurkalender van Gardeners' World hoef je je geen dag te vervelen en ligt je tuin of balkon er altijd pico bello bij. Je krijgt de beste tips, verse inspiratie, handige checklists en haalt het beste uit de moestuin. En elk weekend ligt er een heerlijke weekendklus op je te wachten.

Cadeau
t.w.v. €15.99

Gardeners'
Worldmagazine

**Ontvang 12x
Gardeners' World
+ Scheurkalender
2023 van € 99,87
voor**

55,-

- ✓ Praktische uitleg om lekker te gaan tuinieren
- ✓ Inspiratie en tips wat je nú in de tuin kunt doen
- ✓ Altijd de duurzame oplossing: tuinier met de natuur

Ga naar:

www.gardenersworldmagazine.nl/abo
of bel +31 (0)24 20 278 27

Deze actie is geldig t/m 28 november 2022 of zolang de voorraad strekt. Je abonneert tot wederopzegging en voor ten minste de actieperiode van 12 nummers. Na afloop van de actieperiode geldt de reguliere abonnementsprijs en is het abonnement per maand opzegbaar. Opzeggen is heel eenvoudig en kan via onze klantenservice.

Zet je huis in bloei deze winter

Om van bloemen te genieten hoef je niet te wachten tot het voorjaar. Door voorjaarsbollen in het najaar binnen op te kweken – ook wel voortrekken genoemd – staat je huis tijdens de feestdagen in bloei!

ZO WERKT HET VOORTREKKEN VAN BLOEMBOLLEN

Sommige bollen, zoals de amaryllis en narcis, hebben slechts een korte periode op een schaduwplekje nodig om ze tot groeien te verleiden. Bollen uit koudere klimaten, zoals hyacinten en blauwe druifjes, hebben daarvoor ook nog wat kou (maximaal 7°C) nodig. Een donker plekje in koude schuur of koelkast is daarvoor ideaal.

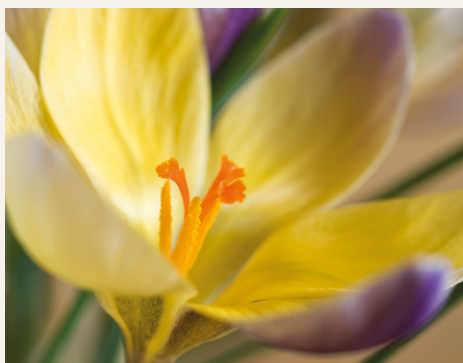
Sommige bollen hebben een langere 'verleidingsperiode' nodig, dus plant je bollen met tussenpozen en kies verschillende soorten. Zo vergroot je je kans op succes.

Wanneer de kunstmatige winter voorbij is, kun je de bollen op een warme, lichte plek (maar niet in direct zonlicht) zetten om te gaan bloeien. Laat de grond niet uitdrogen of te nat worden, en houd de planten uit de buurt van verwarmingsradiatoren.

Probeer het met deze 5 bollen

1 Voorbehandelde narcissen 'Voorbehandelde' narcissenbollen hebben 9 tot 11 weken nodig om tot bloei te komen. Zet ze 3 tot 4 weken in een koele, donkere ruimte en zet ze daarna op een lichte, warme plek. In ons stappenplan op pagina 78 zie je hoe je te werk gaat.

2 Krokus Krokussen zijn eenvoudig voor te trekken. Ze hebben een koele periode nodig van 8 tot 10 weken. Controleer daarna of de wortels goed ontwikkeld zijn voordat je ze in een lichte kamer uit het directe zonlicht zet om groen te worden en te gaan bloeien.

3 Blauwe druifjes (Muscari) Het blauwe druifje heeft niet veel tijd nodig. Plant zo veel er maar passen zonder elkaar te raken in kleine terracotta potten. Zorg dat de wortels goed contact maken met vochtige, goed afwaterende grond. Koel ze 10 weken en verhuis ze dan naar de warmte.

4 Voorbehandelde hyacinten Plant voorbehandelde hyacinten tot de helft van hun hoogte in goed afwaterende grond. Verspreid een mulchlaag van steentjes over de grond en geef dan water. Zet ze 8 tot 10 weken op een koele plek en zet ze dan op een lichte, warme plek.

5 Amaryllis In tegenstelling tot de meeste andere bloembollen heeft de amaryllis geen koudeperiode nodig om te bloeien. Zet in plaats daarvan de basis van de bol twee uur in lauw water. Zet hem daarna in een vaas met water en steentjes of potgrond. In ons stappenplan op pagina 79 lees je hoe je dit doet.

STAP VOOR STAP

Plant de narcis 'Paperwhite' in een vaas of pot

Wil je ook de hele winter vrolijke narcissen in huis, volg dan dit stappenplan voor de narcis 'Paperwhite'. Mocht je aan voorbehandelde narcissen uit andere families kunnen komen, dan werkt deze methode ook.

Dit heb je nodig

- Narcissenbollen uit de familie *Narcissus tazetta* (bijvoorbeeld 'Paperwhite')
- Decoratieve steentjes
- Glazen vaas
- Gieter

1 Leg een laagje decoratieve steentjes op de bodem van een vaas of pot en duw de narcissenbollen op ongeveer de helft van hun hoogte in de steentjes, zodat ze stevig staan.

2 Geef water tot het nét onder de bol staat en zeker niet hoger! Het water mag de bol niet raken, anders zou hij kunnen weggroten.

Tip: Als je veel bollen hebt, plant dan elke zeven tot tien dagen nieuwe bollen om de hele winter voor kleur in huis te zorgen.

STAP VOOR STAP

Zo bloeit je amaryllis met kerst

Plant nu amaryllisbollen in potten, zodat ze over ongeveer acht weken zullen bloeien. Kies een decoratieve pot, zodat deze spetterende bloem echt een showstuk wordt. Of plant hem eerst in een kweekpot om hem later over te planten naar een mooi bloemstuk.

Zet de pot op een lichte en warme plek om te groeien en draai de pot om als de stengel teveel naar het licht gaat leunen.

Dit heb je nodig

- ☐ Amaryllisbol
- ☐ Decoratieve pot of kweekpot
- ☐ Zanderige potgrond
- ☐ Gieter

1 Vul een pot die net iets groter is dan de bloembol met een mix van (turfvrije) universele potgrond en een flinke schep scherp zand. Zet de bol dan in het midden, met de bolbasis aan de onderkant.

2 Voeg meer potgrond toe rond de bol, zodat hij stevig staat. Maar zorg er wel voor dat tweederde van de bol boven de grond uitkomt.

3 Geef de pot goed water en laat hem dan uitlekken. Zet de pot vervolgens in een warme kas, serre of op een zonnige vensterbank. Hoe gelijkmatiger de lichtbron hoe beter.

1

Voor bloei na de feestdagen

Om ook na de feestdagen te kunnen genieten van heerlijk geurende en bloeiende bloemen in huis, probeer je deze bollen.

1 Fritillaria

De wilde kievitsbloem (*Fritillaria meleagris*) heeft vochtige potgrond nodig, maar hij mag niet in doorweekte grond staan. De bollen hebben een koudeperiode nodig van 15 weken, voordat je ze op hun definitieve plek zet om te bloeien.

2 Tulpen

Voor het voortrekken van tulpen heb je geduld nodig, maar je zult worden beloond. Bedek de bollen met een laag potgrond en leg ze 14-20 weken op een koude, schaduwrijke plek op het noorden. Verplaats ze daarna naar een lichte, warme plek in huis waar ze tot bloei komen. Kies voor tulpen met een korte stengel.

3 Iris

De bollen van de dwergiris (*Iris reticulata*) nemen 13-14 weken in beslag om tot bloei te komen. Kweek ze in een pot met potgrond waar je een handje grit aan hebt toegevoegd. Zet de pot op een koude, donkere plek gedurende 10 weken. Verplaats hem daarna naar een lichte, warme plek binnenshuis.

De afkoelingsperiode

- Bollen die een tijdje in de kou moeten staan, moeten bij een temperatuur van 5-7°C gekoeld worden (de meeste koelkasten staan ingesteld op 5°C).
- Tegen het einde van de koelperiode moet je controleren of de wortels goed ontwikkeld zijn en de scheuten ongeveer 5 cm zijn.
- Voor het beste resultaat verplaats je de bollen eerst een paar dagen naar een koele ruimte zonder direct zonlicht. Dat geeft de bladeren de kans om mooi groen te worden. Zet ze daarna pas dichtbij een raam in een warmere ruimte.
- Wanneer de bladeren sneller ontwikkelen dan de bloemknoppen dek je de pot af en verplaats je hem gedurende een paar dagen terug naar de donkere ruimte.

Dracaena: een bloedmooie, sterke plant

Kamerplanten zijn erg in trek, en terecht. Ze veranderen onze leefruimtes in een mooie groene jungle en hoe meer je over ze weet, hoe interessanter ze worden. Marieke van der Eerden (plantenkenner en -verzamelaar, stekt en zaait zo veel mooie planten dat ze zelfs in een lokale winkel verkocht worden) en Rogier van Vugt (Hoofd Horticultuur van de Hortus botanicus Leiden en plantenkenner pur sang) gaan in gesprek.

Marieke: Jaren terug wisselde ik mijn studentenkamer in voor een 'echt' huis. Alles paste maar net in de woonkamer. Als cadeau voor de housewarming vroeg ik een kamerplant aan mijn collega's. Wat ik bedoelde: een plantje voor op de vensterbank. Wat ik kreeg: een enorme pot met drie 'bomen' erin en het label *Dracaena reflexa*. Je zag deze plant destijds in zo ongeveer elk kantoor, en nu had ik er dus ook een, midden in mijn kleine woonkamer. Er was geen plek te vinden waar 'ie níet in de weg stond. Ik heb hem echter met veel liefde verzorgd en pas twee jaar terug is hij naar een plantenasiel gegaan. Want doodgaan? Dat doet deze *Dracaena* niet.

Nog zo'n onverwoestbare plant is de klassieke *Sansevieria* (vrouwentong) met de gele randen. Die plant brengt je meteen terug in de jaren 70! Met de vernieuwde plantenliefde van afgelopen jaren is deze

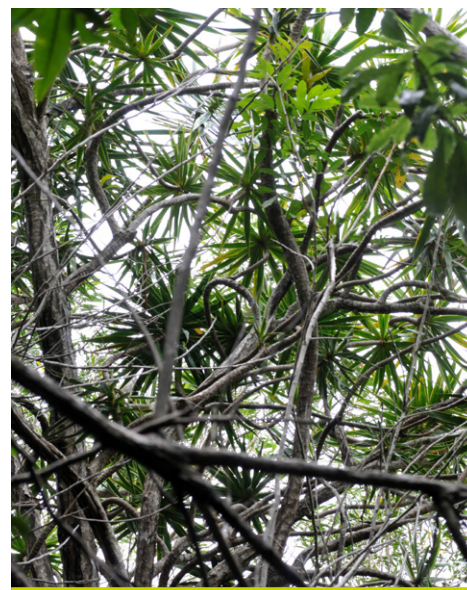

‘vrouwentong’ weer helemaal terug, evenals vele andere soorten *Sansevieria*. Wat deze planten met *Dracaena* te maken hebben? Alles! Want het geslacht *Sansevieria* blijkt helemaal niet zo te verschillen met *Dracaena*. Vijf jaar geleden is zelfs besloten om de *Sansevieria* samen te voegen met *Dracaena*.

Rogier: Dat klopt helemaal. En als er iets gevoelig ligt in de plantenwereld, dan zijn het wel veranderende plantennamen. Mensen kunnen elkaar online echt in de haren vliegen hierover. Maar het klopt echt en het heeft ook een logische verklaring. Van oudsher zijn we geneigd planten en dieren om ons heen in de delen op basis van uiterlijke kenmerken. Maar verwantschap heeft soms niet zoveel met uiterlijke kenmerken te maken. Zo kunnen twee ouders met donker haar en bruine ogen een kind krijgen dat blond is en blauwe ogen heeft. Een onderzoeker zou vroeger dit

kind bij een gezin indelen met blond haar en blauwe ogen, omdat dat logisch leek. Maar tegenwoordig kunnen we DNA onderzoeken en komt de waarheid aan het licht. Je kunt precies zien wie de ouders van het kind zijn en zo werkt dat met planten ook.

Dracaena en *Sansevieria* lijken toch echt niet op elkaar, zeg je? Maar wat als ik zeg dat er *Sansevieria* met stammetjes en *Dracaena* zonder stam bestaan, wat blijft er dan nog over? De bloemen? Die zijn nagenoeg hetzelfde. De wortels? Ook hetzelfde. En de vruchten idem dito. Na genetisch onderzoek bleek dat er geen harde lijn zit tussen de twee plantengeslachten. En dan sta je voor de keuze. Of allemaal kleine, wel genetisch afgebakende geslachten maken of gewoon alles simpelweg één geslacht maken. Er is gekozen voor dat laatste en daarom zijn de *Dracaena marginata* en de vrouwentong nu een en hetzelfde geslacht.

Dracaena reflexa in het wild op Réunion.

Maar goed, als je bedenkt dat de kerstster en de kogelronde *Euphorbia obesa* ook tot een geslacht behoren, valt het eigenlijk nog wel mee.

De meeste soorten *Dracaena* vind je in Afrika. Een aantal komen in Azië voor en slechts twee in Latijns-Amerika. Veelal zijn het planten van redelijk droge plekken en dat maakt het ook zulke goede kamerplanten. De vrouwentongen leven in een bijna savanne-achtige omgeving in Afrika en de *Dracaena reflexa* vind je in semi-droge bossen op Madagascar en op diverse eilanden in de Indische Oceaan. Het is leuk om te zien hoe elk eiland een weer net wat andere variëteit heeft van deze soort.

Een andere heel bekende soort is *Dracaena sanderiana*. Deze soort, beter bekend als 'lucky bamboe', kwam een poos geleden in het nieuws omdat met de import van deze plantjes uit Azië ook tijgermuggen meekwamen. Het contrast tussen deze op water gezette 'bamboestengels' en de succulente vrouwentong kan niet groter zijn, maar dit is een soort die vochtiger groeit en er daarom wat anders uit ziet. Eenmaal opgepot in een pot met aarde groeien deze stengeltjes uit tot een best aardige kamerplant.

De bloemen van de drakenbloedboom lijken op die van de vrouwentong, zij het iets minder sprietig.

De vruchten van de drakenbloedboom en vrouwentong zien er nagenoeg hetzelfde uit.

Een drakenbloedboom en een vrouwentong in de Leidse Hortus.

Verzorgen en vermeerderen

M: Qua verzorging moet je enorm je best doen om *Dracaena* kapot te krijgen. Te veel water is doorgaans het enige dat deze robuuste planten de das om doet. De *Dracaena reflexa* en varianten daarop die je in tuincentra ziet, met bijvoorbeeld wit gestreepte bladeren, staan graag licht, maar houden het ook prima vol op een plek met minder licht. Ze kunnen er prima tegen als ze even droog staan. Niet schrikken als ouder blad onderaan van de plant valt: dit is normaal. Is je plant echter een enorm hoge kale stengel met weinig blad geworden? Snij de bovenkant eraf met een schoon mes of een snoeischaar en stek het. Dit kan in water of meteen in aarde. Ook een kaal stuk stengel

kun je stekken. De onthoofde plant zal nog uitschieten, al duurt dit vaak lang.

De *Sansevieria*-soorten hebben afgelopen jaren een vlucht genomen. Naast de klassieke vrouwentong heb je nu bijvoorbeeld ook 'Mikado' (met dunne, omhoog staande sprietjes) de 'Whalefin', ofwel walvisvin (één heel groot en breed blad in een potje) en de 'Cylindrica'. Deze laatste is nogal eens slachtoffer van menselijke creativiteit: de bladeren worden gevlochten en bovenaan vastgezet, of de toppen van de bladeren worden met felle kleuren geverfd. Vooral van dat laatste ben ik geen fan: de huidmondjes van de bladeren verstoppen door de verf, en dat is dan nog los van het feit dat de plant geen zonlicht op kan nemen via de geverfde delen.

“ Je moet enorm je best doen om een *Dracaena* kapot te krijgen. ”

De beroemde drakenbloedboom in Icod op Tenerife zou 1000 jaar oud zijn maar is eerder 400 jaar oud.

Wilde drakenbloedbomen op São Jorge.

Waar komt de naam *Dracaena* vandaan?

R: De naam *Dracaena* komt van 'draak' en heeft een mooi verhaal dat zich afspeelt op (vermoedelijk) de Canarische eilanden. Toen Hercules de gouden appels uit de tuin van de Hesperiden moest stelen, kwam hij voor een grote uitdaging te staan: de honderdkoppige draak Ladon.

Hij kreeg het voor elkaar om de draak te doden, maar uit het bloed van het monster groeiden vreemde bomen – bomen met honderd koppen die bovendien gingen bloeden als je er met een mes in stak. Dit rode bloed is het sap van de boom en stond bekend als drakenbloed. Het werd voor allerlei doeleinden gebruikt. Sommige nogal occult, maar andere heel zichtbaar. Zo hebben de beroemde Stradivarius-violen hun kleur te danken aan het vernis wat met het sap van deze boom is gemaakt. Voor de oorspronkelijke bewoners van de Canarische eilanden had de drakenbloedboom een bijzondere betekenis. Ook de schilder Jheronimus Bosch zag in dat dit niet zomaar een boom is en beeldde hem af als de boom waaronder Jezus Eva aan Adam voorstelde in het paradijs.

Vandaag de dag is de soort in het wild bijna uitgestorven en komt hij nog op een paar plekjes op de Canarische eilanden, Marokko, de Azoren en Madeira voor. Gelukkig worden ze wel heel veel gekweekt in de gebieden waar de soort van nature voorkomt, maar ook ver daarbuiten. Als toerist kun je voor weinig geld een zakje zaden kopen van deze mythische boom. Maar pas op: niet veel huizen hebben ruimte voor deze echte draak.

Sansevieria's kunnen goed tegen droogte. Zowel volle zon of een schaduwplek is voor deze plant prima. Hou er rekening mee dat wanneer een plant op een schaduwplek staat, hij minder snel zal groeien en dus ook (nog) minder water nodig heeft.

Een *Sansevieria* kun je ook stekken: snij een blad af en zet het in (stek-)aarde. Na verloop van tijd groeien er wortels en daarna nieuwe scheuten vanuit het snijvlak. Om sneller een dichte bos te hebben, kun je het blad ook in stukken knippen van circa 5 centimeter en deze stukken samen in aarde zetten. Het is daarbij wel belangrijk dat je ze met de juiste kant naar beneden plaatst! Zet desnoods met stift eerst wat streepjes op het blad zodat je na knippen nog weet hoe het zit. Ook is het goed te weten dat de bekende gele streep van de klassieke *Sansevieria* bij stekken verdwijnt: nieuwe scheuten zijn helemaal groen. Bij het stekken van de 'Mikado' is er kans dat nieuw blad wat ontvouwt en dus minder cilindrisch is.

Het is mooi om te zien hoe zo'n klein stuk blad uitgroeit tot een volwassen plant. Het duurt echter wel lang. Wil je sneller resultaat, scheur dan je *sansevieria*.

Stukken blad van de vrouwentong. De bovenkanten zijn gemarkeerd met een X.

Sansevieria-stek – na zes maanden een nieuwe scheut.

Dracaena reflexa.

Sansevieriastek na 4,5 jaar.

Dracaena reflexa in het wild op Reunion, groeiend in diepe schaduw.

Meer plantenpraat?

Volg ons op Instagram:
@rogervanvugt en **@nimmaplants**.
 Een lijstje met leuke *Dracaena* voor
 op je vensterbank? Kijk op www.nimmaplants.com/nl/dracaena.

**Stichting
NL Bloeit!**

Wij kweken bijzonder aantrekkelijke inheemse planten, soorten waar de wilde bijen, vlinders en heel veel andere insecten dol op zijn. In Nederland zijn er nog maar weinig van deze planten in het wild te vinden en jij kunt helpen door juist de inheemse planten in je tuin te zetten. Op een paar vierkante meter kun je al een prachtige wilde weelde creëren.

www.nlbloeit.nl

Inheemse held stelt zich voor

Met inheemse planten help je de biodiversiteit enorm. Ze zijn prachtig, maar helaas niet zo bekend. Elke maand stelt een inheemse plant zich aan je voor, in de hoop een plekje in jouw tuin te krijgen. Ze zullen je niet teleurstellen!

Sint-Janskruid

Hypericum perforatum

Ik, Sint-Janskruid ben een overblijvende plant uit de hertshooifamilie (*Hypericaceae*). Ik ben een uitbundige, rijk bloeiende drachtplant voor de siertuin of medicinale tuin. Ik bloei van juni tot september en mijn bloemen zijn stralend goudgeel van kleur. Mijn bloemen bevatten stuifmeel en worden druk bevolgen door hommels, grasbijen, metselbijen en zandbijen en verder door (zweef-) vliegen en vlinders. Mijn stevige, harde stengels zijn tweekantig en vertakt en kunnen tot 80 cm hoog groeien. Wanneer je mijn bloembladjes tussen je vingers fijn wrijft, kleuren ze paarsrood door de aanwezige etherische olie.

De botanische naam *Hypericum* zou voortkomen uit de Griekse woorden huper (hyper) en ereiko, die respectievelijk bij en heide betekenen. Ik ben in feite een plant die bij of op heideachtige (schrale) terreinen groeit. Een andere verklaring luidt dat *Hypericum* een verwijzing is naar de god Hyperion (de vader van de zon in de Griekse mythologie), omdat mijn bloemen en de zon beide (goud)geel zijn. De soortnaam *perforatum* is het Latijnse woord voor doorboord (in het Nederlands geperforeerd) en heeft betrekking op de doorschijnende oliekliertjes op mijn blad. Mijn Nederlandse naam hangt samen met het hoogtepunt van de bloei: rond 24 juni, de dag van Sint Jan.

Aan mij werd niet alleen een helende werking toegeschreven, maar ook magische krachten om de duivel en boze geesten te verdrijven en te beschermen tegen hekserij, zwarte magie en ander onheil. Op de dag van Sint Jan werden daarom kerken versierd met mijn bloemen. Die werden ook aan de deuren van huizen en stallen opgehangen (volksnaam: jaag-den-duivel), vaak in de vorm van een kruidwis met andere soorten.

Ook in medicinaal opzicht was ik in de oudheid al een bekend kruid. Werkzame stoffen zijn hypericine, flavonoiden, etherische olie en looistoffen. Mijn bloemen (de kelk- en kroonbladjes) bevatten een geneeskrachtige olie, waarmee johannesolie kan worden bereid. Dit wordt inwendig toegepast als een natuurlijk antidepressivum voor een goede gemoedstoestand en meer geestelijke veerkracht. Uitwendig in de vorm van olie bij een schrale huid, brand- en schaafwonden en herpes, ook vanwege de anti-bacteriële en anti-virale eigenschappen. De olie verstevigt de huid.

Verder kan ik als verfpant worden gebruikt. Afhankelijk van de gebruikte delen (bloeiende toppen of wortel of de gehele plant) kan een oranje-gele, beige-bruine tot citroengele kleurstof worden gemaakt om bijvoorbeeld wol en linnen te verven.

Ik heb een duidelijke voorkeur voor zonnige plaatsen op droge, zanderige bodems die schraal tot matig voedselrijk zijn. Ik ben bijvoorbeeld goed te combineren met kleine pimperl, wilde marjolein, grote centaurie, gewoon reukgras en bevertjes.

Sterren van de winter

Iedereen heeft zijn favoriete seizoen, maar bij tuiniers staat de winter zelden bovenaan. Toch heeft een winterse tuin zijn eigen, unieke kwaliteiten die het seizoen een magisch tintje geven. In het weinige licht ontstaan schimmige taferelen met vervagende contouren, en aan kale takken schitteren druppels met duizenden kleine regenbogen. Soms hangt er mist waarin bomen spookachtig verdwijnen en weer opdoemen, en details kunnen schuilgaan onder een deken van sneeuw.

Winterplanten zijn bijzonder. Lopen ze vooruit op het voorjaar of grijpen ze deze kans om de show te stelen? Ze zijn ook aandoenlijk. Elke plant die zijn kopje boven de ijzige aarde uitsteekt, verdient onze sympathie en bewondering. Het grootse bloemengala van de zomertuin is vervangen door groenblijvende struiken, dorre zaadhoofden en kleine bloesems die kale twijgen in een verrassend krachtig parfum hullen. Er zijn ook bijzondere bloemen, die 's zomers nauwelijks zouden opvallen, maar nu de winterse weemoed verlichten.

Tuinieren is niet alleen een kwestie van de juiste planten vinden en die op een geschikte plek neerzetten, hoewel dat uiteraard wel belangrijk is. Net als in de vrije natuur gaat het om de eenheid en relaties tussen planten die het geheel tot iets moois en opvallends maken. Het kan de sfeer maken of breken. In hartje zomer zijn ontelbare planten op hun hoogtepunt en is de keus eindeloos. Eind winter en begin voorjaar is het aanbod beperkter. We moeten nadenken over kleuren, texturen en vormen, en onze verbeeldings-

Carol Klein geniet van de geweldige planten die onze tuinen 's winters opfleuren.

Geef de winter direct kleur door een pot met primula's, nieskruid, wolfsmelk en dwergirissen te beplanten.

kracht gebruiken. Het toneel is veel grimmiger en de planten moeten goed samenwerken.

Vooral groenblijvende bodembedekkers zijn in deze grijze periode waardevol. Wanneer je de dode stengels van kruidachtige vaste planten weghaalt die geen structuur, beschutting of voedsel voor de natuur bieden, verschijnen er lege plekken. We zouden niet elk onbegroeid stukje met een bodembedekker willen vullen, maar zulke plekken verdwijnen naar de achtergrond wanneer de bladeren van dovenetels verschijnen. Groepen altijd aanwezige schoenlappersplanten komen nu tot hun recht en hun bijdrage wordt versterkt doordat de bladeren rood en bruin kleuren naarmate het kouder wordt.

In droge, onbeschutte tuinen blijven mediterrane halfheesters doorgroeien, waaronder salie, ballote en zonneroosje. De symmetrische rozetten van zelfzaaiende toortsen breiden zich uit en vormen levende sculpturen in tapijten van tijm. En in het grind staan her en der de nakomelingen van een- en tweejarige distels, waaronder *Galactites* en mariadistels.

Schimmige sujetten

In de schaduw zorgen nieskruid en aronskelk voor spektakel, zonder ooit om een plekje in de spotlights te vechten. Er is genoeg ruimte en aandacht voor iedereen. De laatste tien jaar is de populariteit van hybride nieskruidvariëteiten omhooggeschoten. In Victoriaanse tuinen werd de *Helleborus* nog volop gebruikt om heesterbeplantingen te verfraaien, maar geleidelijk aan raakte hij uit de mode. Pas gedurende de tweede helft van de twintigste eeuw kwam hij opnieuw in de belangstelling. Dat ging zo snel dat de meeste tuiniers nieskruid nu op het eerste gezicht herkennen, en velen van ons het zien als essentieel ingrediënt van het wintertuinmenu.

Als nieskruid 's zomers bloeide, zouden we het waarschijnlijk nauwelijks zien staan. Maar omdat het bloeit in een tijd dat alles somber en kaal is, krijgt het onze aandacht en bewondering. De hangende hoofdjes verhogen zijn charme, maar pas als je die optilt, ga je de enorme variatie in kleuren en patronen van de individuele planten waarderen. Dit is een echte wintertraktatie.

De bloemhoofden hangen om het kostbare stuifmeel te beschermen tegen venijnige wind en regen. Nieskruid is immers op zijn hoogtepunt wanneer het weer een dieptepunt bereikt. Een plant die dergelijke brute omstandigheden trotseert, verdient ons respect. Maar het verdient dat ook omdat zijn schoonheid onze tuin transformeert in een periode waarin de verwachtingen laag zijn.

Een ander pluspunt is dat nieskruid een gemakkelijke plant is die past bij de moderne tuinmentaliteit. Het leent zich goed voor natuurlijke en informele beplantingen. Het is niet alleen gemakkelijk te plaatsen, maar ook gemakkelijk te kweken. In de juiste omstandigheden heeft het weinig aandacht nodig en iedereen kan het uit zaad vermeerderen.

Carols topplanten

1 *Galanthus 'S. Arnott'*

De meeste sneeuwklokjes ruiken lekker, maar deze heeft een uitzonderlijk parfum. De grote, bolvormige, witte klokjes verspreiden een heerlijke honinggeur. Hij is in elk opzicht een topper: zijn compacte en toch sierlijke vorm is het hele jaar waardevol. Hij is probleemloos en vermeerderd zich goed. Werk voor het planten tuincompost en bladaarde door de grond en plant altijd plantjes (geen bollen).

Hoogte x breedte 20 x 10 cm

2 *Miscanthus sinensis 'Flamingo'*

Het hoge prachtriet is terecht een populair siergras met een grootse aanwezigheid. De pluimvormige zaadhoofden blijven lang mooi en vallen echt op in de wintertuin. 'Flamingo' is een van de kleinste variëteiten, met zijdeachtige, roze

pluimen die licht overhangen.

H x B 150 x 100 cm

3 *Arum italicum 'Marmoratum'*

Wanneer de oranje bessen aan de kolven verdwijnen (vaak in de maag van merels), lopen de bladeren uit. Van de winter tot in het voorjaar vouwt de ene groenglanzende pijlpunt na de andere zich open en worden de ivoorwitte nerven zichtbaar. Ze lijken ongevoelig voor zelfs het allerslechtste weer. De grootste bladeren, die voortkomen uit de oudste wortelknollen, hebben een zeer sterke tekening en golvende randen.

H x B 50 x 50 cm

4 *Iris 'Katharine Hodgkin'*

De adembenemende bloemen van deze vroege dwergiris verschijnen op Glebe Cottage stevast in de eerste weken van het jaar, weer of

geen weer. Hun kleuren lijken buitenaards, of onderzees: groengrijs met zeeblauw, met bloemblaadjes met donkerder blauwe strepen (die insecten naar het stuifmeel leiden).

H x B 12 x 8 cm

5 *Hamamelis x intermedia 'Pallida'*

Deze onweerstaanbare toverhazelaar is een van de eerste bloeiers. De lichtgele bloemen met slanke bloemblaadjes ontluiten begin december al en hebben een heerlijke geur die lang blijft hangen: een mengsel van honing en nootmuskaat. Dat verwacht je niet tijdens koude winterdagen, maar misschien is dat wat deze plant zo speciaal maakt. De bloemen steken mooi af tegen een donkere achtergrond, zoals een taxusheg, een met klimop begroeide muur of gewoon een donkere schutting.

H x B 3 x 3 m

1

3

4

5

6

7

Nieskruid is verkrijgbaar in verschillende kleuren en gedijt goed op een schaduwrijke plek.

6 *Sarcococca hookeriana digyna*

De vleesbes is een van de meest begeerde winterbloeiende struiken. Wanneer de temperaturen dalen, vullen zijn witte bloempjes de lucht maandenlang met een zoet aroma. Hij groeit zo ongeveer overal, behalve in een moeras, is niet kieskeurig als het gaat om bodem-pH, houdt van schaduw en is de rest van het jaar een bescheiden groenblijver met slanke, puntige blaadjes.

H x B 1,5 x 2 m

7 *Daphne bholua* 'Jacqueline Postill'

Deze daphne vult de winter-tuin met een heerlijk parfum, geproduceerd door trossen rozewitte bloemen. Plant de struik dicht bij de deur die je het meest gebruikt voor een dagelijkse dosis bedwel-mende geur. In minder beschutte tuinen staat hij graag in de luwte van een muur. In de loop van de tijd wordt het een vrij hoge struik, maar het duurt lang voordat het zover is.

H x B 4 x 1,5 m

8 Nieskruid

De schitterende bloemen van nieskruid zorgen de hele winter voor betoverende kleuren en patronen. Ik vind ze allemaal mooi, maar ben vooral gecharmeerd van de *Helleborus foetidus* 'Wester Flisk' vanwege zijn spectaculaire voorkomen en trossen knikkende bloemen. Volwassen planten hebben meerdere stevige, donker-rode stengels met trossen groengele klokjes met donkerrode randen.

H x B 30-100 cm x 50 cm

☁ Nieskruidbloemen zijn op hun hoogtepunt wanneer het weer een dieptepunt bereikt. ☁

Bostuinbeauty's

Nieskruid houdt van wat schaduw en humusrijke grond die niet uitdroogt. En er zijn veel andere bosplanten met dezelfde smaak. Longkruid en lage, groenblijvende varens bijvoorbeeld, zoals *Polystichum setiferum* met zijn fijne loof of *Polypodium vulgare* voor een krachtiger, rechtopgaand effect. Deze varens contrasteren mooi met de gladde bladeren van groenblijvende elfenbloemen, die glanzend in het natte winterweer.

En wat te zeggen van de struiken die de bovenetage vormen? Er zijn volop groenblijvers die de winter-tuin voor zichzelf opeisen en vorm, textuur en geur bieden. Ze creëren een kader voor de vaste planten en bollen eromheen. Tijdens de wintermaanden stralen mahoniestruiken met scherp gerande, glanzende bladeren, die des te belangrijker zijn wanneer alles somber en kaal is. Hun bloemen, met trossen opstaande of elegant overhangende bloemhalmen, zoals van de *Mahonia japonica*, maken hen nog aantrekkelijker. *Viburnum tinus*, een van de meest ondergewaardeerde groenblijvers, bloeit betrouwbaar met trossen witte bloemen die ontluiten uit roze knoppen. Zijn neven, *V. x bodnantense* en *V. carlesii*, verliezen hun bladeren, maar produceren in het begin van het jaar een zee van bloemen.

Voor velen van ons is Kerstmis het belangrijkste feest van het jaar en de planten die we daar vaak mee associëren, hulst en klimop, zijn in de winter op hun mooist. Beide zijn onmisbaar voor tuindieren en in sommige gevallen zijn de bloemen en vooral de vruchtjes die hun takken sieren van levensbelang.

Veel siergrassen kunnen blijven staan om het wintertoneel op te luisteren, tenzij het weer heel bar is geweest. Ze bieden tijdens de koudste maanden ook welkomme beschutting voor allerlei insecten en kleine zoogdieren. Van de grassen kan prachtriet het beste tegen winters weer en ziet er zelfs na sneeuw nog pico bello uit. Berijpt prachtriet is een populair onderwerp voor tuinfotografen. Het bepaalt het gezicht van de winter-tuin en herinnert ons eraan dat de winter een machtig, magisch seizoen kan zijn, hoe koud en kaal het soms ook lijkt.

Levende herinneringen

Klaprozen zijn in het Verenigd Koninkrijk een herdenkingssymbool van de Eerste Wereldoorlog. **Alan Titchmarsh** heeft zijn eigen herinneringen aan de klaproos en laat zien hoe je deze vurige toppers in de tuin kweekt.

De meeste planten in mijn tuin doen mij aan dingen denken, bijvoorbeeld aan de persoon van wie ik de plant heb gekregen of aan de plek waar ik de plant voor het eerst heb gezien. Pioenrozen doen me denken aan de tijd dat ik als scholier een krantenwijk had, want in een border langs het pad naar een van de woningen zag ik deze explosie van dieprode bloemblaadjes voor het eerst. In een andere tuin stond een *Clematis* 'Jackmanii' naast de voordeur en ik kon niet anders dan ernaar vragen. En klaprozen? Ze herinneren me aan mijn oudoom Robert Hardisty, die sneuvelde in de Eerste Wereldoorlog, op 2 september 1917. Hij was soldaat in het West Riding Regiment van de hertog van Wellington en is begraven op de begraafplaats van de stad Duinkerke.

“Klaprozen herinneren ons eraan dat planten ook zonder tuinier kunnen groeien.”

Lang geleden, toen ik begon met schrijven over tuinieren en alles deed om genoeg geld te verdienen om mijn zwangere vrouw te onderhouden en een hypotheek af te betalen, produceerde ik zoveel columns dat het tijdschrift waarvoor ik werkte me vroeg om sommige onder pseudoniem te schrijven, zodat het niet leek alsof ik hun enige columnist was. Ik koos voor 'Robert Hardisty', een naam die nu niet meer alleen op een oorlogsgraf in Frankrijk staat, maar ook op het boek *Window Boxes, Patios and Tubs (Practical Gardening)*. Ik zie het als een eerbetoon aan mijn oudoom, die pas 37 jaar was toen hij stierf.

Maar klaprozen leveren niet alleen trieste herinneringen op. Ze herinneren ons er ook aan dat planten ook zonder tuinier kunnen groeien, en vaak op de meest onherbergzame plekken. Vandaar de keuze van klaprozen als herdenkingssymbool, vanwege hun vermogen om de modder en verschroeiende aarde van de Vlaamse

Het opvallende rood van de gewone klaproos (*Papaver rhoeas*) wekt ogenschijnlijk onvruchtbare grond tot leven.

velden te veranderen in een scharlakenrode bloemenzee. Zaadjes van eenjarige klaprozen, zoals *Papaver rhoeas* (de grote of gewone klaproos), hebben een zetje nodig om te ontkiemen – dat is waarom de bloemen massaal opkomen in pas omgewoelde grond. En daarom moet je, als je wilt dat ze ieder jaar weer opkomen, de grond bewerken om de ontkieming te stimuleren. Doe je niets, dan zullen ze op die plek verdwijnen.

Eenjarige gewone klaprozen waren vroeger algemeen in graanvelden, totdat een betere graanreiniging en selectieve onkruidverdelgers ze geleidelijk uitroelden. Nu zijn ze, in de vorm van Shirley-klaprozen, nog steeds zeer waardevol in de tuin. Deze varianten op het rode thema – met bloemen die wit, lichtroze of donkerroze zijn en vaak een donkerder rand hebben – zijn oorspronkelijk gecultiveerd door dominee William Wilks, een voormalig secretaris van de Britse Royal Horticultural Society (RHS). Hij selecteerde wilde bloemen en kweekte een plantenras dat hij noemde naar zijn kerkgemeente in Surrey. In het begin van de twintigste eeuw knutselde de kunstenaar Sir Cedric Morris er verder aan en droeg bij aan de prachtige variaties waarover het ras nu beschikt. Ik heb ze dit jaar gekweekt in twee borders langs het pad naar mijn serre, waar ik ze in april heb gezaaid en van juli tot september kon genieten van een adembenemend kleurenspektakel. Sommige zaadhandelaren verkopen officiële variëteiten, zoals de witte 'Mother of Pearl' en de oudroze 'Cedric Morris'. Ze zijn allemaal de moeite waard.

Sterke overlevers

De gewone klaproos heeft varenachtig, behaard loof, in tegenstelling tot de slaapbol (*Papaver somniferum*), die gladde, grijsgroene bladeren heeft, maar zichzelf net als de Shirley-klaprozen rijkelijk uitzaait. Wat wil je nog meer? De volledig dubbele slaapbol 'Pink Chiffon' is bijzonder mooi. De zelf uitgezaaide zaailingen kun je gemakkelijk wieden of verplanten, net als de Shirley-klaprozen. Beide soorten zijn tevreden in redelijk lichte grond en volle zon of lichte schaduw.

Ook de oosterse klaproos (*Papaver orientale*) gedijt overal. Maar dit is een betrouwbare vaste plant met dikke penwortels en grote bloemen die eruitzien alsof ze van crêpepapier zijn gemaakt. 'Patty's Plum' is heel populair sinds deze soort in de jaren 90 is ontdekt op de composthoop van Patty Marrow in het Britse Somerset. Ik ben ook dol op 'Lauren's Lilac' en oude bekenden als 'Mrs Perry', lichtzalmroze met zwarte vlekken, en de variëteit die simpelweg 'Black and White' heet. Wil je een mooie rode, overweeg dan 'Allegro'.

Oosterse klaprozen bloeien vroeg in het seizoen en hebben vaak een ronde draadsteun nodig. Hun loof kan echter lelijk worden. Knip het na de bloei tot de grond af, dan zal de plant probleemloos opnieuw uitlopen. Deze vaste klaproosvariëteiten zaaien zichzelf meestal niet uit. De beste manier om ze te vermeerderen is met wortelstekken,

Klaprozen voor elke tuin

1 *Papaver rhoeas* (eenjarig)

De scharlakenrode gewone klaproos wordt het vaakst gebruikt als herdenkingsklaproos. *P. commutatum* lijkt hierop en de meest algemene variëteit is de zwart gevlekte 'Ladybird'. Opkweken uit zaad.

Bloei mei-jul of aug-sep

Hoogte x Breedte 90 cm x 30 cm

2 *P. orientale* (vaste plant)

De Oosterse klaproos 'Helen Elizabeth' is hoog met grote, blozende bloemen in witte, rode, roze, lila en paarse tinten, meestal met een zwarte vlek onder aan elk bloemblad. Ideaal voor zonnige borders. Kopen in pot of als plant met kale wortels.

B mei-jul

H x B 85 cm x 40 cm

3 *Eschscholzia* (vaste plant maar behandeld als eenjarige)

Het slaapmutsje heeft geveerd, grijsgroen loof en bloemen die rood, geel, wit of oranje zijn. Kweek hem op uit zaad dat je direct op een warme, zonnige plek zaait.

B jun-aug

H x B 25 cm x 25 cm

4 *P. nudicaule* (vaste plant)

De IJslandse klaproos wordt het ene jaar gezaaid en bloeit het jaar erna. Oranje, gele, roze, witte en rode bloemen, zo dun als crêpepapier. Goed als snijbloem, wat bijzonder is voor klaprozen. Kan ook in potten worden gekweekt.

B jun-sep

H x B 45 cm x 20 cm

5 *Papaver somniferum* (eenjarig)

De slaapbol is hoger dan de gewone klaproos of Shirley-klaproos. Het grijsgroene loof is meestal niet harig. De bloemen kunnen wit, roze, rood, paars of diep wijnrood zijn, zoals van de 'Black Peony'. Opkweken uit zaad.

B mei-aug

H x B 120 cm x 50 cm

6 *Meconopsis* (meestal kortlevende vaste plant)

De blauwe klaproos geeft de voorkeur aan koele, vochtige bosgrond in gevlekte schaduw. Hij heeft een hekel aan warme droogte en kalkrijke grond. Schitterende felblauwe bloemen. Opkweken uit zaad.

B jun-jul

H x B 120 cm x 45 cm

“ Shirley-klaprozen zaaien zichzelf rijkelijk uit. ”

Klaprozen kweken

Kweek ze op uit zaad of koop planten met kale wortels.

Het zaad van winterharde eenjarigen, waaronder klaprozen, kan deze maand worden gezaaid.

PLANTEN MET KALE WORTELS

Oosterse klaprozen worden soms verkocht als planten met kale wortels, die je nu meteen in de grond kunt zetten. Controleer de plant op tekenen van rot. Weke wortels, bijvoorbeeld, kunnen de rot verspreiden, dus knip die af. Hopelijk hoeft je daarna alleen nog maar te lange wortels af te knippen die niet in het ongeveer 15 cm diepe plantgat passen.

Kies een open plek. Maak de grond goed onkruidvrij en werk er voor het planten lavameel door. Knip verlepte bladeren af en plant de klaprozen zo dat de wortelhalzen (waar de wortels in bladeren overgaan) ter hoogte van het grondoppervlak komen. Zet de planten 30–45 cm uit elkaar om ze groeiruimte te geven.

Plant de klaproos in een gat dat groot genoeg is voor de lange wortels.

ZAAD

De slaapbol en eenjarige gewone klaproos, en ook de Shirley-variëteiten die daarvan afstammen, zijn gemakkelijk te kweken in lichte, goed bewerkte grond. Strooi het zaad gewoon uit over korrelige, onkruidvrije grond en hark het er licht in. Je hoeft het zaad verder niet af te dekken.

Zaai in het najaar (bij zacht weer kan dat nog in november) om de zaailingen de kans te geven sneller te ontkiemen dan ze in het voorjaar zouden doen. Zaai dun. Als je klaprozen in het najaar zaait, zullen ze ook vroeger bloeien, van mei of juni tot in augustus.

Het slaapmutsje kun je het beste in april op een zonnig plekje zaaien, dan bloeit hij 's zomers al. Feitelijk is dit een vaste plant en hij zal soms het jaar erna nog leven, maar omdat hij na het zaaien zo snel bloeit, behandelen we hem meestal als eenjarige.

Strooi het zaad van de blauwe IJslandse klaproos eind zomer of in het najaar in een pot met zaaipotgrond, en laat de zaailingen in een koude bak overwinteren. Verspeen ze naar potgrond voor heideplanten en laat ze wat groter worden voordat je ze uitplant in koele, bladrijke grond. Deze vaste plant kun je in het voorjaar splitsen om de delen weer uit te planten.

Schijnpapavers (*P. Cambricum*) vormen opvallend gezelschap voor de mooie blauwe *Lunaria annua*.

“Een schaduwrijke open plek vol *Meconopsis betonicifolia* is een lust voor het oog.”

die je rond deze tijd kunt nemen. Voorkom dat ze worden verdrongen door omringende planten, want een goede luchtcirculatie helpt tegen grauwe schimmel (*Botrytis*), die in natte zomers rotting veroorzaakt.

De meeste klaprozen zijn gemakkelijk te kweken, maar de blauwe klaproos is een temperamentvolle uitzondering. De *Meconopsis* heeft vochtige schaduw en zure grond nodig. In de juiste omstandigheden zal hij prachtig bloeien en eigenaars van kalkrijke zandgrond jaloers maken, want in een warme, droge tuin met kalkgrond kwijnt hij weg. En zelfs als hij bloeit, zal het geluk van korte duur zijn, want daarna gaat hij waarschijnlijk dood. Maar een schaduwrijke open plek vol *Meconopsis betonicifolia* is een lust voor het oog. Een alternatief is de *M. cambricum*, een geel bloeiende schijnpapaver die wat minder kieskeurig is. Deze komt zonder bemoeienis van de tuinier op in de voegen van bestrating en in stapelmuren, in de zon of in de schaduw.

IJslandse klaprozen (*Papaver nudicaule*) en slaapmutsjes (*Eschscholzia californica*) belichamen twee klimaatextremen, maar zijn allebei de moeite waard om uit zaad op te kweken. IJslandse klaprozen zijn vaste planten. Zaai ze eind voorjaar en ze zullen het jaar erna bloeien. Ze doen het ook goed in potten. Slaapmutsjes worden behandeld als eenjarigen. Zaai ze direct in een zonnig deel van de tuin, waar de grond redelijk is. Je kunt ze ook binnen in pluggen zaaien, zodat je ze later kunt verplanten zonder de wortels te verstoren, want daar hebben ze een hekel aan.

In verschillende Europese landen wordt elk jaar het einde van de Eerste Wereldoorlog herdacht. Tuiniers kunnen de gevallen op een ontroerende manier blijven eren: met klaprozen die ons moraal hoog en hun herinnering levend houden.

Het grote kerstnummer

Het grote kerstnummer als eerste in huis?
Bestel dan vóór 31 oktober mét gratis verzending en ontvang gratis
De ultieme kookgids vol met handige kooktechnieken voor kerst!

Bestel nu voor 12,50 via
www.foodiesmagazine.nl/kerstnummer

Deze actie is geldig tot en met 30 oktober 2022. Jouw exemplaar wordt rond 8 november bezorgd.

AAN DE SLAG

Er is altijd genoeg te doen in de tuin, maar de taken verschillen per seizoen. In deze rubriek vind je alle tuintaken die handig zijn om deze maand uit te voeren. Loop de handige checklists na en hou zo makkelijk je tuin bij.

Deze maand

- 103 Monty's maand**
Monty oogst sla uit de kas en beschermt struiken tegen de vorst.
- 106 Bloemen in november**
Deel kruidachtige vaste planten en graaf dahlia-wortelknollen op.
- 108 Groente & fruit**
Oogst nu knolrapen en dek wintergroenten af.
- 110 In de kas**
Zaai Spaanse peper.
- 111 Algemene tuintaken**
Blijf bladaarde maken.

GARDEN TOURS

TUINREIZEN NAAR ALLE WINDSTREKEN

Voor meer informatie:
www.gardentours.nl

James Wattstraat 2a, 3261 MB Oud Beijerland
Tel.: 088 - 007 13 00, e-mail: info@gardentours.nl
Website: www.gardentours.nl

Zet vers water en vogelvoer neer om vogels de tuin in te lokken.

Monty's maand

Nu de winter steeds dichterbij komt, zakt de tuin van Longmeadow in elkaar als een leeglopende ballon. Maar een van de fijnste dingen in deze tijd van het jaar, en iets wat me steeds meer een enorm plezier doet, is te zien hoe de vogels komen eten. Naarmate het kouder wordt, maken ze in toenemende mate gebruik van het voer dat ik tot in het voorjaar dagelijks voor ze neerzet.

Het stimuleren en ondersteunen van een rijke en diverse vogelpopulatie in je tuin is een wederzijds genoegen. De

vogels hebben er uiteraard baat bij, maar je tuin ook. Een gezonde vogelpopulatie is de beste verdediging tegen een hele reeks rupsen, luizen, slakken en andere schepseltjes die misschien niet altijd het beste met je tuin voorhebben.

Het is belangrijk om niet alleen een gestage voedselaanvoer te bieden (vooral zaden, noten en vet, en voor duiven en mussen graan), maar ook om dagelijks voor vers drink- en badderwater te zorgen.

Oogst sla uit de kas

Onlangs hebben we een prachtige nieuwe (eigenlijk zeer tweede-handse) kas aangeschaft. Dit resulteerde in een sublieme zomer-oogst aan tomaten, basilicum, Spaanse peper en aubergines. Maar hij is ook 's winters zijn geld waard, want ik vul de bedden waar de tomaten stonden met allerlei soorten winterbladsla. Ik bedek de bedden voor het planten met tuincompost, zodat die een opkikker van verse bacteriën en schimmels krijgen.

Het aanbod aan winterbladsla is verbluffend groot, met soorten als 'Little Gem', 'Tom Thumb', 'Winter Density' en 'Rouge d'Hiver', die allemaal goed gedijen in de koudere omstandigheden en kortere dagen aan het einde van het najaar. Naast sla kweek ik ook rucola, mizuna, mibuna, peterselie, andijvie en mosterdsalade in de kas, dus zelfs tijdens de donkerste winterdagen hebben we ruim de keus voor onze heerlijke en verse dagelijks salade.

Het geheim is om deze groenten in augustus te zaaien, de zaailingen in pluggen op te kweken en ze uit te planten zodra de tomaten in oktober worden weggehaald. De eerste paar weken na het planten zullen ze goed groeien, maar naarmate de dagen korter worden, vertraagt de groei drastisch. De planten die te klein zijn om voor de kerstdagen te oogsten, zullen echter in het nieuwe jaar, wanneer de dagen lengen, weer gaan groeien en in februari en maart klaar zijn voor de oogst.

Slasoorten als 'Little Gem', 'Rouge d'Hiver' en 'Winter Density' leveren 's winters verse blaadjes.

Pak half-winterharde struiken in met vliesdoek tegen de kou.

Oogst de laatste vorstgevoelige vruchten voordat je de planten inpakt.

Bescherm half-winterharde struiken tegen vorst

Door de klimaatverandering zijn onze winters warmer en natter geworden. Vijfentwintig jaar geleden kon je rond half november rekenen op een week strenge vorst, met temperaturen die onder het vriespunt bleven. Maar de kans hierop wordt steeds kleiner. Toch kan de temperatuur nog steeds van de ene op de andere dag sterk dalen en schade toebrengen aan half-winterharde struiken zoals granaatappels, olijven, laurier en

citrusplanten in potten, die je het beste zolang mogelijk buiten kunt laten staan.

De oplossing is om op maat geknipte stukken vliesdoek klaar te leggen, waarmee je elke plant kunt inpakken. Dit beschermt voldoende tegen lichte vorst. Maar als de temperatuur tot onder de -5°C zakt, hebben ze een dubbele laag nodig of moet je ze binnen zetten. Ik bind het vliesdoek losjes vast met bindtouw.

SNIJBIET

Blijf snijbiet nu en de hele winter door oogsten. Als je de planten niet hebt afgedekt, kun je dat nu doen met kweekkappen of vliesdoek om ze tegen de ergste kou te beschermen. Snijd bij het oogsten eerst de buitenste, nog malse bladeren af en werk dan naar het midden van de plant. Door regelmatig te oogsten, zorg je voor een constante aanvoer van verse bladeren om van te smullen.

Regelmatig oogsten stimuleert de groei van verse jonge bladeren.

Checklist

- ☐ Oogst rode biet naar behoefte en verwerk te harde bieten tot sap.
- ☐ Blijf de composthoop keren om de ingrediënten goed te mengen.
- ☐ Breng een dikke mulch van droog stro aan over wortelgroenten om die tegen de kou te beschermen.
- ☐ Laat tijdens het fatsoeneren van perken en borders zaadhoofden en holle stengels staan voor tuindieren.

STAP VOOR STAP

Deel kruidachtige vaste planten

Verjong kruidachtige borderplanten, zoals hosta's, door ze nu op te graven en te splitsen. Plant ze terug op dezelfde plek of verhuis ze. Aan de buitenkant van de pol groeit de jongste aanwas, dus die delen moet je houden. Gooi de oudere, minder productieve stukken uit het midden weg.

Maak de grond voor het herplanten onkruidvrij en werk er lavameel door om de wortelgroei te stimuleren. Het weer zou nog zacht genoeg moeten zijn om de planten te laten te wortelen. Als de grond heel koud is, kun je het delen beter uitstellen tot de lente.

1 Gebruik een spade om de grond rond de pol los te steken en til de plant eruit. Houd de wortelkluit zo intact mogelijk.

2 Bekijk de pol goed om te beslissen waar je hem kunt splitsen zodat elk stuk een of twee sterke scheuten heeft. Steek met de spade door de vlezigste wortels.

3 Voeg wat potgrond toe aan de grond voordat je de sterkste delen terugzet en vul de plantgaten op. Duw de grond rond de delen stevig aan, zodat ze bij vorst niet omhoog komen.

4 Geef de nieuwe planten meteen royaal water. Dan herstellen ze sneller en komt de wortelgroei op gang voordat de grond te koud wordt. Mulch met een dikke laag compost.

TIP

Fatsoeneer je borders en verrijk ze daarna met mulch. Dit kun je het beste doen na regenval. Verdeel met een tuinvork vijf centimeter mulch uit zakken, bladaarde of tuincompost over de grond. Dit werkt ook als goede isolatie voor de wortels en voorkomt dat de aarde wegspoelt.

Houd bij het snoeien het snijblad in de richting van de plant.

Wintersnoei van pioenrozen

Verwijder nu alle oude stengels van pioenrozen. Gebruik een schone, scherpe snoeischaar en neem de tijd om elke stengel met een glad snijvlak tot op de grond te snoeien. Beschadig de knoppen aan de basis niet.

Ruim al het snoeiafval op om *Botrytis paeoniae* te voorkomen. Deze schimmelziekte leidt ertoe dat de bloemen volgend jaar bruin worden en verleppen. Als je plantenresten laat liggen, kunnen de sporen zich daarin vermenigvuldigen en wordt het probleem elk jaar groter.

FOTO'S: SARAH CUTTLE; JASON INGRAM

Beplant winterpotten met bollen

Voor bloemen in het voorjaar voeg je krokusbollen toe aan winterpotten waarin al groenblijvers staan, zoals grassen, *Polianthes* of kleine struiken. Duw het loof opzij en maak de potgrond tussen de planten los.

Maak met een vinger plantgaten van 5–10 cm diep. Zet daarin de bollen met de punt omhoog en dek ze af met grond. Plant bollen in groepjes voor een natuurlijk effect.

Plant kleine bollen op lege plekken langs potranden.

Checklist

- ☐ Plant de laatste voorjaarsbollen in potten, borders en grasvelden, en onder struiken.
- ☐ Snoei leirozen terug om windschade te voorkomen en bind nieuwe scheuten aan.
- ☐ Verwijder slakken die overwinteren op beschutte plekken.
- ☐ Bescherm grote potten die bij vorst kunnen barsten met vliesdoek of noppenfolie.
- ☐ Plant leliebollen in potten voor een exotisch zomerspektakel. Plant ze met de punt omhoog, twee keer zo diep als ze hoog zijn, en dek ze af met potgrond.

Haal de wortelknollen van dahlia's uit de grond en sla ze op om ze te beschermen tegen vorst.

Wortelknollen van dahlia's opgraven of beschermen

Bescherm de wortelknollen van dahlia's tegen vorstschade door ze uit de grond te halen of ze in de border af te dekken. Als dahlia's op een beschutte plek in goed drainerende

grond staan, kunnen ze een zachte winter overleven. Maar dek ze voor alle zekerheid af met een dikke laag compost, bladeren of varenbladeren. Als je denkt dat de wortelknollen het

niet gaan overleven, graaf ze dan op, borstel de aarde eraf en leg ze in een pot met losse potgrond. Zet die op een vorstvrije plek en geef tot volgend voorjaar geen water.

Een laag grind voorkomt dat alpiene planten gaan rotten.

Strooi grind rond alpiene planten en vetplanten

Knip dode bladeren en oude bloemstengels van alpiene planten en vetplanten af, en mulch ze dan met schoon, nieuw grind of steenslag. Tuincentra

verkoopen hiervoor zakken met fijn grind of kalksteenspliet. Een laag van 1 cm ziet er netjes uit en voorkomt dat de planten bij de basis gaan rotten.

TIP

Zet de wortels van rozen met kale wortels voordat je ze uitplant ongeveer twee uur lang in water. Zoek een plek met genoeg licht, ruimte en luchtcirculatie. Graaf daar een gat met een doorsnee en een diepte van 40 cm. Zet de plant in het midden, met de wortels net onder het oppervlak, vul het gat en druk de aarde aan. Geef royaal water.

SNELLE OPLOSSINGEN

Je kunt nu heerlijke erwten zaaien, mits je kiest voor winterharde variëteiten zoals 'Meteor' en 'Keldon Wonder'. Zaai om de 10 cm twee zaden in geultjes van 5 cm diep, in rijen met 45 cm tussenruimte.

Dek de zaden af met aarde en geef water. Zaai bij kouder weer in potten in een onverwarme kas en plant de zaailingen in het voorjaar onder kweekkappen uit.

Checklist

- ☐ Plant de laatste winterknoflook op ruggetjes voordat de grond te hard en te koud is.
- ☐ Plant nieuwe zomerframbozen nu, zodat die nog voor het voorjaar goed kunnen aanslaan.
- ☐ Snoei zwarte bessen, rode bessen en kruisbessen: knip een derde van de oudere takken tot de grond terug.
- ☐ Begin spruiten te oogsten vanaf de onderkant van de stam. Draai ze steeds voorzichtig van de plant.
- ☐ Zodra je nieuwe fruitbomen en -struiken met kale wortel in huis hebt, plant ze dan meteen uit in de grond.
- ☐ Controleer tijdens een warme, droge dag opgeslagen aardappelen op tekenen van rot en verwijder zachte en rottende exemplaren.

FOTO'S: SARAH CUTTLE; NEIL HEPWORTH

Bescherm exotische planten die je niet binnen kunt zetten, zoals deze vijg, met vliesdoek tegen slecht weer.

Bescherm exotische fruitbomen

Dek exotische fruitbomen zoals vijgen, abrikozen, granaatappels en bananen af om ze onbeschadigd door de winter te loodsen als je ze niet binnen kunt zetten. Je kunt het beste vliesdoek gebruiken, omdat dat de

planten beschermt tegen schade die het weer kan aanrichten, maar ook omdat het poreus is en de lucht dus kan blijven circuleren, wat rotten voorkomt. Let op de weersverwachtingen. Zodra er vorst in de

weerkarten staat, kun je het beste stro in of rond de kroon proppen en losjes vastbinden. Verwijder de bescherming in het voorjaar, vooral van bloeiende bomen, om de weg vrij te maken voor bestuivers.

Oogst nu knolrapen

Rooi knolrapen wanneer ze de grootte van een golfbal hebben. Dan zijn ze mals en, zeker na een paar nachtvorstjes, nog lekkerder. Knolraap is voldoende winterhard om tot eind december in de grond te laten zitten. Als je ze langer laat zitten, worden ze minder lekker.

Als je de ruimte nodig hebt, kun je ze ook allemaal rooien wanneer de grond vrij droog is. Ontdoe ze van alle loof en aarde, en bewaar ze op een koele, donkere plek, bijvoorbeeld in een vorstvrije schuur.

Rooi knolrapen pas wanneer je ze nodig hebt voor smakelijke wintergerechten.

STAP VOOR STAP

Oogst prei

Oogst preien wanneer je ze nodig hebt. Ze zijn winterhard, dus het enige probleem treedt op als de grond te bevroren is om ze eruit te halen. Prei blijft de hele winter goed. Eind maart zullen ze beginnen met bloeien.

1 Steek een vork in de grond, iets van de prei af om te voorkomen dat je de stengel breekt. Maak de grond rond de diepe wortels los.

2 Trek de prei voorzichtig uit de grond. Het witte deel van de stengel, dat onder de grond zit, kan wel 15 cm lang zijn.

3 Veeg alle aarde van de wortels en stengel. Knip de wortels en slappe uiteinden van het loof met een snoeischaar af.

TIP

Verhuis kruiden in potten naar binnen. Voor tijm, salie en rozemarijn is het goed om tegen een muur te staan, waar het warmer is en ze beter beschermt zijn tegen regen. Als je de potten van de grond haalt en op potvoetjes zet, voorkom je dat de grond drassig wordt.

Dek wintergroenten af

Dek wintergroenten als snijbiet en bladsla af met dun vliesdoek, zodat ze minder lijden onder het winterweer. Dikker vliesdoek beschermt ze ook tegen lichte vorst en heeft meestal geen hoepels nodig om overeind te blijven.

Wanneer je de groenten oogst, zul je zien dat ze er onder de afdekking uitzien alsof ze uit de groentela van de koelkast komen. Als je ze nu afdekt, zullen ze in het voorjaar ook sneller groeien.

Groenten in de tuin afdekken houdt de grond iets warmer.

Controleer opgeslagen groenten

Haal de afdekking van opgeslagen fruit en groenten om ze te controleren en verwijder alles wat bedorven is. Dit voorkomt dat de rest wordt aangetast.

Appels, peren, wortelgroenten en pompoenen kun je allemaal tot in het voorjaar bewaren. Maar het is de moeite waard om te controleren of er rotte of rimpelige exemplaren tussen zitten. Het is daarom belangrijk dat je ze koel en droog opslaat.

Houd fruit ver van groenten, want veel vruchten wasemen ethyleen uit, een stof die het rijpingsproces bevordert.

Verwijder zachte en rottende vruchten om de opgeslagen oogst te beschermen.

STAP VOOR STAP Spaanse peper zaaien

Zaai nu Spaanse peper-variëteiten, zoals 'Apache' en 'Medusa', en zet die in een verwarmde kweekbak bij 25 °C om ze op gang te helpen voordat het echte zaai seizoen begint. De jonge planten hebben veel licht nodig, dus kies de lichtste en warmste plek in de kas of op de vensterbank. Verwacht niet dat ze snel groeien en geef weinig water tot het in het voorjaar buiten weer warmer en lichter wordt.

- 1** Vul kleine potten met turf-vrije zaai grond. Gebruik schone potten en verse potgrond om te voorkomen dat de zaailingen rotten, want in deze tijd zijn ze gevoeliger voor schimmels.
- 2** Gebruik de vlakke bodem van een andere schone pot om de potgrond stevig aan te drukken en te egaliseren. Doordrenk de potgrond met lauw water en laat de potten uitlekken.
- 3** Pak de zaadjes tussen duim en wijsvinger, en verdeel vier of vijf zaadjes over het oppervlak van de potgrond.
- 4** Dek het zaad gelijkmatig af met 5 mm van dezelfde potgrond. Druk de grond licht aan met je vingers, zodat de zaadjes de vochtige grond eronder goed raken. Label de potten.

Trek krokusbollen binnen voor

Stimuleer krokusbollen in potten om vroeg te bloeien door ze ongeveer twaalf weken in een koude garage, schuur of koude bak te zetten. Dek de potgrond af met grind wanneer de scheuten 5 cm lang zijn. Dit ziet er netjes uit en houdt de grond onkruidvrij. Zet ze dan op de gewenste bloei plek.

Strooi grind op de potgrond, maar beschadig opkomende scheuten niet.

Checklist

- ☐ Controleer of de verwarming werkt als je vorstgevoelige planten kweekt. Let goed op planten die dicht bij verwarmingsbuizen staan, want die drogen sneller uit.
- ☐ Geef planten nu minder water, maar controleer wel regelmatig of ze niet uitdrogen.
- ☐ Zaai cyclamen in potten en zet die voor de ontkieming op een plek waar het 12-15 °C is.
- ☐ Verwijder gevallen herfstbladeren uit de kasgoten en gooi die op de composthoop of maak er bladaarde van.

PAS OP VOOR Wolluis

Controleer de planten op wit pluis in de holtes tussen stengels en bladeren, wat wijst op de aanwezigheid van wolluis. Wolluis is lastig te bestrijden, maar je kunt ze vroeg aanpakken door ze met een in spiritus gedrenkt watje van de plant te vegen.

Geef 's winters maar een keer per maand water.

Verzorg cactussen en vetplanten

Voorzie cactussen en succulenten in de winter van zoveel mogelijk licht. Op vensterbanken hebben ze de neiging om naar het licht toe te groeien, dus keer ze elke paar dagen een slag om ze zo gelijkmatig mogelijk te laten groeien.

Het is belangrijk om ze vorstvrij te houden en tijdens het rustseizoen op de juiste manier water te geven om rot te voorkomen. Laat de potgrond tussen de maandelijkse watergeefbeurten altijd helemaal uitdrogen en laat ze nooit in een laagje water staan.

Controleer regelmatig tussen de bladeren en onder de potranden of er geen ongedierte verscholen zit en haal het weg zodra je het tegenkomt.

Checklist

- ☐ Loop niet over drassige of bevroren gazons, want dat beschadigt het gras. Maak liever tijdelijke paden van houten planken.
- ☐ Dek potten af met kippengaas om te voorkomen dat eekhoorns bollen opgraven.
- ☐ Bestrijd rooddraad (een schimmelziekte) in gazons met een stikstofrijke gazonvoeding.
- ☐ Reinig vogelkasten voor nestelactiviteiten in het voorjaar. Steriliseer ze met kokend water.

TIP

Maak de grasmaaier schoon voordat je hem weer opbergt voor de winter. Gebruik geen water maar een harde borstel om gras en modder te verwijderen. Zet hem tot het voorjaar op een droge plek.

Zelfs met slechts één zak bladaarde kun je de bodem verbeteren.

Blijf bladaarde maken

Hark bladeren bij elkaar om goede bladaarde te maken. Maak je geen zorgen wanneer de bladeren wat vochtig zijn, want vocht stimuleert juist de schimmels die de bladeren verteren. Bind een volle zak goed dicht en maak er met een mes een

paar sneden in zodat er tijdens het proces wat lucht bij kan.

Zet de zak ergens in de tuin neer. Het duurt een jaar of twee voordat je de perfecte bodemverbeteraar hebt, maar het is zeker de moeite van het wachten waard.

Bewaar zaadhoofden voor vogels

Als je de zaadhoofden van bepaalde vaste borderplanten laat zitten, geef je vogels een voedselvoorraad. De stevige, rechtopgaande stengels van zonnehoed, bergamotplant, rudbeckia en dropplant zien er 's winters prachtig uit en leveren zaden voor mezen en putters.

De hogere grote kaardenbol en grassen hebben misschien steunen nodig. Steek op strategische plekken een paar kale takken in de grond om ze overeind te houden. Laat de planten staan tot in het voorjaar en snoei ze terug zodra er vanuit de basis nieuwe scheuten opkomen.

Vogels vinden de zaadhoofden van de grote kaardenbol heerlijk.

Mulch rond planten houdt de wortels warm en onderdrukt onkruid.

Geef borders een mulchlaag om de bodem te verbeteren

Mulchen kun je het beste doen wanneer de grond vochtig is en voordat het vriest. Dek de mulch af met antiworteldoek om onkruid te onderdrukken. Verdeel ook bladaarde en compost uit bakken over de bedden om te voorkomen dat voedingsstoffen uit de grond weglekken. Deze biologisch afbreekbare mulchmaterialen zijn zelf arm aan voedingsstoffen, maar verbeteren de bodem. Breng een royale laag aan, minstens 5 cm dik, op onkruidvrije, vochtige grond. Voorkom contact met boomstammen en takken van houtige struiken.

Checklist

- ☐ Als je last van konijnen hebt, moet je de stammen van appelbomen beschermen met kippengaas om wildvraat te voorkomen.
- ☐ Voeg organisch materiaal toe aan bedden onder folietunnels en daarbuiten.
- ☐ Reinig je vijver grondig en laat het afval op de oever liggen, zodat beestjes het water weer in kunnen kruipen.
- ☐ Let op dat stekken van half-winterharde vaste planten in de kas niet uitdrogen.

Volgende maand

- ☐ Snoei bomen en struiken tijdens de winterrust.
- ☐ Reinig, slijp en onderhoud snoeischaars, en draai ze aan.
- ☐ Bestel nu vast zaden voor volgend jaar.
- ☐ Fatsoeneer en verzorg vorstgevoelige planten onder glas.

Gardeners' World

Klantenservice

Wil je abonnee worden of heb je vragen over je abonnement? Op onze website vind je antwoord op de meeste vragen.

www.gardenersworldmagazine.nl/contact

Telefoon

We zijn er maandag tot vrijdag van 09.00 tot 17.00 uur om je vragen te beantwoorden.

+31 (0)24-2027827

E-mail

Stel je vraag eenvoudig per e-mail aan een van onze service medewerkers.

**klantenservice@
gardenersworldmagazine.nl**

Wist je dat je tegenwoordig eenvoudig zelf je adres kan wijzigen?

Ga naar www.gardenersworldmagazine.nl/adreswijzigen om je nieuwe adres door te geven. Het nieuwe adres wordt vervolgens automatisch in ons systeem gewijzigd.

Abonnementsinformatie

Gardeners' World kost € 6,99 per nummer. De abonnementsprijs is in Nederland € 66,- en in België € 69,- (12 nummers). Deze prijs geldt bij betaling per automatische incasso. Voor betaling via een (digitale) factuur geldt een toeslag van € 2,50. Je kunt eenvoudig een machtiging afgeven via www.magazineshop.nl/machtigen. Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij anders vermeld. Het opzeggen van een abonnement kan eenvoudig telefonisch via +31 (0)24-2027827 of per mail via klantenservice@gardenersworldmagazine.nl.

Copyright

BBC Gardeners' World magazine is published by F&L Media B.V. under licence from BBC Studios, Television Centre, Wood Lane, London W12 7TQ. The Gardeners' World logo and the BBC Blocks are the trade marks of the British Broadcasting Corporation. Used under licence. © Immediate Media Company Limited. All rights reserved. Reproduction in whole or part prohibited without permission.

Gardeners' World

Managing Director – Catriona Bolger
Editor-in-Chief – Lucy Hall
Deputy Editor – Kevin Smith

BBC Studios, UK Publishing

Chair, Editorial Review Boards: Nicholas Brett
Managing Director, Consumer Products and Licensing - Stephen Davies
Director, Magazines and Consumer Products - Mandy Thwaites
Compliance Manager - Cameron McEwan
UK.publishing@bbc.com
www.bbcstudios.com

Immediate Media Co Ltd

Chairman – Martin Weiss
CEO – Tom Bureau
Director of International Licensing and Syndication – Tim Hudson
International Partners Manager – Molly Hope-Seton

Alle rechten van dit materiaal behoren toe aan Immediate Media Co. Limited en mogen niet worden herdrukt of hergebruikt, in welke vorm dan ook, zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming. Het auteursrecht op deze uitgave en op daarin verschenen artikelen wordt door de uitgever voorbehouden. Het verlenen van toestemming tot publicatie in de gedrukte uitgave houdt in dat de auteur de uitgever, met uitsluiting van ieder ander onherroepelijk machtigt de bij of krachtens de auteurswet door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren te innen en dat de auteur alle rechten overdraagt aan de uitgever, tenzij anders bepaald. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen, vermenigvuldigd of gekopieerd zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden die in deze uitgave zouden kunnen voorkomen.

Gardeners' World is een uitgave van F&L Media B.V.

in licentie van BBC Studios

Head of Content

Daan Jeuken

Hoofredactie

Anne Wiegers

Redactie

Jos Heijmans, Helga Kluiters en Linda Passies

Met medewerking van

Milly Born, Yvette van Boven, Jaap Molenaar, Sylvia van den Top, Stichting NL Bloeit!
Rogier van Vugt, Marieke van der Eerden, en redactie Gardeners' World UK

Vormgeving

Nick Groenewold, Mylène Nales, Tom Gerrits, Susan Gerbrands-Derksen, Orlando Koper en Ellen Willemsen

Sales

Gavin Woesthoff
+31 (0)6 20 50 98 54
gwoesthoff@fnl.nl

Marketing

Anouk Tolboom
+31 (0)24 24 04 595
atolboom@fnl.nl

Drukkerij

Habo DaCosta bv, Vianen

Vragen aan de redactie

Heb jij opmerkingen, suggesties of vragen aan de redactie?
redactie@gardenersworldmagazine.nl

Nieuwsredactie / Pers

redactie@gardenersworldmagazine.nl
of adresgegevens zie hieronder o.v.v.
F&L Media, redactie Gardeners' World

Bezoekadres F&L Media

Jonkerbosplein 52, 6534 AB Nijmegen

november Groeigids

Er zijn genoeg groenten en fruit om nu mee te beginnen voor een voedzame oogst volgend jaar.

Binnen zaaien **Buiten planten/zaaien** **Oogsten**

De beste keuze voor november		jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
	Aalbessen Ze bevatten minder calorieën en zijn mooier dan zwarte bessen. Aalbessen zijn een nuttige bron van lycopenen, dat ook in tomaten zit.												
Tips Snoei altijd tot aan een gezonde knop voor een snelle genezing, want aalbessen zijn gevoelig voor grauwe schimmel. Plant ↓ gelijk aan de grondmarkering Afstand ↔ 1,5 m uit elkaar ↗ 1,8 m tussen rijen													
	Appels Rijk aan beschermende polyfenolen. Een appel per dag kan volgens onderzoeken het risico op bepaalde vormen van kanker en op het ontwikkelen van diabetes type 2 verminderen.												
Tips Voor een goede oogst moet er een andere boom van dezelfde bestuivingsgroep in de buurt groeien. Plant ↓ gelijk aan grondmarkering op de stam Afstand ↔ 1,5 m uit elkaar ↗ 5 m tussen rijen													
	Bladsla De groene blaadjes bieden meer voedingswaarde dan het gemiddelde bijgerecht en zijn een goede bron van magnesium, calcium en fosfor, wat goed is voor je botten.												
Tips Vanaf nu tot februari binnen zaaien. Zaai dun, geef spaarzaam water en ventileer de zaailingen goed om kiemplantziekte te voorkomen. Zaai ↓ 1 cm diep Afstand ↔ 15 cm uit elkaar ↗ 35 cm tussen rijen													
	Bramen Anthocyanen geven deze bessen hun rijke kleur, maar ook beschermende eigenschappen die ouderdomsziekten, waaronder botontkalking, kunnen helpen bestrijden.												
Tips Bramen hebben in het begin steun nodig, dus plaats die vóór het planten. Kies een doorloos ras om gemakkelijk te kunnen plukken. Plant ↓ 8 cm diep Afstand ↔ 2,5-4 m uit elkaar ↗ 2,5-4 m tussen rijen													
	Frambozen Deze heerlijke vruchten zijn een van de beste voedselbronnen van ellaginezuur, een plantenverbinding met veelbelovende kankerremmende eigenschappen.												
Tips De vruchten groeien op jong hout, dus knip eind winter alle stengels van herfstframbozen tot op de grond af. Plant ↓ gelijk aan de grondmarkering Afstand ↔ 45 cm uit elkaar ↗ 1,8 m tussen rijen													
	Kruisbessen Het eten van bessen wordt in verband gebracht met een lager risico op hartziekten. Kruisbessen bevatten kalium, vezels en vitamine C.												
Tips Kruisbessen houden van goed doorlatende grond, dus verrijk de bodem met goed verteerde mest voor het planten. Plant ↓ gelijk aan de grondmarkering Afstand ↔ 1,5 m uit elkaar ↗ 1,5 m tussen rijen													
	Pruimen Leveren tweemaal zoveel beschermende bestanddelen als perziken, en hoe donkerder de pruim, hoe rijker de bron. Eet ze inclusief schil voor een optimale inname.												
Tips Pruimenbomen doen het het beste op een warme, zonnige plek – bij een muur op het zuiden is de ideale plek. Plant ↓ gelijk aan de grondmarkering Afstand ↔ 3-4 m uit elkaar ↗ 5 m tussen rijen													
	Tuinbonen Rijk aan antioxidanten. Een regelmatige inname ervan kan je immuunsysteem ondersteunen en je humeur verbeteren. Maak er ook eens hummus of pesto van.												
Tips Tuinbonen hebben een lange penwortel, dus maak eventuele verdichte grond los voor het zaaien, zodat de planten diep kunnen wortelen. Zaai ↓ 5 cm diep Afstand ↔ 20 cm uit elkaar ↗ 45 cm tussen rijen													
	Uien Uien zitten boordevol met diverse gezonde stoffen, waaronder flavonoiden, tannines en alliline, die antibacteriële en antioxidantende eigenschappen hebben.												
Tips Kweken uit plantuien is makkelijker dan zaaien. Kies elk jaar een nieuwe plek voor gezonde planten. Plant ↓ met topje boven de grond Zaai ↓ 2 cm diep Afstand ↔ 10 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen													
	Zwarte bessen Met dertig keer meer vitamine C en veertig procent meer beschermende polyfenolen dan bosbessen zijn dit de miskende helden van de fruitteelt.												
Tips Zwarte bessen groeien goed in potten en kunnen dan tijdens de bloei tegen koude wind worden beschermd. Plant ↓ 5 cm lager dan de grondmarkering Afstand ↔ 1,5 m uit elkaar ↗ 1,2 m tussen rijen													

Volgende maand

Het decembern timer
ligt vanaf
29 november
in de winkel.

Klaar voor kerst

Houd je boom langer mooi,
de leukste cadeautips voor
tuiniers en nog veel meer.

**Bestel
alvast ons
kerstnummer!**

Tot en met 9 november met
GRATIS VERZENDING
en ontvang hem als eerste in huis!

[www.gardenersworldmagazine.nl/
kersteditie](http://www.gardenersworldmagazine.nl/kersteditie)

Breng je appelboom in vorm
met Frances' wintersnoeigids.

Monty doet voor hoe je
duurzamer kunt tuinieren.

Carol laat zien hoe je in 2023
je tuin nog meer kleur geeft.

**Gardeners'
World**

Mis geen nummer meer!

Neem nu een abonnement en krijg voortaan elke uitgave
van Gardeners' World automatisch in je brievenbus.

Ga naar www.gardenersworldmagazine.nl/abo
of bel gratis naar **+31 (0)24 2027 827**

NIEUW

Gardeners' World Scheurkalender 2023

- ✓ Vol tips, verse inspiratie en handige checklists
- ✓ 365 dagen iets te doen in de tuin
- ✓ Elk weekend een heerlijke weekendklus

15,99

Bestel tot en met 30 oktober met gratis verzending via
gardenersworldmagazine.nl/scheurkalender

Gardeners' World magazine

STIHL

ACCUPOWER BY STIHL

**ROBUUSTE ACCUGRASMAAIER
MET HOOG VERMOGEN**

MEER INFO OP **STIHL.NL** OF BIJ
EEN STIHL DEALER IN JE BUURT
STIHL. STERK WERK

Deze krachtige accugrasmaaier met 46 cm snijbreedte is geschikt voor middelgrote gazons. Het in de hoogte verstelbaar stuur en de elektrische vario-aandrijving zorgen voor comfortabel werken. Ook kan de maximale werksnelheid variabel ingesteld worden met behulp van een hendel op het comfortstuur. De geoptimaliseerde windvleugelmessen en opklapbare grasopvangbox van 55 liter met inhoudsindicatie zorgen voor een langere looptijd. De grasmaaier werkt op een krachtige lithium-ion-accu van het modulaire AP systeem. Je kan de accu en lader dus voor meerdere machines uit dit systeem gebruiken. Handig!